

TANULMÁNYOK

Szólásszabadság az algoritmusos társadalomban

A big data, a magánszabályozás és a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája

JACK M. BALKIN*

1. Bevezetés

A szólásszabadság problémáit minden korban az emberek rendelkezésére álló kommunikációs technikák és azok tényleges használatának módja alakítja. 1997-ben, húsz évvel ezelőtt, amikor a Yale-en elindítottam az Information Society Project (ISP) nevű kutatóközpontot, épp csak beléptünk az internet korába. A legtöbben még betárcsázós modemet használtak, nem volt még Facebook, Google vagy YouTube, Instagram, Snapchat, és nem voltak iPhone-ok sem. Alig húsz évvel később új korszakba léptünk: az algoritmusos társadalom (*algorithmic society*) korába, amelyet a nagy, multinacionális, az országok és az átlagemberek között elhelyezkedő közösségi-média-platformok és az algoritmusok, valamint a mesterséges intelligencia tömegek irányítására való használata jellemez.¹ Korábbi munkáimban amellet érveltem, hogy a digitális korszak még hangsúlyosabbá teszi a szólásszabadság legfontosabb céljainak egyikét. Azt állítom, hogy a szólásszabadság célja a demokratikus kultúra védelme és támogatása. A demokratikus kultúra olyan kultúra, amelyben az egyes emberek megfelelő lehetőséget kapnak azon jelentéstartalmak és kölcsönhatások kialakításában való részvételre, amelyek egyénekké formálják őket.²

A kezdeti internet úgy tűnt, hogy az ilyen demokratikus kultúra lehetőségeinek szimbóluma.³ Az emberek saját műsorszolgáltatójukká válhattak, végtelen számú emberhez szólhattak,

* Knight Professor of Constitutional Law and the First Amendment, Yale Law School. A jelen esszé alapját a Law in the Information Age című, 2017. március 15-én, a UC Davis School of Law-ban elhangzott gondolatok adják. Eredeti címe és megjelenési helye: Free Speech in the Algorithmic Society: Big Data, Private Governance, and New School Speech Regulation. 51(3) *UC Davis Law Review* (2018) 1149. A szerző köszönetét fejezi ki Kate Klonicknak és Robert Postnak a szöveg korábbi változataihoz fűzött észrevételeikért. A magyar fordítást a szerző engedélyével közöljük.

¹ Jack M. BALKIN: The Three Laws of Robotics in the Age of Big Data. 78 *Ohio State Law Journal* (2017) 1217., 1219. Az algoritmusos társadalom definíciója: „az algoritmusok, robotok és mesterségesintelligencia-ágensek által hozott társadalmi és gazdasági döntések köré szerveződött társadalom.”

² Jack M. BALKIN: Cultural Democracy and the First Amendment. 110 *Northwestern University Law Review* (2016) 1053., 1061.; Jack M. BALKIN: The Future of Free Expression in a Digital Age. 36 *Pepperdine Law Review* (2009) 427., 438.; Jack M. BALKIN: Commentary. Digital Speech and Democratic Culture: A Theory of Freedom of Expression for the Information Society. 79 *NYU Law Review* (2004) 1., 3–4.

³ L. pl. *Reno v. ACLU* 521 US 844., 850. (1997), arról, hogy az internet képes „lehetővé tenni tízmilliók számára, hogy egymással kommunikáljanak, és a világon bárhol hatalmas mennyiségű információhoz jussanak hozzá”.

nemcsak a saját országukban, de az egész világon. A digitális technológiákkal felfegyverkezve az átlagember is képessé vált a média hagyományos kapuóréinek kikerülésére. Egyre újabb módokon válhattak a kultúra részeseivé a kulturális termékek előállításának és megszerzésének új, digitális formái segítségével. Azt mondtam, hogy a digitális szolás jellemzője az „útkeresés és rákattanás” (*glomming on*), ami nemcsak a digitális szólásra igaz, hanem általában véve a szólásszabadságra.⁴ Mindazonáltal arra is figyelmeztettem, hogy a digitális korszak megváltoztatja az Első Alkotmánykiegészítés viszonylagos jelentőségét a szólásszabadság biztosításában, ideértve a demokratikus kultúra védelmének és előmozdításának célját is. Az Első Alkotmánykiegészítés, mint leírtam, egyre kevésbé felel meg e feladatnak,⁵ továbbá ha a bíróságok az Alkotmányt rövidlátóan értelmezik, az Első Alkotmánykiegészítéssel kapcsolatos bírói doktrínák valójában akadályozzák egy valóban demokratikus kultúra védelmét és fejlődését.⁶

Először is kifejtettem, hogy az internet fejlődésével az Első Alkotmánykiegészítéssel kapcsolatos bírói doktrínák egyre kevésbé lesznek elégségesek, bár a demokratikus kultúra védelme szempontjából szükségesek. A demokratikus kultúra biztosításával kapcsolatos felelősség így nagyrészt magánszereplőkre, szakemberekre, törvényhozókra és közigazgatási hivatalokra hárul.⁷ Másodszor: kifejtettem, hogy az üzleti modellek fejlődésével a gazdasági társaságok az Első Alkotmánykiegészítéssel kapcsolatos újszerű elméleteket nemcsak a szólásszabadság általános védelmére használják fel, hanem arra is, hogy a digitális infrastruktúrához való hozzáférést korlátozzák, és a szabályozást saját üzleti modelljeik sikerének és a profit védelmének szolgálatába állítsák.⁸ Mindenesetre a digitális cégek gyakran találják magukat a demokratikus kultúra értékeinek pártján – de ugyanilyen gyakran követelik az alkotmányos védelmet az egyének és csoportok megfigyelése és ellenőrzése érdekében bevetett módszerek számára is.⁹

A 21. században sem az Első Alkotmánykiegészítéssel kapcsolatos bírói doktrínák, sem a magánszektor szereplői nem lesznek képesek a szólásszabadság értékeit megbízhatóan megvédeni. Ez azt jelenti, hogy át kell gondolnunk az Első Alkotmánykiegészítés szerepét a digitális korban. Egyrészt az Első Alkotmánykiegészítés legfontosabb célja továbbra is az, hogy védelmet biztosítson az ellenőrzés és megfigyelés új eszközei segítségével megvalósuló állami cenzúrával szemben. Másrészt a bíróságoknak nem volna szabad oly módon értelmeznüik az Első Alkotmánykiegészítést, hogy akadályozzák az államot az infrastruktúrát biztosító vállalatokra vonatkozó szabályozás megalkotásában azért, hogy védjék a demokratikus kultúra értékeit, valamint az egyének közéletben való részvételének lehetőségét. Így az állam, amely továbbra is fenyegetést jelent a szabad véleménynyilvánításra, szükségszerűen ellensúlyt is kell képezzen a magánszféra alkalmazta ellenőrzés és megfigyelés fejlődő technológiáival szemben.

Az internet korai korszakából a napjaink algoritmosos társadalmába való átmenet csak erősítette ezeket az aggályokat. Az algoritmosos társadalomra jellemző az egyének adatainak széles körű gyűjtése, ezzel elősegítve a kormányzatok és a magáncégek általi megfigyelés, ellen-

⁴ L. BALKIN (2004) i. m. (2. lj.) 9–12.

⁵ Uo., 48–51.

⁶ Uo., 19–20.

⁷ Uo., 2.; l. BALKIN (2009) i. m. (2. lj.) 432–433.

⁸ BALKIN (2004) i. m. (2. lj.) 20–22., 46–47.; BALKIN (2009) i. m. (2. lj.) 443–444.

⁹ BALKIN (2004) i. m. (2. lj.) 53.; BALKIN (2009) i. m. (2. lj.) 437–439.

őrzés, hátrányos megkülönböztetés és manipuláció új formáit. Nevezük ezt a big data problémájának.¹⁰ Az algoritmusos társadalom a szólás gyakorlati feltételeit, valamint a megnyilvánulásokat (*speech*) ellenőrző, korlátozó és cenzúrázó entitásokat is megváltoztatja. Először is, a digitális véleménynyilvánítás (*speech*) magánkézben lévő, kifinomult kommunikációs infrastruktúrán keresztül folyik. Napjainkban a magánkézben lévő infrastruktúrák tulajdonosainak döntései határozzák meg a tényleges lehetőségeinket a megnyilvánulásra, ők irányítják azokat a digitális tereket, amelyekben az emberek egymással kommunikálnak. Ez a véleménynyilvánítás magánszabályozásának (*private governance*) problémája.¹¹ Ezt megértve, az országok kidolgozták a véleménynyilvánítás szabályozásának új technikáit. Nemcsak közvetlenül a megszólalókat célozzák, hanem a magánkézben lévő infrastruktúra tulajdonosait is, azt remélve, hogy rákényszeríthetik vagy felkérhetik őket arra, hogy az állam helyett ők szabályozzák a szólásszabadságot. Ez a szólásszabályozás „új iskolájának” problémája.¹²

A digitális korban az egyének már nem a véleménynyilvánítás szabályozásának jól ismert kételemű modelljével állnak szemben. A kételemű modellben két központi szereplő található: az állam hatalma fenyegeti az egyén szólásszabadsághoz való jogát. A digitális kor helyett a megszólalás szabályozásának plurális modelljét hozta magával. A plurális modellben az egyéneket nemcsak az állam ellenőrizheti, cenzúrázhatja és felügyelheti, hanem a különböző joghatóságokon átnyúló, nemzeti határokon átívelő, különféle magáninfrastruktúrák tulajdonosai is. Valójában a magáninfrastruktúrák legnagyobb tulajdonosai már akkora hatalommal rendelkeznek, hogy akár egyfajta uralkodóknak is tekinthetjük őket. Folyamatos küzdelmet vívnak az országokkal a digitális hálózatok irányításáért, amelyek viszont ezeket a befolyásos szereplőket kívánják ellenőrizni és maguk mellé állítani. Az ilyen, ellenőrzésért és együttműködésért vívott küzdelmeknek az eredményei határozzák meg a digitális korban a beszéd tényleges feltételeit.¹³

Röviden, az algoritmusos korban a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jogok egyszerre több irányból is fenyegetésnek vannak kitéve. Az egyéneket a big data általi ellenőrzés és megfigyelés fenyegeti, a vállalatok pedig esetleg az Első Alkotmánykiegészítéssel kapcsolatos érveket próbálják arra használni – nem megfelelő módon –, hogy megvédjék a polgárok megfigyelésére és ellenőrzésére való képességüket. Az egyének véleménynyilvánítási szabadságát a magánszabályozás és a szólás szabályozásának új iskolája is fenyegeti. Bár ebben a világban is szükségesek az Első Alkotmánykiegészítés bírói doktrínái, már nem elégségesek ahhoz, hogy a véleménynyilvánítás szabadságához kellő biztosítékot nyújtsanak. E fenyegetések mindegyike a maga módján veszélyezteti az Első Alkotmánykiegészítés alapját képező értéket: a részvételen és véleménycserén alapuló, életteli demokratikus kultúra ígéretét. A problémák első csoportja rossz irányba terjeszti ki az Első Alkotmánykiegészítést, a második szerint pedig az Első Alkotmánykiegészítés alkalmatlan az online véleménynyilvánítási szabadság védelmére.

Az algoritmusos társadalomban a szólásszabadság elméletének kulcsfontosságú kérdései ezekből a problémákból fakadnak. A big data, az emberek életének és lehetőségeinek befolyásolására használt algoritmusok és a mesterséges intelligencia áll ezek középpontjában. Érintik

¹⁰ L. a 14–17. jegyzetet kísérő szöveget.

¹¹ L. a 90–95. jegyzetet kísérő szöveget.

¹² L. a 63–67. jegyzetet kísérő szöveget.

¹³ L. a 103–118. jegyzetet kísérő szöveget.

továbbá azokat az új technikákat is, amelyeket az államok alkalmaznak az internetes véleménynyilvánítás szabályozására, valamint azoknak a nagy, magánkézben lévő szervezeteknek a felemelkedését, amelyek manapság ténylegesen irányítják az emberek nagy részének online megnyilvánulását.

Ebben az esszében bemutatok néhány, a szólásszabadság gyorsan változó környezetének megértése szempontjából kulcsfontosságú elképzelést. Az 1. rész a *bizalmi adatkezelők és algoritmus révén okozott sérelem* fogalmait mutatja be. E fogalmak segítenek megérteni, hogy az Első Alkotmánykiegészítés alapján milyen esetekben kellene engedni az állam számára, hogy szabályozza azon társaságok működését, amelyek az adatok gyűjtését, elemzését és terjesztését végzik. A 2. rész a *szólás szabályozásának új iskolája, a köz- és magánszektor együttműködése (és kooptálás)*, illetve a *véleménynyilvánítás magán szabályozásának* fogalmát járja körül. E fogalmak segítenek megérteni a véleménynyilvánítás szabályozását napjainkban, és azt, hogyan kell kiegészítenünk az Első Alkotmánykiegészítés garanciáit a véleménynyilvánítás szabadságának védelme érdekében.

2. A big data a Zöld Szója

Egy szilícium-völgyi mondás szerint „a big data az új olaj”.¹⁴ Mire gondolnak, akik ezt mondják? A big data elengedhetetlenül fontos az algoritmusok és a mesterséges intelligencia (MI) használata és fejlődése szempontjából. Az algoritmusok és az MI a gépek, a big data pedig az üzemanyag, amellyel működnek. Ahogyan az ipari termelés korában az olaj működtette a gépeket és gyárakat, úgy működteti a big data a gépeket az algoritmos társadalomban. Az algoritmos társadalom a korai internet korábbi előnyeire épít. Az algoritmos társadalom gigantikus adatbázisoktól függ, amelyek olcsón és könnyen összegyűjthetők, összekapcsolhatók és elemezhetők. Ehhez azonban a kormánynak és a vállalkozásoknak olcsó számítógépekre, olcsó telekommunikációs eszközökre, olcsó tárolásra és az adatok leírásának számítógépekkel könnyen feldolgozható, egymással kompatibilis módozataira van szüksége. Azonban a kormánynak és a vállalatoknak mindenekfelett arra van szükségük, hogy a világról és az emberi tevékenységekről óriási mennyiségű adatot gyűjtsenek. A digitális kor mindezt lehetővé teszi, mivel a digitális kommunikációnak része az adatok létrehozása, másolása, tárolása és a másolatoknak egyik helyről a másikra való továbbítása. A digitális korban egyre több dolog, amit az emberek mondanak vagy tesznek, digitális nyomot hagy, amely gyűjthető, másolható, szerkeszthető és elemezhető. Röviden, a digitális társadalom az algoritmos társadalom szülőanyja. Létrehozta azt a technológiai platformot, amelyen az algoritmusok és az MI működik.

¹⁴ Jonathan VANIAN: Why Data Is the New Oil. *Fortune*, 2016. július 12., <http://fortune.com/2016/07/11/data-oil-brainstorm-tech>; I. Michael PALMER: Data Is the New Oil. *Ana Marketing Maestros*, 2006. november 3., http://ana.blogs.com/maestros/2006/11/data_is_the_new.html; The World's Most Valuable Resource Is No Longer Oil, but Data. *Economist*, 2017. május 6., <https://www.economist.com/news/leaders/21721656-data-economy-demands-new-approach-antitrust-rules-worlds-most-valuable-resource>. Az általános vélekedés szerint ezt a kifejezést Clive Humby alkotta meg 2006-ban. L. PALMER i. m.

Van egy második magyarázat is arra, hogy miért a big data az új olaj. Mert az olaj az ipari termelés korában kulcsfontosságú volt, a vagyon egyik forrása – így a hatalomé is. A digitális korszakban ugyanúgy alakulnak ki a vagyon új formái, ahogyan az ipari forradalom korában történt. Az információ korában a vagyon négy különösen fontos formája a szellemi tulajdon, a hírnév, az információbiztonság és a big data. A big data a mindenhol megtalálható szenzorok és programok által összegyűjtött személyes adatokat és a világról szóló egyéb adatokat jelenti. Metaadatokat, azaz az összegyűjtött adatokra vonatkozó adatokat is tartalmaz.

Az algoritmusos társadalom célja a praktikus mindentudás: az a képesség, hogy a lehető legtöbbet tudjunk arról, hogy ki mit csinál, mikor és hol, és előre jelezzük, ki mit fog csinálni, mikor és hol. A praktikus mindentudás lehetősége azonban felvet egy fontos politikai kérdést: ki lesz ennek a mindentudásnak a birtokosa és ellenőre? A gépek mögött emberek vannak: kormányok, vállalatok és szervezetek. Az információgyűjtés, -használat, -elemzés és -ellenőrzés technológiáin keresztül az algoritmusos társadalom új hatalmi háztartást hoz létre. A korai internet a reménnyel kecsgettette az embereket, hogy az új technológia kiegyenlíti a politikai és társadalmi hierarchiákat azáltal, hogy a politikai, szervezeti és kommunikációs hatalmat széles körben elérhetővé teszi a világon. Az emberek azt remélték, hogy az internet és a kapcsolódó technológiák demokratizáló erőként működnek majd. Bizonyos mértékben ez így is van. A dolgok azonban nem egészen így alakultak.

Alapvetően különbséget kell tennünk a *kiterjedt (distributed)* és a *demokratikus* hatalom között. Egy hatalmi forma akkor *demokratikus*, ha sok ember részesül benne, és részt vesznek az alkalmazásáról szóló döntés meghozatalában is. Egy hatalmi forma akkor *kiterjedt*, ha számos különböző helyen működik, és nagyon sok különböző embert és helyzetet érint. Bizonyos tekintetben az internet és a vele összefüggő digitális technológiák demokratikusabbá tették a hatalmat, viszont más vonatkozásban az internet lehetővé tette, hogy a hatalom széles körben legyen kiterjedt, de ne legyen demokratikus. Például az Apple az App Store-on keresztül a világon bárhol képes ellenőrizni az iPhone-okat és iPadeket. Ezt az ellenőrzést az internet tette lehetővé. Az internet minden egyes ember iPhone-ját vagy iPadjét az Apple szervereihez kapcsolja. A hatalomnak e formája kiterjedt, de nem demokratikus.¹⁵

Az algoritmusos társadalomban a felügyelet és az adatgyűjtés már igen kiterjedt, de nincs garancia ezek demokratikus ellenőrzésére. Adatot sok emberről, sok helyen lehet gyűjteni, de viszonylag kevés ember rendelkezik erőforrással és tényleges képességgel ezen adatok gyűjtésére, elemzésére és feldolgozására. Ez az aszimmetria kulcsfontosságú az algoritmusos társadalom politikai kihívásainak megértéséhez. A big data információkat gyűjt az emberekről: hollétükről, tevékenységükről, jellemzőikről és viselkedésükről, és elemzi őket. De azok az emberek, akikkel az összegyűjtött információk kapcsolatosak, nem szükségszerűen azok, akik az információkat felügyelik. Éppen ellenkezőleg: a világ lakosságával kapcsolatos információk a kormányzatok és nagyvállalatok adatfeldolgozási, elemzési és döntéshozatali eljárásainak malmára hajtják a vizet.

¹⁵ L. pl. Jonathan L. ZITTRAIN: *The Future of the Internet – And How to Stop It*. New Haven, Yale University Press, 2008. 106–111., az igazságtalanság és a hatalmi egyenlőtlenségek a korlátozott eszközök és a tökéletes végrehajtás távolból létrehozott problémái; Julie E. COHEN: Pervasively Distributed Copyright Enforcement. 95 *The Georgetown Law Journal* (2006) 1., 3., „[a] szerzői jog általános alkalmazása elfoglalja, megzavarja és rendszerint átrendezi a személyes terek és az e tereken folyó intellektuális és kulturális tevékenységek határait.”

A big data az emberek kategorizálásának, a velük kapcsolatos döntéshozatal és a felettük történő hatalomgyakorlás új módjait teszi lehetővé. Ebben az értelemben a big data nemcsak az új olaj, hanem egyben a Zöld Szója is.

Azok kedvéért, akik nem emlékeznek: a *Zöld Szója* egy 1973-ban, Charlton Heston főszereplésével készült tudományos-fantasztikus film címe.¹⁶ 2022-ben játszódik, amely évtől már csak néhány esztendő választ el bennünket. A világ élelmiszerhiányban szenved, a Soyilent Corporation pedig előáll egy tápláló nápolyival, a Zöld Szójával, amely az egész világot képes ellátni. A vállalat azt állítja, hogy energiadús planktonokból készül, de kiderül, hogy ez hazugság. A film leghíresebb mondata a legvégén hangzik el, amikor Charlton Heston – miközben elviszika a hatóságok – azt kiabálja: „Emberekből! A Zöld Szója emberekből készül!”¹⁷ Ezzel el is jutottam a jelen eszébe első lényeges gondolatához. A big data nem egyszerűen a gazdagság egyik óriási új forrása, és nemcsak az algoritmikus társadalmat működtető üzemanyag. A big data a Zöld Szója. A big data emberekből készül.

2.1. A technológia közvetíti (és létrehozza) az emberek közötti hatalmi viszonyokat

Ebben az esetben senki nem készít élelmiszert az emberekből. De az emberekkel kapcsolatos adatokból lesz üzemanyag. Az emberekkel kapcsolatos adatok – a tevékenységeik, ügyleteik, hollétük és preferenciáik – hajtják az algoritmikus társadalom motorját. Az adatok teszik lehetővé az algoritmikus kombinációk új, érdekes és egyre hathatósabb formáit, amelyek új nézőpontból engednek betekintést az emberi viselkedésbe, és növelik az előrejelzés, kockázatkezelés és ellenőrzés lehetőségeinek számát. Ugyanilyen fontos az is, hogy az emberekkel kapcsolatos adatok az emberek nagy tömegei fölötti irányítás és ellenőrzés központi eszközét jelentik, meghatározva lehetőségeiket és sorsukat. Amikor azt mondom, hogy a big data a Zöld Szója, nem egyszerűen arra gondolok, hogy az adattal foglalkozó szakemberek a big datát csupán az emberek és a közöttük lévő kapcsolatok tanulmányozásához használják, hanem arra, hogy a big data gyűjtése, elemzése és felhasználása irányítás és ellenőrzés céljából emberek közötti hatalmi viszonyokat is magában foglal. Ez akkor is így van, ha az adatkezelést és döntéshozatalt teljes egészében algoritmusok, MI-ágensek és robotok végzik. Tulajdonképpen ezekben a helyzetekben igaz ez csak igazán.

Amikor az emberek az algoritmikus társadalomról és a robotika, a mesterséges intelligencia felemelkedéséről elmélkednek, általában az aggasztja őket, hogy milyen a saját viszonyuk ezekhez a *technológiákhoz*. Amiatt aggódnak, hogy ezek a technológiák átveszik fölöttük a hatalmat, vagy nélkülözhetővé teszik őket.¹⁸ Az algoritmus, a mesterségesintelligencia-ágens és a

¹⁶ *Zöld Szója* (*Soylent Green*. Rendezte: Richard Fleischer, 1973).

¹⁷ BradZ1: It's People! *Youtube*, 2007. november 19., <https://www.youtube.com/watch?v=8Sp-VFBbjpE>

¹⁸ L. pl. Sarah GRIFFITHS: Do You Fear AI Taking Over? A Third of People Believe Computers Will Pose a Threat to Humanity and More Fear They'll Steal Jobs. *Daily Mail*, 2016. március 11., <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-3487851/Do-fear-AI-taking-people-believe-computers-pose-threat-humanity-fear-ll-steal-jobs.html#ixzz4rkBbKHVo>; Patrick THIBODEAU: One in Three Developers Fear A.I. Will Replace Them. *Computerworld*, 2016. március 8., <https://www.computerworld.com/article/3041430/it-careers/one-in-three-developers-fear-ai-will-replace-them.html>

robot mögött azonban ott áll egy kormány, egy vállalat vagy emberek valamilyen csoportja, amelyek arra használják a technológiát, hogy az emberek életét befolyásolják. A technológia – a big data gyűjtése, elemzése, plusz felhasználása a döntéshozatalban – összekötő kapocsként szolgál abban a hatalmi viszonyban, amely azon emberek között jön létre, akiknek az adatait gyűjtik és akikkel kapcsolatban döntéseket hoznak, illetve a kormány, a vállalat vagy a technológiát működtető emberek között.¹⁹

Ez egy technológiával kapcsolatos általános megállapítás. Hajlamosak vagyunk arra, hogy a hatalmat magának a technológiának a hatásaival kapcsoljuk össze. A technológia azonban valójában az emberek egyik, illetve másik csoportja közötti hatalmi viszonyokat szemlélteti és hozza létre. Ez még az írás technológiájára is igaz volt, amely, ahogyan azt Claude Lévi-Strauss oly remekül megfogalmazta, azért jött létre, hogy a rabszolgák munkáját megszervezzék.²⁰ Ez ma is igaz az algoritmusok és az MI-ágensek általi döntéshozatal fejlesztésére. A robotokról és a mesterséges intelligenciáról folyó viták általában a körül forognak, hogy vajon veszélyesek-e a robotok és az MI-ágensek, kicsúsznak-e az emberi ellenőrzés alól, jogokat követelnek-e, átveszik-e az uralmat a világ fölött, és kiszorítják-e az emberi fajt.²¹ Ez Frankenstein szörnyének vagy a *Terminátor*-filmek Skynet-programjának képe. Ez a fajta gondolkodás eltereli figyelmünket a legfontosabb kérdésről. Nem a robotoktól, hanem a robotok mögött álló emberektől és vállalatoktól kellene tartanunk.²²

A technológia közvetíti az emberi lények közötti hatalmi viszonyokat. A robotok, az MI-ágensek és az algoritmusok mögött emberek és vállalatok állnak. Ők használják ezeket a technológiákat arra, hogy emberek csoportjairól döntsenek, és irányítsák őket. Emberek alkotják meg azokat a technológiákat, amelyeket ugyancsak emberek arra használnak, hogy hatalmat szerezzenek más emberek felett, és irányítsák őket. Ebből a szempontból a robotok és az MI-ágensek semmiben sem különböznek számos korábbi technológiai vívmánytól. Ami azonban érdekessé teszi az algoritmusos társadalmat, az az a folyamat, amelynek során az adatgyűjtésből, -továbbításból és -elemzésből létrejönnek az irányítás és az ellenőrzés új rendszerei. Az ipari forradalom korában a szerződés-kötés szabadsága és a tulajdonhoz való jog állt a küzdelem középpontjában, az algoritmusos korban az adatok gyűjtése, továbbítása, felhasználása és elemzése körül folyik a harc. Ezért a legfontosabb alkotmányos kérdések nem a szerződés-kötés szabadságára vonatkoznak, hanem a véleménynyilvánítás szabadságára.

Tételezzük fel, hogy a kormány megpróbálja szabályozni az olyan vállalatok adatgyűjtését, -elemzését és -felhasználását, amelyek MI-t és algoritmusokat alkalmaznak. Azok magától értetődő válasza az lesz, hogy az ilyen szabályozás sérti az Első Alkotmánykiegészítésben foglaltakat.²³ A vállalatok ugyanis semmi mást nem tesznek, csak információt gyűjtenek, elemeznek,

¹⁹ Jack M. BALKIN: The Path of Robotics Law. 6 *California Law Review* (2015) 45., 52–54.; BALKIN i. m. (1. lj.) 1219–1220.

²⁰ Claude LÉVI-STRAUSS: *Szomorú trópusok*. Budapest, Európa, 1973, „az írásbeli kommunikáció elsődleges funkciója a rabszolgaság előmozdítása.”

²¹ L. pl. RORY CELLAN-JONES: Stephen Hawking Warns Artificial Intelligence could End Mankind. *BBC*, 2014. december 2., <http://www.bbc.com/news/technology-30290540>

²² BALKIN i. m. (1. lj.) 1223., „a problémát nem a robotok, hanem az emberek jelentik.”

²³ Az árgondolt kísérleteket annak magyarázatára, hogy ez miért következik az Első Alkotmánykiegészítésben foglalt alapelvekből, l. Jane BAMBAUER: Is Data Speech? 66 *Stanford Law Review* (2014) 57., 84–86., annak magyará-

használnak fel és terjesztenek. Az információ véleménynyilvánítás, a véleménynyilvánítást pedig védi az Első Alkotmánykiegészítés. Ezen túlmenően az információ kezelése, elemzése és terjesztése csak a véleménynyilvánítás más formái. Ezért, szól az érv, az Első Alkotmánykiegészítés az algoritmusos társadalomban védi az adatok gyűjtését, összekapcsolását, felhasználását és terjesztését.

Amikor az emberek a robotokra, az MI-re és az Első Alkotmánykiegészítésre gondolnak, természetesen azt képzelik, hogy a legfontosabb kérdés az, vajon a robotok és MI-ágensek véleménynyilvánítása az Első Alkotmánykiegészítésben biztosított védelem hatálya alá tartozik-e. Ez nyilvánvalóan érdekes kérdés – és egyre terjedelmesebb a szakirodalma is –,²⁴ csak hogy elfed egy mélyebben lévő problémát. A robot mögött mindig van valaki, aki a robotot tervezi, programozza, gyártja és működteti, aki a robot számára és a robotból adatokat gyűjt, és aki a robotot megfigyelésre, döntéshozatalra, irányításra és ellenőrzésre használja. A legfontosabb kérdés nem az, hogy a robotokat megilletik-e az Első Alkotmánykiegészítésben foglalt jogok, hanem az, hogy a vállalatok képesek-e elhárítani a rájuk vonatkozó szabályozást arra hivatkozva, hogy az MI-ágensek, a robotok és az algoritmusok használata az Első Alkotmánykiegészítés által biztosított védelem hatálya alá tartozik.

E technológiák mögött emberek és szervezetek állnak, akik az Első Alkotmánykiegészítést deregulációs eszközként kívánják majd felhasználni olyan üzleti gyakorlatok védelmében, amelyek számos más ember életét érintik. Az Egyesült Államokban végső soron az az alkotmányos kérdés, hogy a vállalatok a második aranykorban képesek lesznek-e a szólás- és sajtószabadság Első Alkotmánykiegészítés által nyújtott garanciáit ugyanúgy használni, mint ahogy az ipari szervezetek éltek a szerződési szabadság alkotmányos jogával az első aranykorban.²⁵ Védi-e az amerikai alkotmány és az Első Alkotmánykiegészítés az algoritmusos kor hatalmi viszonyait? Mely üzleti gyakorlatokat óvja és kell hogy óvja az Első Alkotmánykiegészítés a kormányzati szabályozással szemben – ez az algoritmusos társadalom igazán fontos kérdése.

zata, hogy az információ összegyűjtéséhez és létrehozásához való jog miért sugallja a rögzítéshez való széles körű jog meglétét. L. még Eugene VOLOKH: Freedom of Speech and Information Privacy: The Troubling Implications of a Right to Stop People from Speaking About You. 52 *Stanford Law Review* (2000) 1049., 1050–1051., az „adatok védelméhez való jog – az én jogom ahhoz, hogy ellenőrizsem, te hogyan kommunikálsz a rólam szóló, azonosítható személyes információkat – az a jog, amire hivatkozva rá lehet venni a kormányt, hogy megakadályozzon téged abban, hogy rólam beszélj”; vö. Jane R. BAMBAUER – Derek E. BAMBAUER: Information Libertarianism. 105 *California Law Review* (2017) 335., 357., ami az információ szabályozását ellenző általános elméletet kínál. Bambauerék azonban óvatosan megjegyzik, hogy az államok továbbra is szabályozhatják a magatartást azért, hogy a kormányok az adatok bizonyos felhasználását esetleg később is szabályozhassák. Uo., 340.

²⁴ L. általában Eugene VOLOKH – Donald M. FALK: *Google: First Amendment Protection for Search Engine Search Results* (2012), <http://volokh.com/wp-content/uploads/2012/05/SearchEngineFirstAmendment.pdf>; Stuart M. BENJAMIN: Algorithms and Speech. 161 *University of Pennsylvania Law Review* (2013) 1445.; James GRIMMELMANN: Speech Engines. 98 *Minnesota Law Review* (2014) 868.; Toni M. MASSARO – Helen NORTON: Siri-ously? Free Speech Rights and Artificial Intelligence. 110 *Northwestern University Law Review* (2016) 1169.; Toni M. MASSARO – Helen NORTON – Margot E. KAMINSKI: Siri-ously 2.0: What Artificial Intelligence Reveals About the First Amendment. 101 *Minnesota Law Review* (2017) 2481.; Tim WU: Machine Speech. 161 *University of Pennsylvania Law Review* (2013) 1495.

²⁵ Jack M. BALKIN: Information Fiduciaries and the First Amendment. 49 *UC Davis Law Review* (2016) 1183., 1185–1186.; I. BALKIN (2004) i. m. (2. lj.) 25–28.

Két kulcsfontosságú gondolat segít megértenünk, hogy az Első Alkotmánykiegészítés mikor engedélyezi a big datát, algoritmusokat és mesterséges intelligenciát használó személyekkel és szervezetekkel szembeni jogi szabályozást: az első a bizalmi adatkezelők (*information fiduciaries*), a második az algoritmus révén okozott sérelem fogalma (*algorithmic nuisance*).

2.2. Bizalmi adatkezelők

Egyes vállalkozások a felhasználóik *bizalmi adatkezelőjeként* működnek. A kormányok észszerű szabályozás alá vonhatják, hogy a bizalmi adatkezelők hogyan gyűjthetik, használhatják fel, terjeszthetik és értékesíthetik a felhasználókkal létrejött bizalmi kapcsolatukból származó információkat. Általánosságban a bizalmi adatkezelői kapcsolatban gyűjtött adat nem a közbeszéd része, ezért a kormány az ilyen információ felhasználását az Első Alkotmánykiegészítéssel összhangban szabályozza.²⁶

A bizalmi adatkezelői kapcsolatokat a hatalom, az információ és az átláthatóság aszimmetriája jellemzi.²⁷ A bizalmi adatkezelő olyan érzékeny információt gyűjthet az ügyfélről, amely annak kárára is felhasználható. Az ügyfél viszonylag átlátható a bizalmi adatkezelő számára, de a bizalmi adatkezelő nem átlátható az ügyfél számára. Ez alatt azt értem, hogy az ügyfél nem rendelkezik megfelelő eszközökkel ahhoz, hogy megértse és ellenőrizze a bizalmi adatkezelő által végzett műveleteket. Mi több, az ügyfél a bizalmi adatkezelőtől várja olyan értékes szolgáltatások megtételét, amelyeket ő nem tud egykönnyen a saját maga számára megtenni. Ezen aszimmetriák miatt az ügyfeleknek meg kell bízniuk a bizalmas adataikat kezelőkben, és csak remélhetik, hogy ez utóbbiak nem élnek ezzel vissza. A bizalmi adatkezelőknek viszont jóhiszeműen kell eljárniuk ügyfeleikkel szemben, különös tekintettel azokra az információkra, amelyek az ügyféllel való kapcsolatuk során jutnak a tudomásukra. Ahol a bizalmi adatkezelői kapcsolat az ügyfélre vonatkozó fontos információk gyűjtését és felhasználását is magában foglalja, ott bizalmi adatkezelőkről beszélhetünk.²⁸

A bizalmi adatkezelők klasszikus példái az orvosok és az ügyvédek.²⁹ Mindkét szakma képviselői rengeteg személyes információt gyűjtenek ügyfeleikről, azonban a kevésbé képzett ügyfelek számára a tevékenységük nem átlátható, az ügyfelek képzettségének hiánya pedig korlátozza az ilyen szakemberek ellenőrzését. Az ügyfelek azért adnak át érzékeny információt, mert sajátos szolgáltatásokra van szükségük, ennek eredményeképp kénytelenek megbízni az orvosokban és az ügyvédekben. Az orvosok és az ügyvédek cserébe kötelesek betegeik és ügyfeleik érdekeit megvédeni, az érdekellentétek kialakulását elkerülni, megtartani, és nem továbbadni róluk olyan információkat, amelyek alkalmasak az ügyfeleik sérelmére történő felhasználásra.

²⁶ BALKIN i. m. (25. lj.) 1217–18.

²⁷ Tamar FRANKEL: *Fiduciary Law*. New York, Oxford University Press, 2011. xvi., 4., 6., 18., 29., a hatalom és a tudás aszimmetriáinak szerepéről a bizalmi kapcsolatokban; BALKIN i. m. (25. lj.) 1216–1217.

²⁸ Neil RICHARDS: *Intellectual Privacy: Rethinking Civil Liberties in the Digital Age*. Oxford, Oxford University Press, 2015. 168.; BALKIN i. m. (25. lj.) 1209–1210.

²⁹ Uo., 1207–1209.

A hivatásos bizalmi adatkezelők mindenekelőtt jóhiszeműen kötelesek eljárni betegeikkel és ügyfeleikkel szemben.³⁰

Az Első Alkotmánykiegészítés nem akadályozza meg az államot abban, hogy szabályozza a szakmák képviselői és az ügyfelek közötti kapcsolatot és az ügyfelekkel kapcsolatos információk felhasználását. Ennek oka az, hogy a szakmák képviselői bizalmi kapcsolatban vannak ügyfeleikkel.³¹ Az adott hivatás gyakorlója bizalmi kapcsolat keretében adnak tájékoztatást ügyfelek részére, és fordítva: az ügyfelek is bizalmasan adnak információkat önekik. Egyik információ-fajta sem a közbeszéd része, ezért az államok a bizalmi adatkezelők és ügyfelek közötti információcserét oly módon szabályozhatják, ami rendszerint nincs megengedve az általános közéleti viták szabályozásával kapcsolatban.³² Ezért a bizalmi adatkezelők fogalma kulcsfontosságú abból a szempontból, hogy megértsük, hol húzódnak a szabályozásnak az Első Alkotmánykiegészítéssel összhangban lévő, elfogadható határai.

Kik a digitális korszak új bizalmi adatkezelői? Olyan szervezetek és vállalkozások, amelyek a felhasználókkal kapcsolatban hatalmas mennyiségű információt gyűjtenek.³³ A felhasználók átláthatók e szervezetek számára, de utóbbiak tevékenysége nem transzparens a felhasználók számára, és nehéz, ha nem lehetetlen a tevékenységüket ellenőrizni. Ennek eredményeként e szervezetek a tudás és a hatalom szempontjából jelentős túlerőben vannak a felhasználókkal szemben. E vállalkozások arra biztatják felhasználóikat, hogy bízzanak meg bennük, és adjanak át nekik információkat, a felhasználók pedig – amennyiben szeretnék igénybe venni az e szervezetek által nyújtott szolgáltatásokat – kénytelenek megbízni bennük. Ez azt jelenti, hogy számos olyan digitális szervezetet, amellyel az emberek nap mint nap kapcsolatban vannak – ideértve az internetszolgáltatókat (ISP-k), keresőmotorokat és közösségimédia-platformokat is –, ügyfelek és a felhasználók tekintetében bizalmi adatkezelőként kellene kezelni. Ezért, az Első Alkotmánykiegészítéssel összhangban, a kormányok észszerű korlátok közé szoríthatják a bizalmi adatkezelőket a személyes információk gyűjtésével, szerkesztésével, elemzésével, felhasználásával, értékesítésével és terjesztésével összefüggésben.

Gyorsan hozzáteszem azért, hogy az alkotmányosan megengedhető szabályozás hatálya szűkebb, és szűkebbnek is kell lennie a digitális vállalkozások esetében, mint az orvosokéban és az ügyvédekéban. Egy közösségimédia-platform vagy internetszolgáltató üzleti tevékenysége meglehetősen különbözik egy orvos vagy ügyvéd praxisától, és a felhasználóknak a digitális

³⁰ L. Restatement (Third) of the Law Governing Lawyers § 16, 49, 60 (2000), az ügyvédek bizalmi adatkezelői feladatairól, az ügyfelek bizalmas adatainak tiszteltben tartásáról és az ügyfelek érdekeinek képviseléséről; Mark A. HALL – Mary A. BOBINSKI – David ORENTLICHER: *Medical Liability and Treatment Relationships*. New York, Aspen, 2013. 171., az orvosok bizalmi adatkezelői feladatairól.

³¹ BALKIN i. m. (25. lj.) 1210–1211.; vö. Robert C. POST: *Democracy, Expertise, and Academic Freedom: A First Amendment Jurisprudence for the Modern State*. New Haven, Yale University Press, 2012. 23. „Míg a közbeszédben a demokrácia politikai alkotóelemei azt kívánják meg, hogy az embereket egyenlőnek és autonómnak tekintsük, a közbeszéd keretein kívül a jog általában nem önálló, kiszolgáltatott, ennélfogva nem egyenlőként kezeli az egyéneket.”

³² BALKIN i. m. (25. lj.) 1210–1211.

³³ Uo., 1221–1226., azzal érvel, hogy a bizalmi adatkezelői kötelezettségeknek a régebbi cégek és szakmák számára való előírásának általános indokolása bizonyos digitális vállalkozásokra is érvényes.

vállalkozásokba vetett bizalmi szintje szintén más.³⁴ Először is, az orvosok és az ügyvédek tevékenységének nem központi eleme, hogy ügyfeleik személyes adataiból anyagi hasznot húzzanak, de központi eleme számos online szolgáltatóénak, ami lehetővé teszi számukra, hogy finanszírozzák a felhasználóiknak nyújtott szolgáltatásaikat. Másodsorban, eltérően az orvosoktól és az ügyvédektől, a keresőmotorok és a közösségimédia-oldalak érdeke, hogy az emberek minél nagyobb nyilvánosság előtt fejtsek ki gondolataikat azért, hogy olyan tartalom és adathalmaz jöjjön létre, amely mérhető és elemezhető, még akkor is, ha később az emberek megbánják döntéseiket. Harmadsorban, az emberek nem pusztán azt várják az orvosoktól, hogy ne okozzának nekik kárt, hanem azt is elvárják, hogy gondoskodjanak róluk, és figyelmeztessék őket az egészségüket, az étkezésüket stb. érintő esetleges kockázatokkal kapcsolatban. Az emberek az ISP-ktől, keresőmotoroktól és közösségimédia-oldalaktól nem várnak ilyen mindenre kiterjedő gondoskodást.³⁵

E különbségek miatt a digitális bizalmi adatkezelőkre kevesebb kötelezettséget kellene róni, mint az olyan hagyományos hivatásos adatkezelőkre, mint az orvosok, az ügyvédek és a könyvelők. Ezek speciális célú bizalmi adatkezelők, a rájuk észszerűen róható kötelezettségeknek pedig attól kell függnie, hogy milyen természetű szolgáltatásokat nyújtanak.³⁶ Legfontosabb kötelezettségük, hogy nem járhatnak el csalárd módon – bizalmat keltve felhasználóikban személyes információik megszerzéséhez, majd visszaélve velük, vagy érdekeik ellen dolgozva.³⁷

2.3. Algoritmus révén okozott sérelem

A bizalmi adatkezelők felelősségének elve feltételezi az ügyfél és valamely személy vagy vállalkozás közötti szerződéses (vagy kváziszerződéses) kapcsolat meglétét, akár a Facebookról, akár egy háziorvosról legyen szó. A szerződéses kapcsolat egy olyan bizalmi kapcsolat része, amely bizalmi adatkezelői kötelezettségeket keletkeztet. A felhasználók rendszerint szerződéses kapcsolatban vannak a digitális bizalmi adatkezelőkkel. Ennek az az oka, hogy a digitális vállalatok általában megkívánják felhasználóiktól, hogy fogadják el a felhasználói licencmegállapodást, a tagsági megállapodást vagy a felhasználási feltételeket, amikor felhasználói fiókot hoznak létre, és jelentkeznek egy digitális szolgáltatásért, vagy csatlakoznak a vállalat által biztosított digitális közösséghez.³⁸ Másfelől, számos olyan helyzet adódik, amelyben az emberek nem állnak

³⁴ Uo., 1226–1231., leírja a digitális bizalmi adatkezelők kötelezettségeinek korlátozott természetét.

³⁵ Uo., a digitális bizalmi és a hagyományos adatkezelők közötti három különbség leírása.

³⁶ Uo., 1229–1230. „Az, hogy mi számít előre nem láthatónak vagy mi tűnik a bizalommal való visszaélésnek, attól függ, hogy milyen szolgáltatást nyújt az adott szervezet, és mit tekintünk indokolhatóan váratlannak vagy törvénytörőnek.”

³⁷ Uo., 1225–1226. „A digitális bizalmi adatkezelőkön vállalkozásuk természete és típusa miatt számunkérhető a bizalom és a titoktartás észszerűen elvárható erkölcsi szabályai, még akkor is, ha tevékenységük nem képviselői jellegű.”

³⁸ L. pl. Google Terms of Service. *Google*, 2014. április 14., <https://www.google.com/policies/terms>; Statement of Rights and Responsibilities. *Facebook*, 2015. január 30., <https://www.facebook.com/legal/terms>; Terms of Use. *Instagram*, 2013. január 19., <https://help.instagram.com/478745558852511>; Terms of Service. *Twitter*, 2017. október 2., <https://twitter.com/en/tos>; US Terms of Use. *Uber*, 2017. március 23., <https://www.uber.com/legal/terms/us>

szerződéses kapcsolatban digitális vállalkozással vagy olyan gazdasági társasággal, amely személyes információkat gyűjt és algoritmusokat használ döntéshozatal céljából. Gondoljunk csak például az álláshirdetésre jelentkezőkre, a hitel- vagy jelzálogkérelmet benyújtókra. A kérelmezők szeretnének élni egy lehetőséggel, és az a vállalkozás, amely arról dönt, hogy biztosítja-e számukra ezt a lehetőséget, egy big datával foglalkozó vállalatra vagy egy big datát felhasználó algoritmusra támaszkodik a döntéshozatalban.

Ilyen esetben nincsen előzetes szerződéses kapcsolat: ekkor kváziidegenek közötti ügylet jön létre. A kérelmező nem iratkozik fel digitális szolgáltatásra, és nem csatlakozik a Facebookhoz vagy a Twitterhez hasonló közösséghez. Az ilyen esetekben nem alkalmazható a bizalmi adatkezelők fogalma a szabályozás indokolására, mivel nincsen bizalmi kapcsolat, legalábbis a kapcsolat létrejöttét megelőzően. Egy bizalmi adatkezelő nem árulhatja el felhasználóit, és nem élhet vissza a bizalmukkal. Az algoritmos társadalomban azonban nem minden kapcsolat bizalmi adatkezelői kapcsolat, mert nem minden kapcsolat a felhasználókkal létrejött szerződéses bizalmi kapcsolat.³⁹ Ehelyett egy másik elképzelést kell segítségül hívnunk. Ez pedig az algoritmus révén okozott sérelem gondolata. Az algoritmus révén okozott sérelem elve akkor alkalmazható, amikor a vállalatok a big datát és az algoritmusokat arra használják, hogy az emberek identitásáról, jellemzőiről és a velük kapcsolatos asszociációkról alkossanak képet, amivel az adott személyek lehetőségeit és gyenge pontjait térképezik fel. A lehetőségek közé olyan dolgok tartoznak, mint a foglalkoztatás, a hitel, a pénzügyi ajánlatok és a munkalehetőségek. Az emberek gyenge pontjain a fokozott nyilvános vagy magánjellegű felügyeletet, a hátrányos megkülönböztetést, a manipulációt és a kirekesztést értem.

Az algoritmus révén okozott sérelem elve abból ered, hogy a vállalatok számos különböző forrásból gyűjtenek adatokat a személyekről, és algoritmusok segítségével hoznak velük kapcsolatos döntéseket. E folyamatokban a vállalatok nem egyszerűen döntéseket hoznak: megalkotják az emberek digitális identitását, jellemrajzát, és a velük kapcsolatos asszociációkat, amelyek viszont alakítják (és korlátozzák) e személyek jövőbeli lehetőségeit. Az adatok e gyűjteményét, valamint a jellemzők, asszociációk és identitás ebből származó digitális felépítését más vállalatok arra használhatják fel, hogy újabb és újabb kontextusban ítéljék meg az adott személyeket. A vállalatok például a hitelértékelés eredményét különböző viselkedésmódok előrejelzésére szolgáló modellekben használhatják fel. Az emberek élete így algoritmosus ítéletek sorozatának tárgyává válik, amelyek mindegyike egymás után megkonstruálja az emberek identitását és lehetőségeit. Digitális identitásunk olyan információfolyamként képzelhető el, amelybe folyamatosan új ítéletek, pontszámok és kockázatértékelési eredmények sokasága áramlik bele.

Az ítéletek e sora egyre nagyobb mértékben alakítja az emberek életét, ahogy egyre növekszik a digitális identitás megalkotásának kollektív folyamatában részt vevő vállalatok száma. Ez a folyamat a korlátozott lehetőségek és fokozódó sebezhetőség formájában előre megjósolhatóan indokolatlanul nagy árat követel azoktól, akik a digitális identitás e rendszerének tárgyai. Az algoritmus révén okozott sérelem fogalma azt a jelenséget próbálja megragadni, amelyben a vállalatok azokkal a személyekkel fizettetik meg az algoritmosus döntéshozatal társadalmilag

³⁹ BALKIN i. m. (25. lj.) 1232–1234.; BALKIN i. m. (1. lj.) 1226–1227.

indokolatlan költségét, akiknek az algoritmusos ítéletek befolyásolják az életét (és szűkítik a lehetőségeit).⁴⁰ Bár ezek a vállalatok adatokat használnak fel és osztanak meg, az Első Alkotmánykiegészítés nem akadályozza a döntéshozatal módjának és kivitelezésének szabályozását. Ennek az az oka, hogy a megengedhető szabályozás az algoritmusos döntéshozatal végeredményére: a diszkriminációra és a manipulációra fókuszál.⁴¹

Az algoritmus révén okozott sérelem gondolata a *common law* közjogi és magánjogi sérelméhez való hasonlatra épít. A *common law* szerint sérelemnek számítanak azok a birtokháborítással nem járó jogsértések, amelyek megakadályozzák, hogy egy személy zavartalanul gyakorolhassa ingatlantulajdona használatához és élvezetéhez fűződő jogát.⁴² Gazdasági értelemben a jogsérelem miatti igényérvényesítés a piac elégtelenségének azokban az eseteiben indokolt, amikor a vállalatok kívülálló személyekre háríthatják tevékenységük következményeit.⁴³ Ennek legkézenfekvőbb példája a környezetszennyezés. A magánjogi sérelmek általában olyan helyzeteket foglalnak magukban, amelyekben a költségek áthárítása az emberek egy (viszonylag kis) csoportját sértik, és a sérelem határozott formát ölt.⁴⁴ A közjogi sérelmeknél a költségek az emberek nagy csoportját terhelik, és ezekben az esetekben az államnak el kell döntenie, hogy jogi útra tereli a kérdést a sérelem megszüntetése érdekében, vagy új törvényeket vagy szabályozást fogad el a probléma kezelésére.⁴⁵ Egy jogsérelem társadalmilag akkor indokolatlan, ha a költség-haszon elemzés alapján a tevékenység indokolatlan – ez már a gondatlanság jogi szabályozásának körébe tartozó probléma. Gyakran azonban egy tevékenység azáltal válik sérelmessé, hogy az elkövető túlzó módon gyakorolja. Erre ismét a környezetszennyezés a szokásos példa.⁴⁶

⁴⁰ Uo., 1235–1236.

⁴¹ BALKIN i. m. (25. lj.) 1194., 1212–1213., megjegyzi, hogy az antititrósz, a fogyasztóvédelmi és a diszkriminációt tiltó rendelkezések által szabályozott piaci viselkedést nem védi az Első Alkotmánykiegészítés csak azért, mert az szóállással is jár; Neil M. RICHARDS: Reconciling Data Privacy and the First Amendment. *52 UCLA Law Review* (2005) 1149., 1181–1182., a használatra vonatkozó korlátozások összhangban vannak az Első Alkotmánykiegészítéssel.

⁴² L. Restatement (Second) of Torts § 821A cmt. b) (1979), a sérelem „mások számára káros vagy zavaró emberi tevékenység vagy fizikai állapot”; uo., § 821D & cmt. a), megjegyezve, hogy a magánjogi sérelem fogalma hagyományosan az ingatlan használatához és hasznainak szedéséhez fűződő jogok birtokháborítással nem járó sérelmét jelenti.

⁴³ L. Keith N. HYLTON: The Economics of Public Nuisance Law and the New Enforcement Actions. *18 Supreme Court Economic Review* (2010) 43., 43–44., 55., „[a] kártérítési jog arra készíti a szereplőket, hogy a társadalmilag optimális tevékenységi szintet úgy válasszák meg, hogy a felelősség megállapítható legyen abban az esetben, amikor az externalizált költségek jóval meghaladják az externalizált hasznot vagy az externális háttérköltségeket.”

⁴⁴ L. Restatement (Second) of Torts § 821E & cmt. a) (1979), „[a] magánjogi sérelemért való felelősség csak a »vagyonai jogokkal és előjogokkal« rendelkező személyek, azaz jogosan védett érdekek védelmére szolgál az érintett konkrét használattal vagy haszonélvezettel kapcsolatban.”

⁴⁵ L. Restatement (Second) of Torts § 821b(1) (1979), a közjogi sérelem definíciója: „a széles nyilvánosság jogának nem észszerű korlátozása”; uo., § 821C, a hatóság köteles eljárást kezdeményezni a közjogi sérelem orvoslására, kivéve azt az esetet, ha egy magánszemély a széles nyilvánosság által elszenvedett sérelemtől eltérő formában szenved sérelmet; uo., § 821b(2)(b) és cmt. c), megjegyzi, hogy egyes jogalkotók és hatóságok dönthetnek úgy, hogy bizonyos viselkedés, magatartás közjogi sérelemnek minősül, amivel elejét lehet venni annak, hogy az indokolatlan zavarást a továbbiakban bizonyítani kelljen; uo., §§ 821b(2)(a), 821d, 821d cmt. b), a sérelem nem korlátozódik az ingatlanvagyonhoz fűződő érdekek sérelmére, hanem szélesebb összefüggésben is értelmezhető, mint például a közegészségügy, a biztonság vagy az erkölcsi kérdések körében.

⁴⁶ L. HYLTON i. m. (43. lj.) 48., a sérelem a túlzott mértékű tevékenységgel vagy az elvárható gondosság hiányával összefüggésben felmerülő költségekre összpontosít.

Hogyan alkalmazzuk ezeket a gondolatokat a big data használatára? A vállalkozások algoritmusokat és algoritmusokból származó értékelési rendszereket használnak annak eldöntésére, hogy ki milyen lehetőséghez juthat hozzá (pl. hitel, munkahely, számos különféle előnyre való jogosultság vagy azokból való kizárás). E döntések meghozásához a vállalkozások egyre inkább támaszkodnak a big data-ra és az algoritmusokra, mivel rengeteg döntést kell meghozni, és az egyéni döntéshozatal túlságosan költséges.⁴⁷

Vannak gondatlanul megalkotott algoritmusok. Előfordul, hogy a vállalkozások eltorzított vagy elferdített adatokat használnak, a modellek rosszul vannak megalkotva, vagy a vállalat nem megfelelően veszi át és használja az algoritmust. Ilyenkor közönséges gondatlanságról van szó. Ennél érdekesebbek azok a helyzetek, amikor egy vállalkozás elfogadható érvet képes felhozni arra, hogy sajátos céljai és a döntéshozatal költségtakarékosságának szempontjából az általa használt algoritmos modell alkalmazása *számára* észszerű. Tegyük fel például, hogy egy vállalkozás olyan algoritmos modellt használ, amely sok téves pozitív eredményt ad (hiába méltók egy lehetőség elnyerésére az emberek, elutasítják őket), de csak nagyon kevés téves negatív (az arra alkalmatlanoknak is lehetőséget kínálnak). Észszerű lehet a cég számára e modellt használni, ha csak egy bizonyos számú állást akar betölteni.

Ezzel együtt hosszú távon sok embert érinthet hátrányosan az algoritmusok segítségével történő döntéshozatal alkalmazása olyan területeken, mint például a rendőri tevékenység, a foglalkoztatás, a lakhatás vagy a pénzügyi kérdések. Ez különösen igaz akkor, ha a szervezetek további megtakarítások céljából más vállalatok által létrehozott, az emberek tulajdonságaival, megbízhatóságával és jó hírével kapcsolatos algoritmos ítéletekre hagyatkoznak. Az algoritmusok ismétlődő és széles körű felhasználása tömegekre az emberek kockázatosként vagy más módon nemkívánatosként való besorolásához vezethet, ami alaptalan hátrányokat és nehézségeket ró a lakosságra egyes részeire, és megerősíti a meglévő egyenlőtlenségeket.⁴⁸

Az algoritmus révén okozott sérelem mögött az az elképzelés áll, hogy az algoritmos döntéshozatal mellékhatásai idővel összeadódnak, ahogy egyre több állami és magáncég alkalmazza ezeket.⁴⁹ Az egyes személyek identitását és hírnevét az algoritmus úgy határozza meg, hogy kockázatosnak minősíti őket, nemkívánatos személyiségjegyeket vagy kapcsolatokat tulajdonít nekik, vagy olyan személyekkel sorolja őket egy kategóriába, akik kockázatosak vagy nemkívánatos tulajdonságaik vannak.

Másként megfogalmazva, az algoritmusok digitális portrékat készítenek az emberekről, és az algoritmusok által létrehozott digitális kategóriákba sorolják be őket. Az algoritmusok a megkülönböztetés célját szolgáló kategóriák létrehozásával működnek, majd e kategóriákat és különbségeket rávetítik a személyek csoportjaira. Jellemzőket tulajdonítanak az embereknek, és digitális identitást és hírnevet gyártanak nekik.⁵⁰ E kategóriáknak és különbségeknek társa-

⁴⁷ L. Andrew McAfee – Erik Brynjolfsson: Big Data: The Management Revolution. *Harvard Business Review* (2012. október), <https://hbr.org/2012/10/big-data-the-management-revolution>, magyarázat arra, hogy a big data alacsonyabb költségek mellett növeli a döntéshozatal volumenét, sebességét és változatosságát.

⁴⁸ BALKIN i. m. (1. lj.) 1231–1232.

⁴⁹ Uo., 1232.

⁵⁰ Uo., 1235–1237.

dalmi erejük van, mert a vállalatok a lehetőségek nyújtásában és megvonásában ezekre támaszkodnak. A vállalatok további megtakarításokat érhetnek el adatbázisok megvásárlásával és algoritmusos döntések más vállalatoktól való átvételével, így a társadalom széles körében terjesztik a személyek algoritmikus hírnevét és személyazonosságát.

Mik a digitális hírnév létrehozásának és terjesztésének lehetséges veszélyei? Először is, az algoritmusos döntéshozatal az ember életének számos aspektusával kapcsolatban erősítheti a hátrányos megkülönböztetést. Másodsor, lehetőséget teremthet a vállalkozásoknak az emberek manipulálására. Harmadszor, arra ösztönözheti az embereket, hogy az algoritmusok ítéleteit elkerülendő, életüket az algoritmusok elvárásaihoz igazítsák. Mindez átláthatóság, elszámoltathatóság, tisztességes eljárás, illetve az ellenőrzés és a döntésekre való reakció lehetősége nélkül történik majd.⁵¹

Amikor a vállalatok algoritmusok alkalmazásával elégitik ki sajátos szervezeti igényeiket, nincsenek mindig tekintettel arra, hogy munkájuk hogyan formálja a digitális reputációt, amely aztán számos más helyzetben felhasználható. Mivel az algoritmusos döntések többféle kontextusban, széles körben megoszthatók, rendszerszintű és halmazati hatást eredményezhetnek. Az algoritmusos döntéshozatal hozzájárul az identitások digitális létrehozásához, amelynek hatásai messze túlmutatnak bármely vállalkozás egyedi döntésén. Ez olyasmi, mintha csak egy egész kis mennyiségű szennyező anyagot bocsátanánk egy folyóba, amit rajtunk kívül mindenki más is használ. Idővel ennek komoly következményei lesznek.

Ebben hasonlít a sérelemre. A megnövekedett aktivitás növelheti az igazolatlan társadalmi költségeket, még akkor is, ha a tevékenység nem gondatlan. Jogsérelmek keletkezhetnek akkor is, amikor az új technológiákra való áttérés eredményeként a vállalkozások növelik a termelés volumenét.⁵² Éppen ez történik az algoritmusos társadalomban. Az algoritmusok csökkentik a döntéshozatal költségeit, ezért növelik a mennyiségét, gyorsaságát és elterjedtségét, több ember életét és hírnevét befolyásolva egyre gyorsabban, olcsóbban és átfogóbb módon.

Egyetlen döntés sem tökéletes; az adott döntés minőségét az a cél határozza meg, amelyre felhasználják. Minél inkább hagyatkoznak a vállalkozások olyan ítéletekre, amelyek korábban megengedhetetlenül költségesek, sőt talán lehetetlenek lettek volna, annál inkább fokozódnak

⁵¹ Uo., 1239., magyarázat az algoritmusos döntéshozatalban rejlő potenciális veszélyekre, nevezetesen hogy „az algoritmusok a) identitást és hírnevet generálnak b) kategorizálás és kockázatelemzés útján, megteremtve a lehetőséget c) a diszkriminációnak, szabványosításnak és manipulációnak, d) megfelelő átláthatóság, elszámoltathatóság, ellenőrzés vagy tisztességes és törvényes eljárás nélkül.” A big datával kapcsolatos műveletek során a tisztességes eljárás, az elszámoltathatóság és az átláthatóság biztosításának problémáit l. Solon BAROCAS – Andrew D. SELBST: Big Data’s Disparate Impact. 104 *California Law Review* (2016) 671., 677–692., 718–719.; Danielle K. CITRON: Technological Due Process. 85 *Washington University Law Review* (2008) 1249., 1256.; Danielle K. CITRON – Frank PASQUALE: The Scored Society: Due Process for Automated Predictions. 89 *Washington Law Review* (2014) 1., 5–6., 18–20.; Kate CRAWFORD – Jason SCHULTZ: Big Data and Due Process: Toward a Framework to Redress Predictive Privacy Harms. 55 *Boston College Law Review* (2014) 93., 94–101., 121–128.; Pauline T. KIM: Data-Driven Discrimination at Work. 58 *William & Mary Law Review* (2017) 857., 881.; Joshua A. KROLL et al.: Accountable Algorithms. 165 *University of Pennsylvania Law Review* (2017) 633., 640.

⁵² HYLTON i. m. (43. lj.) 48., megjegyezve, hogy az új technológiák alkalmazása növelheti a tevékenységi szintet, és ezzel sérelmet okozhat.

az ítéletek és a döntéshozatal mellékhatásai. Ahogy a vállalatok egyre erőteljesebben fektetnek be az ipari termelésbe, az algoritmusos döntéshozatal mellékhatásai egyre inkább olyanok, mint a fokozódó környezetszennyezés. Erre a megfelelő gyógymód az, ha a vállalatokat rávesszük arra, hogy vállalják azokat a költségeket, amelyeket másokra és a társadalom egészére terhelnek az algoritmusos döntéshozattal.

2.4. Személyi robotok

Hadd szemléltessem ezeket a gondolatokat egy gyakorlati példával: a személyi robotokéval, amely alatt a háztartási robotok, az okosotthonok és az Alexához hasonló digitális alkalmazások értendők. Az algoritmusos társadalom a fogyasztóvédelem gondolatát is forradalmasítja. A 20. század fogyasztóvédelmi problémájának ékes példája egy olyan kólásdoboz, amely felrobban az ember kezében – a 21. századé egy olyan kólásdoboz, amely kémkedik utánunk.⁵³ Általánosságban a problémát az jelenti, hogy a fogyasztási cikkek, például a készülékeink, gépjárműveink és házaink információt gyűjtenek rólunk, mindenre odafigyelnek, amit teszünk, majd ezekről jelentést tesznek a gyártó és szervizelő cégeknek. A 21. század elejének szabályozási kihívása nem más, mint a kenyérpírító, amely elárul bennünket.⁵⁴

Ez a fókuszváltás megmagyarázza az olyan fogalmak fontosságát, mint a bizalmi adatkezelők és az algoritmus révén okozott sérelem. Szükség van annak a kapcsolatnak a leírására, mely köztünk és a szervezetek azon új fajtája között van kialakulóban, amely az algoritmusokat és az MI-t nemcsak arra használja, hogy szolgáltatásokat nyújtson, de arra is, hogy tanulmányozzon minket, és döntéseket hozzon velünk kapcsolatban. Vegyük például a személyi robotot. Nem kell, hogy emberszerű tárgynak tűnjön. Lehet ez akár okostelefon, okosautó, olyan otthoni alkalmazás, mint az Alexa, az otthoni légkondicionáló rendszer vagy akár a kenyérpírító. Napjainkban az embereket olyan személyi robotok veszik körül, amelyekről az emberek nem is sejtik, hogy robotok. Az idő előrehaladtával egyre több személyes készülék, alkalmazás és az emberek által mindennap – utazásra, a barátokkal és a családdal való kapcsolattartásra, a ház körüli teendők ellátására – használt eszköz rendelkezik (eltérő fokú) mesterséges intelligenciával. A személyi robotok algoritmusokat és MI-t használnak a döntésekhez és a szolgáltatások nyújtásához, miközben összegyűjtik és elraktározzák az őket e szolgáltatások nyújtására alkalmazó személyekkel kapcsolatos információkat. Ezek az eszközök gyakran kapcsolódnak az internethez, és jelentik a vállalkozásoknak és társaságoknak, hogy mit látnak, hallanak és csinálnak.

⁵³ Jack M. BALKIN: The Difference Between 20th and 21st Century Consumer Protection. *Balkinization*, 2017. február 8., <https://balkin.blogspot.com/2017/02/the-difference-between-20th-and-21st.html>

⁵⁴ L. pl. M. Ryan CALO: Robots and Privacy. In Patrick LIN – Keith ABNEY – George A. BEKEY (szerk.): *Robot Ethics: The Ethical and Social Implications of Robotics*. Cambridge, MIT, 2012. 187., 187–189., arról, hogy a robotok egyik legvalószínűbb felhasználási módja a megfigyelés; Woodrow HARTZOG: Unfair and Deceptive Robots. 74 *Maryland Law Review* (2015) 785., 790–796., arról, hogy a robotkommunikáció megteremtheti a csalás, a manipuláció és az adatvédelmi sérelmek lehetőségét; Margot E. KAMINSKI: Robots in the Home: What Will We Have Agreed To? 51 *Idaho Law Review* (2015) 661., 661–663., az adatvédelem és a beleegyezés problémáiról a háztartási robotok megjelenése esetén.

Mi a kapcsolat ezen új eszközök és a bizalmi adatkezelő, valamint az algoritmus révén okozott sérelem fogalmi között? Kezdjük ez utóbbival. Az okoseszközök folyamatosan hoznak döntéseket arról, hogy milyen típusú szolgáltatásokat kínálnak nekünk, és milyen lehetőségekkel élhetünk, mi több, folyamatosan építik és felülvizsgálják digitális identitásunkat, és ezt az információt más vállalkozásoknak is elküldik, amelyek ítéleteket és döntéseket hoznak velünk kapcsolatban, és ezek bekerülnek digitális aktánkba. Ez okozza az algoritmus révén elkövetett sérelem problémáit. A személyi vagy háztartási robotok szintén jól szemléltetik a bizalmi adatkezelők elvét. A vállalatok egyre gyakrabban építenek be a házakba intelligens funkciókat, az Alexához hasonló háztartási robotokkal együtt.⁵⁵ Ezek a háztartási robotok szintén a háztartások megfigyelésének eszközei. Az Alexa azért tudja, hogy mit kell tennie, mert rögzíti és megjegyzi, hogy mit kérünk tőle. Elméletben képes mindenre visszaemlékezni, amit valaha mondtunk neki, illetve ami elhangzott a környezetében.

Az Alexa azonban nem egyszerűen robot: felhőalapú robot. Amit mondunk neki és amit hall, nem marad a négy fal között: feltölti a mesterséges intelligenciát alkalmazó rendszert működtető cég szervereire, ahol tárolják. Amikor mondunk valamit az Alexának, nem egyszerűen egy konyhaasztalon heverő készülékhez, hanem egy egész vállalathoz beszélünk. E vállalatot, amely életünk legintimebb részleteinek ismerője, bizalmi szerepének megfelelő felelősség kell terhelje ahhoz, hogy megbízhatóan bánjon velünk. Bizalmi adatkezelőnek kellene tekinteni. Bizonyára sokan emlékeznek az olyan televíziós sorozatokra, mint a *Downton Abbey*, illetve P. G. Wodehouse Jeeves- és Wooster-novelláinak és -regényeinek feldolgozása. Ezek a történetek a brit komornyik – vagy helyesebben: inas – nélkülözhetetlen szerepe körül forognak, illetve az őket alkalmazó arisztokratákkal való kapcsolatukat járják körül.

Van egy régi mondás: senki sem lehet hős a saját inasa szemében. Jeeves egy Bertie Wooster nevű felsőosztálybeli tökfilkónál áll alkalmazásban. Szem- és fültanúja Bertie minden buta és piszkos húzásának, és ahogy Wodehouse egyértelművé teszi, Wooster kissé tökkelütött. Mindig valami kalamajkába kerül, amelyből Jeevesnek kell valahogy kimentenie. A *Downton Abbey*-rajongók számára a Crawley család talán szerethető, de annak tagjai is mindig bajba kerülnek, és néhányuk viselkedése igencsak sok kívánnivalót hagy maga után. (És Carson, az inas, akár-mennyire is imádta Lady Maryt, még neki is be kellett látnia, hogy időnként kicsit túl sok volt belőle.) Ahogy Jeeves mindig Wooster körül sürgölődött, ugyanúgy a *Downton Abbey*-ben szolgáló személyzet is mindent lát, amit a Crawley család tagjai tesznek. Idővel, Jeeveshez hasonlóan, sok olyan személyes információ birtokába kerülnek, amelyet munkaadóik sérelmére használhatnak fel. Az volt a feladatuk, hogy figyeljenek és szolgáljanak, és ne teregessék ki munkaadójuk szennyest a nyilvánosság előtt. Más szóval, az volt velük szemben az elvárás, hogy bizalmi adatkezelői kapcsolatban legyenek munkaadóikkal, akár megfelelték ennek az elvárásnak, akár nem.

⁵⁵ L. Jean-Baptiste COUMAU – Hiroto FURUHASHI – Hugo SARRAZIN: A Smart Home Is Where the Bot Is. *McKinsey Quarterly* (2017. január), <http://www.mckinsey.com/business-functions/digital-mckinsey/our-insights/a-smart-home-is-where-the-bot-is>, „Egy évtizeden belül az életterünket rengeteg új eszköz és technológia népesíti be, amelyek jó néhány háztartási teendőt ellátnak, és amelyek nyomán újra kell definiálni, hogy mit jelent otthon érezni magunkat.”

Manapság más világban élünk, de a minket körülvevő világ egyre inkább a *Downton Abbey* amolyan 21. századi változata. Ebben a világban átlagemberek játsszák a lordok és ladyk szerepét, a szolgálók pedig Alexa és Siri, a komputer az önvezető autókban és a távirányítható klíma-rendszerekben. A személyi robot a mi digitális komornyikunk, és ahogy senki nem lehet hős a saját komornyikja szemében, senki nem lehet hős saját személyi robotja számára sem.

Talán ennél is fontosabb, hogy a mi új, digitális szolgálóink nem önállóak. A robot mögött egy társaság, egy vállalat áll, amely az algoritmusokat és a mesterséges intelligenciát megtervezte és használja, információkat gyűjt és elemez annak érdekében, hogy szolgáltatásokat és lehetőségeket biztosítson azok számára, akik személyi robotjaikat használják. Jeeves vagy Carson digitális verziója egy bonyolult technológiai rendszer – a szerverfarmok, algoritmusok és mesterségesintelligencia-ágensek sorával folyamatosan kommunikáló érzékelők, mikrofonok, kamerák és adatgyűjtő eszközök, amelyeket gazdasági társaságok üzemeltetnek más gazdasági társaságok számára –, bár fizikai megjelenése alapján a fogyasztó otthonában csupán egy kis doboznak vagy egy látszólag ártalmatlan, helyes pofigú guzminak tűnhet. Valóban, fizikai megjelenése lehet akár maga az otthonunk. Lehet, hogy amikor a leginkább otthon érezzük magunkat, akkor állunk a legszigorúbb megfigyelés alatt.

Ahhoz, hogy a fogyasztási cikkek és szolgáltatások eme új szervezésével megfelelően tudjunk foglalkozni, szükségünk van a bizalmi adatkezelő és az algoritmus révén okozott sérelem fogalmaira. A háztartási robotok és az okoseszközök óriási mennyiségű információt gyűjtenek rólunk, amelyet – elméletileg – egyesíteni lehet a számos más emberrel kapcsolatos, felhőben tárolt információval. A háztartási robotok és az okoseszközök olyan, mindig be- és összekapcsolt felhőalapú entitások, amelyek óriási adatbázisokra támaszkodnak, és egyben bővítik őket. Bár lehet, hogy megbízunk a háztartási robotban és az okoskészülékben – valójában kénytelenek vagyunk ezt tenni –, az a valaki, akiben valójában meg kell bízunk, nem a robot vagy a készülék, hanem a mögötte álló vállalat, amely az adatokat gyűjti és a döntéseket hozza. E vállalatnak pedig, meggyőződésem szerint, bizalmi adatkezelőnek kellene lennie.

3. A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája és a magánszabályozás

A problémák második csoportját az *elfeledtetéshez való jog* és a *hamis hírek* félmjelzik. Úgy tűnhet, hogy ez a két dolog nem kapcsolódik egymáshoz, de valójában ugyanarról szólnak: a szólásszabadság szabályozásának alapvető változásáról a digitális korban. Az irányítás e változása két kulcsfontosságú elemet tartalmaz: az első a változás abban, hogy a kormány hogyan szabályozza (vagy legalábbis próbálja szabályozni) a szólást a digitális korban – ez a szólásszabadság szabályozásának „rég iskolájából” az „új iskolájába” való átmenet. A második az, hogy a magántulajdonban lévő online platformok is részt vesznek a szólásszabadság irányításában.

3.1. Az elfeledtetéshez való jog és a hamis hírek problémája

Az elfeledtetéshez való jog az európai adatvédelmi törvény egyik doktrínája.⁵⁶ A közelmúlt eredménye, hogy ezt a doktrínát most már a keresőmotorokra is alkalmazzák azon az alapon, hogy azok a személyes adatok kezelését végzik. Az Európai Unió Bírósága kimondta, hogy az elfeledtetéshez való jog megköveteli a keresőmotorokról, hogy eltávolítsák a linkeket azokhoz az oldalakhoz, amelyek különböző személyekkel kapcsolatban olyan információkat tartalmaznak, amelyek „nem helytállóak, lényegtelenek, [...] már nem lényegesek, vagy túlzók”, annak biztosítására, hogy mások ne férhessenek hozzá könnyen az információhoz.⁵⁷

A hamis hírek problémája a 2016. évi amerikai elnökválasztással összefüggésben merült fel. Sokan aggályosnak találták az emberek, szervezetek és bothadseregek által terjesztett propagandát és hamis történeteket, amelyek a közösségi médiában (pl. a Facebookon és a Twitteren) láttak napvilágot.⁵⁸ Ezek a híresztelések és propagandák azért születtek, hogy a jelöltekkel kapcsolatban zavart keltsenek, és féltretájékoztassák a választókat.⁵⁹ E hamis történeteknek az egyik elhíresült példája az az állítás, amely szerint Hillary Clinton és más demokrata párti tisztviselők a Comet Ping Pong nevű washingtoni pizzázóból gyermeket szexuálisan kizsákmányoló csoportot tartottak fenn. Egy férfit annyira felháborított ez a hír, hogy fegyvert ragadott, és elment a pizzázóba, hogy elrendezze a dolgokat, és megmentse a gyerekeket.⁶⁰ A választások után Trump elnök még zavarosabbá tette a helyzetet annak állandó hangoztatásával, hogy az őt rossz

⁵⁶ L. Robert C. POST: Data Privacy and Dignitary Privacy: Google Spain, the Right to Be Forgotten, and the Construction of the Public Sphere. 67 *Duke Law Journal* (2018) 981. (kézirat, 8–9.), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2953468

⁵⁷ C–131/12. sz., *Google Spain SL v. Agencia Española de Protección de Datos* ügy, ECLI:EU:C:2014:317 (2014. május 13), 94. bek., http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?doclang=EN&docid=152065

⁵⁸ L. pl. Craig SILVERMAN – Lawrence ALEXANDER: How Teens in the Balkans Are Duping Trump Supporters with Fake News. *Buzzfeed*, 2016. november 3., https://www.buzzfeed.com/craigsilverman/how-macedonian-became-a-global-hub-for-pro-trump-misinfo?utm_term=.iupnjj946#.dfoAyyb2V, „Az elmúlt év során a 45 ezer főt számláló Velesz, egy macedóniai város, megtapasztalta a digitális aranylázát, minthogy a helyiek legalább 140 amerikai politikai weboldalt indítottak. [...] Majdnem mindegyik agresszív, Trump melletti tartalmat közöl, az Egyesült Államokban élő konzervatívokat és a Trump-hívőket megcélozva.”

⁵⁹ Hunt ALLCOTT – Matthew GENTZKOW: Social Media and Fake News in the 2016 Election. 31 *Journal of Economic Perspectives* (2017) 211., 211–213. Allcott és Gentzkow azt írják, hogy „a Donald Trump javára súlyosan torzított, hamis híreket széles körben osztották meg”, uo., 212. „Beclsés[ü]k szerint az átlagos amerikai felnőtt a választási kampány időszakában nagyságrendileg egy vagy talán több hamis hírt találó cikket is olvasott, amelyek között nagyobb számban fordultak elő a Trumpot, mint a Clintont támogató cikkek”, uo., 232. Ezen túlmenően, „azok az emberek, akik azt állítják, hogy számukra a választási hírek szempontjából a legfontosabb hírforrás a közösségi média volt, nagyobb valószínűséggel hittek a valódi és a hamis címeknek egyaránt”, uo., 228.

⁶⁰ Cecilia KANG – Adam GOLDMAN: In Washington Pizzeria Attack, Fake News Brought Real Guns. *New York Times*, 2016. december 5., <https://www.nytimes.com/2016/12/05/business/media/comet-ping-pong-pizza-shooting-fake-news-consequences.html>

színen feltüntető hírek és történetek „hamis hírek”.⁶¹ Akárhogy is van, amikor az emberek a „hamis hírekkel” kapcsolatos aggályaikról beszélnek, általában a közösségi média ön- vagy kormányzati szabályozását követelik.⁶²

3.2. A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája

Mind az elfeledtetéshez való jog életre hívása, mind a hamis hírek problémájának megoldásáért folyó küzdelem egy általánosabb jelenség példái: a véleménynyilvánítás-szabályozás új formájának kialakulása. Én ezt a véleménynyilvánítás-szabályozás „új iskolájának” nevezem, hogy megkülönböztessem a véleménynyilvánítás szabályozásának „régis iskolájától”.⁶³ A véleménynyilvánítás szabályozásának régi iskolája elsősorban a megszólalóra és a tartalmat közzétevőre összpontosít, és a kényszer hagyományos módszereit alkalmazza a megszólalók és kiadók visszatartására és cenzúrázására, például a polgári és büntetőbírságokat, a bíróságok azonnali intézkedéseit, a szabadságvesztést, és bizonyos országokban az erőszakot vagy az azzal való fenyegetést.⁶⁴

Ezzel szemben a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája nem a megszólalókat vagy kiadókat célozza: középpontjában a digitális infrastruktúra áll.⁶⁵ Mi a digitális infrastruktúra? A digitális infrastruktúra magában foglalja az internet gerinchálózatait, a felhőalapú szolgáltatásokat, a nemzetközi domainnévrendszert (DNS), az internetszolgáltatókat, a webes tárhelyszolgáltatásokat, a közösségimédia-platformokat és a keresőmotorokat. A fizetési rendszerek – a hitelkártya-társaságok, mint például a Mastercard és a Visa, és az új pénzügyi közve-

⁶¹ Danielle KURTZLEBEN: With 'Fake News,' Trump Moves from Alternative Facts to Alternative Language. *NPR*, 2017. február 17., <http://www.npr.org/2017/02/17/515630467/with-fake-news-trump-moves-from-alternative-facts-to-alternative-language>, „Trump most az összes, öt kedvezőtlen színben feltüntető hírt hamis hírként kezeli.” Egy tweetben odáig ment, hogy azt állítsa: „minden negatív közvéleménykutatási eredmény hamis hír”; Kristen MITCHELL: President Trump Changed Meaning of 'Fake News'. *GW Today*, 2017. április 30., <https://gwtoday.gwu.edu/president-trump-changed-meaning-'fake-news'>, „Trump úr a »hamis hír« kifejezést arra használja, hogy a kabinete számára nem szimpatikus híradásokat egy kézlegyintéssel elintézzék”; Robert SCHLESINGER: The Maestros of Fake News. *US News & World Report*, 2017. július 7., <https://www.usnews.com/opinion/thomas-jefferson-street/articles/2017-07-07/donald-trump-doesnt-know-what-fake-news-is>, „Trump bármilyen neki nem tetsző híradást, történetet vagy szervezetet egyszerűen úgy intéz el, hogy hamis hírnek nevezze őket.”

⁶² Anthony L. FISHER: Fake News Is Bad. Attempts to Ban It Are Worse. *Vox*, 2017. július 5., <https://www.vox.com/the-big-idea/2017/7/5/15906382/fake-news-free-speech-facebook-google>, a hamis hírek kormányzati, illetve önszabályozását követelő felvetések leírása.

⁶³ Jack M. BALKIN: Old-School/New-School Speech Regulation. 127 *Harvard Law Review* (2014) 2296., 2298.

⁶⁴ Uo., 2340., „A szabályozás régi iskolája megpróbálja a tömeges terjesztés szerveit, tereit és digitális kor előtti technológiáit ellenőrizni.”

⁶⁵ A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája által alkalmazott különböző technikák áttekintését l. uo., 2308–2329.; Joseph HALL et al.: *A Survey of Worldwide Censorship Techniques* (2016. július 8.) (munkaanyag), <https://www.ietf.org/archive/id/draft-hall-censorship-tech-04.txt>

títők, mint a PayPal – is idetartoznak, mivel lehetővé teszik online vállalkozások tömegeinek finanszírozását.⁶⁶ Ez az infrastruktúra együttesen biztosítja a digitális kommunikáció általunk használt jelenlegi rendszerét.

Az országok nem szüntették meg a véleménynyilvánítás régi iskola szerinti szabályozását. Egyre inkább elmozdulnak azonban a véleménynyilvánítás új iskolája felé, mert az online megnyilvánulásokat nehéz irányítani. A megszólalók elkerülhetik a felelősségre vonást, névtelenek maradhatnak, és lehetnek az országon kívül is, sőt előfordulhat, hogy egyáltalán nem is emberi lények, hanem bothadseregek. Ezzel szemben az infrastruktúra tulajdonosai általában nagy, profitorientált vállalatok, amelyek könnyen azonosíthatók, tényleges tárgyi eszközökkel működnek, és üzleti tevékenységüket állami keretek között gyakorolják.

A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskoláját még egy tulajdonsága teszi különösen vonzóvá az államok szemében: a digitális infrastruktúrát alkotó nagy, magántulajdonban lévő vállalatok rendelkeznek a véleménynyilvánítás szabályozásának és irányításának technikai és bürokratikus feltételeivel a blokkolás, a szűrés, a tartalomeltávolítás, az eszközeikhez való hozzáférés ellenőrzése, továbbá a digitális megfigyelés révén.⁶⁷ A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája az infrastruktúra tulajdonosainak ezen irányítási képességeivel függő viszonyban van, és bizonyos mértékben ösztönzi is őket.

⁶⁶ James GRIMMELMANN: *Internet Law: Cases & Problems*. Oregon City, Semaphore Press, 2016. 33–34., az internet „halom” elemeinek leírása; BALKIN i. m. (63. lj.) 2303–2304., a szabad véleménynyilvánítás digitálisinfrastruktúra-elemeinek felsorolása; Free Speech: Only as Strong as the Weakest Link. *Electronic Frontier Found*, 2017. november 11., <https://www.eff.org/free-speech-weak-link>, a digitális infrastruktúra elemeinek leírása. Matthew Prince 13 különböző típusú szervezetet sorol fel, amelyek szabályozhatják az interneten megjelenő tartalmakat: „1. platformok (pl. Facebook, Wordpress stb.), ahol a tartalom megjelenik; 2. hosztszolgáltatók (pl. Amazon Web Services, Dreamhost stb.), amelyek biztosítják az infrastruktúrát a platformok számára; 3. tranzitszolgáltatók (pl. Level 3, NTT stb.), amelyek a hosztokat az internet többi részéhez csatolják; 4. fordított proxik, CDN-ek (pl. Akamai, Cloudflare stb.), amelyek hálózatokat biztosítanak a tartalom gyors betöltésére, és védenek a támadásoktól; 5. mérvadó névkiszolgálók (domainszerver-szolgáltatók, pl. Dyn, Cloudflare stb.), amelyek a lapok domainjeit biztosítják; 6. iktatók (pl. GoDaddy, Tucows stb.), amelyek a szájtok domainjeit regisztrálják; 7. nyilvántartók (pl. Verisign, Afilias stb.), amelyek a legfelső szintű domainekeket, mint pl. a .com, .org stb. futtatják; 8. internetszolgáltatók (pl. Comcast, AT&T stb.), amelyek a tartalomfogyasztókat kötik össze az internettel; 9. rekurzív névkiszolgálók (domainnévszerver-szolgáltatók, pl. OpenDNS, Google stb.), amelyek a tartalomfogyasztók domainszerver-kereséseit intézik; 10. böngészők (pl. Firefox, Chrome stb.), amelyek az internettartalmat fogyasztható formában felbontják és szervezik [...]; 11. keresőmotorok (pl. Google, Bing stb.), amelyek segítenek tartalmak megtalálásában; 12. ICANN, az iktatókra és a nyilvántartókra érvényes szabályokat megalkotó szervezet; 13. RIR-ek (pl. ARIN, RIPE, APNIC stb.), amelyek az internet-infrastruktúra által használt IP-címeket biztosítják.” Matthew PRINCE: *Why We Terminated Daily Stormer*. *Cloudflare*, 2017. augusztus 16., <https://blog.cloudflare.com/why-we-terminated-daily-stormer>

⁶⁷ L. Kate KLONICK: *The New Governors: The People, Rules, and Processes Governing Online Speech*. 131 *Harvard Law Review* (2018) 1598. (kézirat, 42–49.), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2937985, a Facebook, a YouTube és a Twitter bürokráciájának leírása; Catherine BUNI – Soraya CHEMALY: *The Secret Rules of the Internet*. *The Verge*, 2016. április 13., <https://www.theverge.com/2016/4/13/11387934/internet-moderator-history-youtube-facebook-reddit-censorship-free-speech>, „A South by Southwest ez évi panelvitája során Monika Bickert, a Facebook globális termékszabályzatért felelős vezetője elmondta, hogy a közösségi oldal felhasználói naponta több mint egymillió tartalomelemet jelölnek meg felülvizsgálandóként.”

A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája három említésre méltó tulajdonsággal rendelkezik. Először is, része a *járulékos cenzúra* is, amely gyakran ugyanazokkal a problémákkal küzd, mint az előzetes igazgatási korlátozások. Másodsorban, magában foglalja az *állam és a magánszektor együttműködését vagy kooptálását*. Harmadsorban, mint fentebb megjegyeztük, magában foglalja az infrastruktúra tulajdonosai, és különösen az olyan keresőmotorok (mint a Google) és közösségimédia-platformok (mint a Facebook, a YouTube és a Twitter) által gyakorolt *magánszabályozást* is, amelyek számos országhatáron átnyúlnak.

3.2.1. Járulékos cenzúra

A véleménynyilvánítás szabályozásának első kulcsfontosságú jellemzője a járulékos cenzúra. Járulékos cenzúráról akkor beszélünk, amikor az állam *A*-t célozza meg annak érdekében, hogy ellenőrizze *B* megnyilatkozását.⁶⁸ Amennyiben *A* és *B* ugyanaz a vállalat vagy kiadvány, nem merül fel a szólásszabadsággal kapcsolatban jelentős probléma. Az újságokat például felelősnek tartjuk a becsületsértő megszólalásokért, amelyeket újságírói jelentetnek meg, a kiadók pedig felelősek az általuk megjelentetett szerzők becsületsértő tartalmaiért.⁶⁹ Am ha *A* egy infrastruktúra-szolgáltató vagy közvetítő csatorna, mint például egy internetszolgáltató vagy közösségimédia-oldal, *B* pedig egy független megszólaló, akkor *A* hajlamos lesz túlzott mértékben blokkolni és cenzúrázni a tartalmat a felelősségre vonás vagy a hatósági szankció elkerülése érdekében. Ennek oka az, hogy nem *A* megszólalása áll itt a középpontban, hanem egy idegené, a *B*-vel jelzett személyé.

A járulékos cenzúra problémája olyankor jelentkezik, amikor a központi hatalom a közvetett felelősséggel kapcsolatos szabályokat fogad el.⁷⁰ Valójában a közvetítői felelősséggel kapcsolatos szabály a járulékos cenzúra másik oldala. Annak értelme, hogy az internetes közvetítőket felelősnek tekintik az általuk közzétett vagy rajtuk átfolyó tartalmakért, az, hogy e közvetítőket a járulékos cenzúra különböző formáira ösztönözzék, legyenek azok akár a hozzáférés megtagadása, blokkolása, szűrése, vagy akár a digitális ellenőrzés más formái.

⁶⁸ Jack M. BALKIN: Free Speech and Hostile Environments. 99 *Columbia Law Review* (1999) 2295., 2298.; BALKIN i. m. (63. lj.) 2309–2311.; l. még Christina MULLIGAN: Technological Intermediaries and Freedom of the Press. 66 *SMU Law Review* (2013) 157., 160., érvek amellet, hogy a járulékos cenzúra fenyegeti a sajtószabadságot. A kifejezést Michael Meyerson professor alkotta, l. Michael I. MEYERSON: Authors, Editors, and Uncommon Carriers: Identifying the 'Speaker' Within the New Media. 71 *Notre Dame Law Review* (1995) 79., 118., a járulékos cenzúra definíciója: „amikor egy magánszemély elhallgattatja a többiek közötti kommunikációt”; l. még Seth F. KREIMER: Censorship by Proxy: The First Amendment, Internet Intermediaries, and the Problem of the Weakest Link. 155 *University of Pennsylvania Law Review* (2006) 11., 16., a „meghatalmazáson alapuló cenzúra” (*censorship by proxy*) és a „meghatalmazott általi cenzúra” (*proxy censorship*) fogalmainak létrehozása.

⁶⁹ L. Restatement (Second) of Torts § 578 (1977), „Azok kivételével, akik csak közvetítik vagy továbbítják a harmadik személy által közzétett becsületsértést, bárki, aki becsületsértő tartalmat megismétel vagy bármilyen egyéb formában újra kiadja, ugyanúgy felelős ezért, mint ha ő lett volna a becsületsértő tartalom eredeti kiadója.”

⁷⁰ BALKIN i. m. (63. lj.) 2309., „a magánkézben lévő médiapiaci közvetítők fölötti ellenőrzés gyakorlása [...] egyenes út a járulékos cenzúra gyakorlataihoz, ami a digitális korban a véleménynyilvánítás szabályozásának jellemző technikája.”

A digitális korszakban a járulékos cenzúra körébe tartozik az is, amikor az államok nyomást gyakorolnak az infrastruktúra-szolgáltatókra annak érdekében, hogy azok cenzúrázzák, elhallgattassák, blokkolják, akadályozzák, késleltessék vagy ‘kilinkeljék’ a digitális infrastruktúra segítségével megszólaló személyek megnyilvánulását. Az államok egy sor különböző stratégiával rendelkeznek a nyomásgyakorláshoz: bírságokat szabhatnak ki, büntetőjogi szankciókat állapíthatnak meg, bírósági eljárással fenyegethetnek, és a szóbeli meggyőzés eszközeit is alkalmazhatják, azaz arra készíthetik a digitális infrastruktúra üzemeltetőit, hogy cselekedjenek helyesen, és blokkolják, akadályozzák vagy távolítsák el a tartalmat.⁷¹ A véleménynyilvánítás szabályozásának *ex ante* módszerei közé a szűrés és a blokkolás, az *ex post* módszerek közé pedig az eltávolítás tartozik – a megszólaló értesítésével vagy anélkül.

3.2.2. Előzetes digitális korlátozás

A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája nemcsak a járulékos cenzúra miatt aggasztó, hanem azért is, mert van egy előzetes igazgatási korlátozással összefüggő aspektusa. Az előzetes korlátozást ellenző elv nem kizárólag a bíróság azonnali intézkedéseire korlátozódik – történetesen az előzetes igazgatási korlátozások sokkal régebbi keletűek. Az előzetes igazgatási korlátozással az a fő probléma, hogy informális vagy bürokratikus cenzúrát feltételez:⁷² hivatalnokok – a digitális korban programozók vagy algoritmusok – hoznak döntéseket arról, hogy ki szólalhat meg, gyakran értesítés vagy megszólalási lehetőség és a bírósági eljárásokban kötelező szabadságjogok és egyéb eljárásjogi garanciák nélkül. Ezzel szemben a büntetőjogi eljárás során bírósági úton kell megállapítani, hogy a véleménynyilvánítás nem élvez védelmet, a vádlottat eljárásjogi garanciák egész sora illeti meg mielőtt szankcionálnák, és a megnyilvánulást blokkolnák vagy cenzúráznák. A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája hasonlít az előzetes korlátozáshoz: amikor a megszólalást szűrik, blokkolják, vagy egy szűrő, algoritmus vagy vállalati dolgozó eltávolítja, a megszólalók nem részesülnek az eljárási garanciák egyikében sem.⁷³

Az előzetes igazgatási korlátozáshoz kapcsolódó második probléma, hogy megfordítja az intézkedés terhét (és az ehhez tartozó tehetetlenségi hatásokat).⁷⁴ Az előzetes korlátozások nélküli világban a megszólalók maguk döntenek el, hogy megszólalnak-e, és kockáztatják-e a bírósági eljárást – nem kell előzetes engedélyt kérniük a központi hatalomtól. Ha úgy döntenek, hogy megszólalnak, a hatóság tisztviselői mérlegelik, hogy a válaszlépésre fordítják-e az erőforrásokat. Ez a megoldás általában a szólásszabadságot védi. A hatóságok előtt nyitva áll annak lehetősége, hogy mérlegeljék a bírósági eljárás szükségességét, sok esetben dönthetnek úgy, hogy erőforrásaikat nem erre fordítják, és az is lehetséges, hogy nem szereznek tudomást minden egyes kommunikációról, amely az illetékességi területükön folyik.⁷⁵ Ezek az intézkedés terhé-

⁷¹ Uo., 2327–2329.; Derek E. BAMBAUER: Against Jawboning. 100 *Minnesota Law Review* (2015) 51., 84–88.

⁷² BALKIN i. m. (63. lj.) 2316–2317.; Thomas I. EMERSON: The Doctrine of Prior Restraint. 20 *Law & Contemporary Problems* (1955) 648., 656–660.

⁷³ L. BALKIN i. m. (63. lj.) 2315., 2318–2324.; EMERSON i. m. (72. lj.) 657–658.

⁷⁴ BALKIN i. m. (63. lj.) 2316–2317.; EMERSON i. m. (72. lj.) 657.

⁷⁵ BALKIN i. m. (63. lj.) 2316.; EMERSON i. m. (72. lj.) 657.

nek példái – cselekedni többre kerül, mint semmit nem tenni, és mindent úgy hagyni, ahogy van. Ebben az esetben az intézkedés terhe a megszólaló javát szolgálja. Ezzel szemben az előzetes korlátozások rendszerében az intézkedés terhének hatásai megfordulnak. Megszólalni csak előzetes engedéllyel lehet: amíg a tisztviselő vagy az alkalmazott nem adja meg az engedélyt, a megszólalás tilos. A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája, amely a blokkolást és szűrést támogatja, ebben megint csak hasonlít az előzetes korlátozásra: amíg a közösségimédia-vállalat programozója vagy az algoritmus nem ad engedélyt, a szerző megszólalása blokkolva van, rendszerint magyarázat nélkül.⁷⁶

E két ok miatt bár lehet, hogy a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája technikailag nem mindig előzetes igazgatási korlátozás, sok tekintetben azonos jellemzőkkel és funkciókkal bír vele, és ez az, ami miatt a véleménynyilvánítás szabadsága szempontjából annyira aggályos. A járulékos cenzúra veszélyei miatt néhány kormány, például az Egyesült Államoké, a közvetítőknek különböző mértékű mentességet garantál.⁷⁷ A közvetítőkre vonatkozó mentességi szabályok a járulékos cenzúrát azáltal szüntetik meg, hogy bizonyos feltételek mellett felmentik a felelősség alól az infrastruktúra tulajdonosait a tulajdonukban lévő weblapokon tárolt vagy csatornáikon átáramoltatott tartalmak tekintetében. Ezeket a rendelkezéseket az Egyesült Államokban az 1996. évi Telecommunications Act 230. szakaszában kodifikálták.⁷⁸ A Digital Millennium Copyright Act 512. szakaszában foglalt szerzői jogi perekre vonatkozóan ettől némileg eltérő szabályokat állapítottak meg.⁷⁹

A közvetítők mentességére vonatkozó rendelkezések különféle módon működnek, különböző hatásaik vannak, és nem védik a digitális infrastruktúra minden részét – mint például a domainnévrendszert –, de a járulékos cenzúra bizonyos formáival szemben védelmet nyújtanak. Más országokban ettől eltérő szabályozást alkalmaznak. Bizonyos országokban nagyon korlátozott a közvetítők mentessége, ez pedig a járulékos cenzúra sokkal jelentősebb megnyilvánulásait vonja maga után.⁸⁰

⁷⁶ L. BALKIN i. m. (63. lj.) 2318–2319., 2326., 2332.

⁷⁷ Uo., 2313.

⁷⁸ L. 47 USC § 230(c)(1) (2018), „Egyetlen interaktív számítógépes szolgáltatás egyetlen szolgáltatója vagy felhasználója sem tekinthető egy másik információs tartalomszolgáltató által szolgáltatott tartalom kiadójának vagy forrásának.”

⁷⁹ L. 17 USC § 512 (2018); a § 512(a) (2018) mentességet biztosít a „Transitory Digital Network Communications részére”; § 512(b) (mentesség az ideiglenes gyorsítótárolás számára); § 512(g), az értesítési és eltávolítási eljárás leírása a szolgáltatók részére.

⁸⁰ L. pl. 64569/09. sz. *Delfi AS v. Estonia* ügy, (2015. június 16.) 4. bek., http://www.klgates.com/files/Upload/CASE_OF_DELFI%20AS_v_ESTONIA.pdf, kimondja, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke nem sérült amiatt, hogy megállapították egy hírportál felelősségét az olvasók által posztolt névtelen, gyalázkodó kommentekért, még akkor sem, ha a kommenteket kérésre eltávolították; Noah C. N. HAMPSON: Comment, The Internet is Not a Lawless Prairie: Data Protection and Privacy in Italy. 34 *Boston College International and Comparative Law Review* (2011) 477., annak az olasz bírósági eljárásnak a bemutatása, amely három Google-vezető felelősségét állapította meg egy olyan YouTube-on megjelent videó kapcsán, amely egy autista diák magánélethez való jogát sértette meg azzal, hogy bemutatta, amint osztálytársai zaklatták; Miquel PEQUERA: The DMCA Safe Harbors and Their European Counterparts: A Comparative Analysis of Some Common Problems. 32 *Columbia Journal of Law & the Arts* (2009) 481., az amerikai Digital Millennium Copyright Act biztonságos kikötőkről (*safe harbor*) és az Európai Unió Tanácsának az elektronikus kereskedelemről szóló irányelve közötti különbségek.

3.3. Az állam és a magánszektor együttműködése-kooptálása

A szólásszabályozás új iskolájának második számú kulcsfontosságú jellemzője az állami és a magánszektor együttműködése és kooptálása.⁸¹ A kormányok különböző infrastruktúra-szolgáltatókat céloznak meg annak érdekében, hogy velük cenzúrázttassák vagy szabályoztassák az olyan személyek megszólalásait, akiket a kormányok másképp nem tudnak könnyen ellenőrzésük alatt tartani. A véleménynyilvánítás-szabályozás új iskolájának az a célja, hogy rávegye az infrastruktúra szolgáltatóját arra, hogy az államnak különböző módokon segítséget nyújtson. Ezek a módszerek a tartalom előzetes blokkolásától és szűrésétől a tartalom utólagos eltávolításán (és a hozzáférés megszüntetésén) át a felhasználók folyamatos ellenőrzéséig és a kormánytisztviselők tájékoztatásáig terjednek e személyekkel és online tevékenységeikkel kapcsolatban. Akár önként, akár nem, az infrastruktúra-szolgáltatók segítenek az államnak a digitális infrastruktúra és az infrastruktúrán keresztül áramló megszólalások rendszabályozásában.

Az államoknak gyakran nem is kell közvetlenül az infrastruktúra-szolgáltatókat megfenyegetniük. A rábeszélés (*jawboning*) azt az üzenetet hordozza, hogy az infrastruktúra-szolgáltatóknak hazafiként kell viselkedniük, és együtt kell működniük a kormánnyal, nem pedig borsot törni a kormánytisztviselők orra alá. A köztisztviselők a nyilvánosságához is fordulhatnak, hogy az infrastruktúra-szolgáltatókra nyomást gyakoroljanak. Az infrastruktúra-szolgáltatók általában olyan stabil, kiszámítható környezetet preferálnak, amelyben szabadon végezhetik üzleti tevékenységüket, és pénzt kereshetnek, ezért gyakran törekszenek a kormánnyal való békés egymás mellett élésre és együttműködésre. Amikor például a WikiLeaks 2010-ben elkezdte kiszivárogtatni a diplomáciai levelezések tartalmát, az amerikai kormány több tagja adott hangot felháborodásának, hogy az Amazon webszolgáltató hosztolja a WikiLeaks-et, a Mastercard és a Visa pedig lehetővé tette az emberek számára, hogy anyagilag támogassák a WikiLeaks-et.⁸² Ennek hatására a szolgáltatók úgy döntöttek, hogy megszüntetik üzleti kapcsolataikat a WikiLeaks-szel. A WikiLeaks arra kényszerült, hogy gyorsan más infrastruktúra-szolgáltatókat találjon.⁸³

Az államok és az infrastruktúra-szolgáltatók közötti kapcsolat széles skálán mozog a közvetlen szabályozástól a fenyegetésen és az arra való utaláson át, hogy az infrastruktúra üzemeltetőinek is jobb lesz, ha együttműködnek, egészen az együttműködés feltételeiről szóló tárgyalásokig. A vállalatok időnként hajlandók az államokkal együttműködni annak reményében, hogy nem esnek ki a kegyeikből. Olykor, ahogyan a digitális megfigyelés és a kiberbiztonság veszélyeztetettsége esetében is, az államoknak és az infrastruktúra üzemeltetőinek ugyanazon dolgok miatt fáj a fejük. De ugyanilyen gyakran történik meg az is, hogy a vállalatokat rászorítják,

⁸¹ L. BALKIN i. m. (63. lj.) 2324–2329.; Yochai BENKLER: WikiLeaks and the Protect-IP Act: A New Public-Private Threat to the Internet Commons. 140 *Daedalus* (2011) 154., 155.; Michael D. BIRNHACK – Niva ELKINKOREN: The Invisible Handshake: The Reemergence of the State in the Digital Environment. 8 *Virginia Journal of Law and Technology* (2003) 1., 14–17., 57.

⁸² L. Derek E. BAMBAUER: Orwell's Armchair. 79 *University of Chicago Law Review* (2012) 863., 891–893., annak a többfrontos kampánynak a bemutatása, amelynek célja a nyomásgyakorlás a WikiLeaksre; Yochai BENKLER: A Free Irresponsible Press: Wikileaks and the Battle over the Soul of the Networked Fourth Estate. 46 *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review* (2011) 311., 330–351., az Egyesült Államok kormányának a WikiLeaks akadályozására tett különféle intézkedései.

⁸³ BENKLER i. m. (81. lj.) 154., 157–158., a WikiLeaks válasza.

ráveszik vagy rákényszerítik az együttműködésre, azután pedig valóban partnerré teszik őket az irányításban. Amint rövidesen látni fogjuk, az elfeledtetéshez való jog esetében az Európai Unió nemcsak arra utasította a Google-t, hogy tartsa be az európai jogszabályokat, hanem lényegében átadta neki a jog első fokú érvényesítését.⁸⁴

A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája nemcsak az államokra jellemző: az infrastruktúra magántulajdonosainak növekvő hatalmára is épít. A vállalatok, mint például a YouTube és a Facebook, olyan algoritmusokat és szabályzatokat alkottak, amelyek eldöntik, mit lehet posztolni, mit kell eltávolítani.⁸⁵ Saját bürokráciájukat is létrehozták, hogy a közösség (és a vállalat profitja) érdekében irányítsák a felhasználók közösségeit.⁸⁶ A technikai képességek és bürokráciák fejlődésével egyre inkább ki vannak téve annak, hogy az államok kooptálják őket – valójában e bürokráciák részben az állami nyomásra és kifogásokra adott válaszként jöttek létre.

A kormányzati nyomástól azonban teljesen függetlenül az infrastruktúra tulajdonosait számos körülmény ösztönzi saját irányítási rendszer létrehozására. Először is, a vállalatok szeretnék kikényszeríteni a szolgáltatási szerződésük feltételeinek és a felhasználói licencmegállapodásaik betartását, mivel e szabályok fontosak a jövedelmezőségük szempontjából. Másodszor, a vállalatok szeretnék, ha meglévő ügyfeleik elégedettek lennének, és azzal szeretnének új ügyfeleket szerezni, hogy megakadályozzák idegenek és más felhasználók sértő viselkedését. Harmadszor, a vállalatok szeretnének a jelenlegi és leendő üzleti partnereiknek hitelesen nyilatkozni arról, hogy eredményesen tudják lokalizálni, blokkolni, szűrni, felcímkezni vagy eltávolítani a tartalmakat.⁸⁷ Negyedszer, mivel a közösségimédia-vállalatok, mint például a Facebook vagy a YouTube, közösségeket hoznak létre és tartanak fenn, érdekeltek a közösségi szabályok fenntartásában és végrehajtásában.⁸⁸ Döntőbíróként kell eljárniuk a felhasználókkal szemben és a felhasználók között folyó vitákban. A közösségi szabályok betartásának célja, hogy a felhasználók jelentős többsége elégedett legyen, elrettentse a nem megfelelő viselkedéstől a közösségbe tartozókat és az azon kívülieket, és segítsen új felhasználókat szerezni.

⁸⁴ L. Factsheet on the „Right to Be Forgotten” Ruling (C–131/12), European Comm’n, http://ec.europa.eu/justice/data-protection/files/factsheets/factsheet_data_protection_en.pdf, a Google kötelezettségei az európai jogszabályok alapján arra, hogy az elfeledtetéshez való joggal kapcsolatban előzetes megállapításokat tegyen.

⁸⁵ L. KLONICK i. m. (67. lj.)

⁸⁶ L. uo., 47–49.; Nick HOPKINS: Facebook Moderators: A Quick Guide to Their Job and Its Challenges. *The Guardian*, 2017. május 21., <https://www.theguardian.com/news/2017/may/21/facebook-moderators-quick-guide-job-challenges>, „A Facebook 4500 »tartalommoderátort« foglalkoztat, és nemrégiben bejelentette, hogy további 3000 felvételt tervez.”

⁸⁷ L. Lyor COHEN: Five Observations from My Time at YouTube. *Youtube*, 2017. augusztus 17., <https://youtube.googleblog.com/2017/08/five-observations-from-my-time-at.html>, „A YouTube csapata létrehozott egy rendszert a Content ID-ban, amely a jogtulajdonosoknak lehetővé teszi, hogy pénzükhöz jussanak függetlenül attól, hogy ki tölti fel a zenéjüket. 2016-tól a YouTube-on a zenei keresések 99,5%-át automatikusan a Content ID-hoz kapcsolják és/vagy eltávolítják, vagy díjat számolnak fel érte.”

⁸⁸ KLONICK i. m. (67. lj.) 31., megjegyzi, hogy az online platformok „gazdasági életképessége attól függ, hogy mennyire tartja be a felhasználó a véleménynyilvánítással és közösséggel kapcsolatos szabályokat”; I. Mark ZUCKERBERG: Building Global Community. *Facebook*, 2017. február 16., <https://www.facebook.com/notes/mark-zuckerberg/building-global-community/10154544292806634>, „A következő fő szempontunk az, hogy a közösség részére fejlesszük a közösségi infrastruktúrát – hogy támogasson bennünket, garantálja biztonságunkat, tájékoztasson bennünket, és segítse elő a polgári részvételt és a befogadó szellemiséget.”

Ezen ösztönzőknek köszönhetően a technológiaként induló vállalatok hamarosan ráébrednek arra, hogy valójában médiavállalatok és egyben kormányzati struktúrák.⁸⁹ A biztonság kedvéért szögezzük le, hogy nem egyforma nyomás nehezedik minden infrastruktúra-tulajdonosra. Például a Mastercard és a Visa egészen másfajta nyomásnak van kitéve, mint a domain-névrendszer-nyilvántartók és -iktatók, és egyik sem szembesül olyan nyomással, mint a Facebook vagy a Google. Idővel azonban a legnagyobb infrastruktúra-tulajdonosok közül nagyon sokan, különösen a közösségimédia-vállalatok, azt tapasztalják, hogy jelentős erőforrásokat kell fordítaniuk a magánszabályozásra.

Talán ugyanilyen fontos, hogy a legnagyobb infrastruktúra-vállalatok, mint a Google és a közösségimédia-platformok, a világ számos táján végzik üzleti tevékenységüket, és sok országban vannak nyomásnak kitéve. Az általuk megvalósított magánszabályozás átnyúlik az országhatárokon, ők pedig a véleménynyilvánítás szabályozásának közvetítő intézményeivé válnak az egész világon. Az állammal való viszonyukat a szabályozás hatálya alá tartozás jellemzi, valamint időnként fenyegetések, rábeszélés és kooptálás. A felhasználók szemében viszont az irányítás új rendszerét jelentik, különleges vezéreket, akik a saját közösségeik tagjai fölött uralkodnak.

4. A magánigazgatás

Ezzel eljutottunk a véleménynyilvánítás-szabályozás új iskolájának harmadik jellemzőjéhez: a magánszabályozáshoz. Ez azt jelenti, hogy az infrastruktúra szolgáltatója a birtokában lévő infrastruktúrán keresztül áramló információkat, továbbá a digitális infrastruktúrát igénybe vevő felhasználók és ügyfelek viselkedését is irányítja. Az irányítási jogosultság az elektronikus hírközlési jogból, az infrastruktúra birtokosainak tulajdonjogaiból és a felhasználókkal létrejött szerződéses megállapodásokból ered.

A magánszabályozás a véleménynyilvánítás-szabályozás új iskolájának és a járulékos cenzúrának a másik oldala. A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája nem lenne eredményes, ha a magán-infrastruktúraszolgáltatóknak semmilyen eszköz nem állna rendelkezésükre ahhoz, hogy blokkoljanak, szűrjenek, megfigyeljenek és cenzúrázzanak. Így a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája arra a tényre alapoz, hogy az infrastruktúra tulajdonosainak megvan a képességük arra, hogy vagy közvetlenül (mint az internetszolgáltató tárhelyszolgáltatásai és a közösségimédia-platformok) vagy közvetetten (mint a hitelkártya-társaságok és a domain-néviktatók) irányítsák a megszólalásokat. A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája továbbá feltételezi, hogy ha az infrastruktúra tulajdonosai jelenleg nem is képesek az irányításra, idővel e képességeket kifejlesztik, akár üzleti modelljeik természetes fejlődése során, akár azért,

⁸⁹ KLONICK i. m. (67. lj.) 70–72., „[a]z online megszólalás elemzését legjobban a magán- és az önszabályozás perspektívájából lehet elvégezni”; Kerry FLYNN: After Charlottesville, Tech Companies Are Forced to Take Action Against Hate Speech. *Mashable*, 2017. augusztus 16., <http://mashable.com/2017/08/16/after-charlottesville-tech-companies-action-nazis/#kxrJzxU9pOqP>, Brittan Heller nyilatkozata az Anti-Defamation League-gel kapcsolatban: „Korábban a technológiai vállalatok úgy érezték, hogy az a feladatuk, hogy a színpalak mögött működjenek. [...] Charlottesville óta [...] a vállalatok úgy érzik, hogy szabadon hozhatnak létre olyan online közösségeket, amelyek leképezik a közösségeknek azon típusait, amelyeket a való életben szeretnének látni.”

mert a helyi kormányzat ezt megköveteli. Röviden, a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskoláját az ellenőrzés és megfigyelés magántulajdonú és magáncélokra felhasznált digitális technológiájának fejlődése tette lehetővé.

Ahogy Kate Klonick leírja, az olyan vállalatok, mint a YouTube, a Facebook és a Twitter, napjainkra komoly szervezetet építettek ki annak eldöntésére, hogy mi felel meg a szolgáltatási feltételeknek, a felhasználói licencmegállapodásoknak vagy egyéb belső vállalati szabályzatnak, valamint hogy megítélje, mely dolgok posztolhatók, és melyeket kell eltávolítani.⁹⁰ A felhasználók általában nem kívánják magukat kitenni bizonyos tartalmaknak, például gyűlöletbeszédnek, pornográfiának vagy gyalázkodó megnyilvánulásoknak. Ezért a felhasználók, a családtagjaik, a hatóságok és a civil aktivisták kifogásolják az ilyen tartalmakat.

A digitálisinfrastruktúra-vállalkozások eredetileg elsősorban technológiai vállalatként tekintettek magukra.⁹¹ Az idő előrehaladtával azonban az infrastruktúra tulajdonosaira két irányból is nyomás nehezedett. Egyrészt az országok azt várják tőlük, hogy ellenőrizzék és fékezzeék felhasználóikat. Másrészt a felhasználók maguk – és a felhasználók megszólalásai által érintett egyéb személyek – azt várják el a vállalatoktól, hogy kényszerítsék ki a megfelelő viselkedés normáit. A közösségimédia-vállalatok, különösen a keresőmotorok üzemeltetői, megértették, hogy felhasználóik egyre nagyobb mértékű gondoskodást és szabályozást igényelnek. Rájöttek, hogy termékük egyik nagyon fontos vonatkozása, hogy a felhasználók számára befogadó környezetet teremtsenek, ez pedig azt is jelentette, hogy a szolgáltatást igénybe vevők közösséget telergetni kell.⁹²

Következésképpen számos digitálisinfrastruktúra-szolgáltató fokozatosan ráébredt, hogy valójában médiavállalat, és hogy sok esetben irányítja a felhasználók közösséget, ha szeretné, ha nem. Szabályokat kellett alkotniuk arra vonatkozóan, hogy mire lehet felhasználni a csatornáikat, mit lehet az oldalaikon posztolni és mit kell eltávolítani, és hogyan kezelik a fogyasztói panaszokat.⁹³ A digitális infrastruktúra minden egyes elemére különböző szabályzatok és irányítási struktúrák vonatkoznak, ami részben a cégek üzleti tevékenysége természetéből adódó különbségeknek, eltérő történetüknek és vállalati kultúrájuknak a következménye. A közösségimédia-, és különösen a keresőmotor-vállalatok a magánigazgatás egyre kifinomultabb rendszereit fejlesztették ki és vezették be, amelyeket a belső bürokrácia, a társadalmi normák és a kódok vagy a technológia juttat érvényre.⁹⁴

Miért nevezzük ezeket az ellenőrzési rendszereket magánszabályozásnak? Először is, ezek a szereplők magáncégek, nem pedig államok. Másodsorban, ezek a szereplők létrehozzák a szabályokat, végrehajtják őket, és kikényszerítik a betartásukat a szolgáltatásaikat és platformjaikat igénybe vevő személyektől is. Bizonyos esetekben, mint például a közösségimédia-platformoké-

⁹⁰ L. KLONICK i. m. (67. lj.) 22–26., intézmények történetének leírása: Facebook, YouTube és Twitter.

⁹¹ Uo., 23., Nicole Wong beszámolójának leírása az online platformok hőskoráról.

⁹² L. uo., 36–42., a moderálási szabályzatok fokozatos fejlődésének leírása a vállalatok globalizációjával párhuzamosan.

⁹³ L. uo., a végrehajtási szabályzatok fejlődésének leírása különböző közösségimédia-oldalokon.

⁹⁴ Uo., 42., „A YouTube-nál és a Facebooknál a tartalommoderálás korai szabályozási rendszere a szabályok bonyolult rendszerévé fejlődött, ami a következőkre vezethető vissza: 1. a felhasználók számának és a tartalom volumenének gyors növekedése; 2. az online közösség globalizációja és sokszínűsége; 3. a különböző háttérrel bíró human-moderátorok csoportjainak fokozott igénybevétele.”

ban, az infrastruktúra tulajdonosai a felhasználóikból digitális közösséget hoznak létre és tartanak fenn – a közösségekbe tartozók magatartását szabályozzák, és a nem megfelelő viselkedést szankcionálják. Ilyen szankció például az a döntés, hogy valakit kizárnak a közösségből, ha arra magatartásával rászolgál.⁹⁵

Napjainkban ha valaki videókat tölt fel vagy néz meg a YouTube-on, a YouTube közösségének tagja, ha Facebook-fiókja van, és posztokat tesz közzé vagy mások posztjait olvassa, az a Facebook-közösség tagja. E közösségeket az infrastruktúra tulajdonosának szabályai irányítják. E vállalatok az ilyen digitális közösségek kormányzói, és ha valakinek van ilyen fiókja, és a szolgáltatást igénybe veszi, az a kormányzottak közösségéhez tartozik.

4.1. A játék isteneitől a közösségi médiáig

A magánszabályozás gondolata az egyik legrégebbi a kiberjog területén, ez inspirálta a legkorábbi viták egyikét is, amely arról szólt, hogy mitől más és mitől vonzó az internet. A digitális kor kezdetén szövegalapú kalandjátékok, úgynevezett többfelhasználós tartományok (MUD) voltak.⁹⁶ Ezeket adminisztrátorok igazgatták, akiket néha rendszerüzemeltetőnek (avagy *sysop*nak) neveztek, máskor viccesen varázslóként (*wizard*) vagy játékipstentként (*game god*) emlegették őket.⁹⁷ Ezek az adminisztrátorok tartották üzemben a játékaikat. A résztvevők időnként visszaéltek a rendszerrel: arra használták a szoftvert, hogy kicsit lazítsanak a szabályokon, váratlan – néha meglehetősen bosszantó – dolgokat tettek, mindenféle problémát és pusztítást okoztak.⁹⁸ A rendszeroperátorok hamar ráébredtek, hogy e visszaélésekre és az ebből fakadó panaszokra lépniük kell valamit. Meg kellett változtatniuk a kódot, vagy ki kellett zárniuk az embereket a játékból, hogy visszatartsák őket a helytelen viselkedéstől és attól, hogy más játékosokkal trollkodjanak. Így a varázslóknak vagy játékipstenteknek kellett eldönteniük, hogy mi a megengedhető tett, és mi a visszaélés. Valójában a játékok világának digitális kormányzói voltak, ők állapították meg a játék által létrehozott metaforikus térben való működés szabályait – a közösséget kóddal vezették.⁹⁹

⁹⁵ Uo., 56., a Facebook és a YouTube által alkalmazott jogorvoslatok leírása; l. még How to Appeal. *online censorship.org*, <https://onlinecensorship.org/resources/how-to-appeal>, a fellebbezési folyamat leírása a legfontosabb közösségi oldalakon.

⁹⁶ E terek korai történetéről és arról, hogyan alakították ki a joggal hasonlatos irányítási struktúráikat, l. Jennifer MNOOKIN: Virtual(ly) Law: The Emergence of Law in LambdaMOO. 2 *Journal of Computer-Mediated Communication* (1996) 1.

⁹⁷ Uo., „[a]z oligarchák – az MOO-alapító Pavel Curtis, továbbá számos más szereplő, aki a kezdetektől részt vett a LambdaMOO-ban, »varázsló« néven voltak ismertek; ők feleltek az MOO technikai épségéért és társadalmi felügyeletéért”; Beth S. NOVECK: The State of Play. 49 *New York Law School Law Review* (2005) 1., 15–16., „a játék istenei kontra törvény”.

⁹⁸ Julian DIBBEL: *A Rape in Cyberspace*, <http://www.juliandibbell.com/articles/a-rape-in-cyberspace>. Ez a cikk, amely a kiberközösségek irányításával kapcsolatos legfontosabb problémák témájában továbbra is kitűnő bevezetésnek számít, a „kibererőszakot” elkövető, Mr. Bungle nevű egyik első troll visszaéléseit írja le.

⁹⁹ MNOOKIN i. m. (96. lj.); vö. Richard A. BARTLE: Virtual Worldliness: What the Imaginary Asks of the Real. 49 *New York Law School Law Review* (2004) 19., amellel érvel, hogy a jogszabályoknak a rendszergazdákra kellene bízni a saját tereik irányítását. L. általában Jack M. BALKIN – Beth S. NOVECK (szerk.): *The State of Play: Law, Games, and Virtual Worlds*. New York, NYU Press, 2006, a virtuális világok és játékterek szabályozásáról.

A kiberjog hajnalán David Johnson és David Post úgy képzelték, hogy az internet növeli a digitális terek számát, amelyek mindegyike különböző szabályokat állapít majd meg arra vonatkozóan, hogy az adott térben hogyan kell viselkedni,¹⁰⁰ az emberek pedig kiválaszthatják, mely szabályrendszer alatt kívánnak létezni. Johnson és Post víziója az internet szabadságát és a területileg illetékes kormányok ellenőrzése elől menekvés lehetőségét hangsúlyozta. Az emberek szabadon választhatják majd meg digitális kormányzóikat, és a választási lehetőségük növeli a szabadságukat.¹⁰¹ Johnson és Post kritikusai viszont azt hangsúlyozták, hogy a kibertér mint elkülönült hely metaforája félrevezető. Az emberek ugyanis az interneten továbbra is a nemzeti joghatóságok alá tartoznának, és az államoknak számos különböző technika állhat rendelkezésükre ahhoz, hogy ellenőrizni tudják a digitális vállalatokat, még azokat is, amelyek külön kibertérként határozzák meg magukat.¹⁰²

E korai vitában mindkét félnek részben igaza volt. A digitális kultúra valóban lehetőséget biztosított a Johnson és Post által elképzeltékhez hasonló online közösségek létrejöttére, de nem maradéktalanul. A nagyszabású, több játékos részvételével játszható internetes játékok csak egy példát adnak erre.¹⁰³ A mi szempontunkból fontosabb, hogy a közösségimédia-vállalatok szintén digitális közösségeket hoztak létre – normákat alkottak, amelyeket a jog és a kódok együttes alkalmazásával kényszerítenek ki. De Johnson és Post kritikusainak is igazuk volt: ezeket a vállalatokat az államok folyamatosan fenyegetik, szabályozzák és maguk közé ékelik. Ez a lényege a véleménynyilvánítás-szabályozás új iskolájának.

¹⁰⁰ David R. JOHNSON – David POST: Law and Borders: The Rise of Law in Cyberspace. 48 *Stanford Law Review* (1996) 1367., 1393–1397., a terek pontos szabályok alapján történő önszabályozása melletti érvek; l. még David R. JOHNSON – David G. POST: And How Shall the Net Be Governed? A Meditation on the Relative Virtues of Decentralized, Emergent Law. In: Brian KAHIN – James H. KELLER (szerk.): *Coordinating the Internet*. Cambridge, MIT, 1997. 62., 65.; Joel R. REIDENBERG: Governing Networks and Rule-Making in Cyberspace. 45 *Emory Law Journal* (1996) 911., 917–921., a hálózatok közötti határok átveszik a területi határok szerepét, és a hálózatban működő közösségek létrehozják saját normáikat és szabályaikat.

¹⁰¹ JOHNSON–POST i. m. (100. lj.) 1398–1399., „[a] kibertérben [...] bármely felhasználó bármikor kiléphet, az egyik virtuális környezet szabályait hátrahagyva egy másik térbe távozhat, így egy legitimáltabb szelekciós mechanizmus jön létre, aminek segítségével idővel kialakulnak a szabályok különböző csoportjai”; l. még David G. POST: Governing Cyberspace. 43 *Wayne Law Review* (1996) 155., 166–167. Amint David Post egy előrelátó megnyilvánulásában kifejtette: „Az egyes hálózati hozzáférést szolgáltatók, nem pedig a területi alapú államok válnak a kormányzás legfontosabb egységeivé; valójában a felhasználók hozzájuk delegálják a szabályalkotás feladatát, rájuk ruházzák a hatalmat, és egy rendezett társadalom számukra fontos alkotóelemei alapján választanak közülük. Így alakul ki az »internet törvénye«, nem valamilyen magasabb szintű hatóság döntése alapján, hanem az egyes rendszergazdák választásainak összessége alapján, és e választások arról szólnak, hogy milyen szabályokat tegyenek kötelezővé, továbbá az egyes felhasználók választásai alapján, amelyeket azzal kapcsolatban hoznak, hogy mely online közösséghez csatlakozzanak.” Uo.

¹⁰² Jack GOLDSMITH – Tim WU: *Who Controls the Internet?* Oxford, Oxford University Press, 2006. 65–86., arról, hogy az államoknak számos eszköz állt rendelkezésükre az internetes tartalmak szabályozására, ideértve az infrastruktúra tulajdonosaira vonatkozó szabályokat és a nyomásgyakorlást is; Lawrence LESSIG: The Zones of Cyberspace. 48 *Stanford Law Review* (1996) 1403., 1406., arról, hogy a kibertérrel „olyan mértékben fogja szabályozni a valódi térben érvényes szabályozás, amilyen mértékben az előbbi a valódi térben folyó életet befolyásolja – márpedig meglehetősen drámai mértékben teszi majd.”

¹⁰³ L. általában BALKIN–NOVECK i. m. (99. lj.) 100–102.

4.2. A véleménynyilvánítás szabályozásának kétrétű modelljétől a plurális modellig

A digitális kor kezdetén a játékterekkel és a kibertér irányításával kapcsolatban lezajlott viták segítenek megérteni a Facebook, a YouTube, a Twitter és a hasonló közösségimédia-oldalak által gyakorolt privát szabályozás problematikáját. Azok a vállalatok, amelyek ezeket a platformokat működtetik, a játékipstennel egyenértékűek. Megszerveznek egy közösséget, erre a közösségre rákényszerítenek egy értékrendet, és ezeket az értékeket a normák, a kötetmi jog és a kód segítségével érvényesítik. A magánszabályozás mellett azonban beszélnünk kell a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolájáról is. A digitális kormányzók mellett ott vannak a helyi kormányzatok is, amelyek folyamatosan nyomást gyakorolnak a digitális kormányzókra annak érdekében, hogy bizonyos módon ellenőrizzék a polgáraikat.

Az eredmény a szólásszabadság és a véleménynyilvánítás szabályozásának új rendszere. A véleménynyilvánítás szabályozásának területe meghatározza a szólásszabadság terét is. A 20. századi modellben, amelyben az Első Alkotmánykiegészítés modern doktrínája is megszületett, az egyik oldalon az állam állt, a másikon a megszólalók és a kiadók. Az állam irányította a megszólalókat és a kiadókat is, megalkotva a szólásszabadságról (és a kormányzati cenzúráról) szóló törvényt. A 20. századi modell *kétrétű*: az állam van az egyik oldalon, a megszólalók és a kiadók pedig a másikon.

Az internet korának kezdetén az emberek úgy képzelték, hogy a közhatalmat gyakorló kormányok el fogják veszíteni a szólás ellenőrzésével kapcsolatos hatalmuk nagy részét. Ahogy John Gilmore megfogalmazta: „A net a cenzúrát károsnak értelmezi, ezért megkerüli.”¹⁰⁴ Nem pontosan így alakult a dolog, részben azért, mert az államok kialakították a véleménynyilvánítás-szabályozás új iskolájának technikáit. Ahelyett, hogy egyszerűen a megszólalókat próbálnák ellenőrizni, az államok a digitális infrastruktúrát vették célkeresztbe.

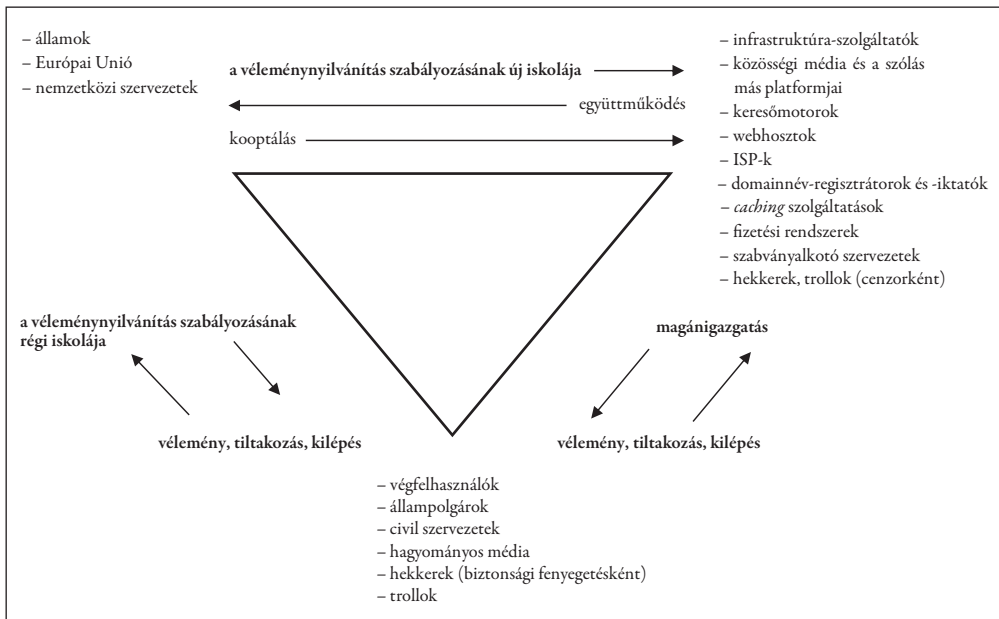
Ebből alakult ki a véleménynyilvánítás szabadságának új modellje, amely inkább plurális, mint kétrétű. A könnyebb érthetőség kedvéért képzeljük el úgy, mint az emberek és a szervezetek legalább három különböző csoportja között folyó küzdelmet. A háromszög egyik oldalán az állam áll, és az olyan nemzetek fölötti szervezetek, mint az Európai Unió. Bár az államok nem szakítottak a véleménynyilvánítás szabályozásának régi iskolájával, napjainkban erősen az új iskola elemeire támaszkodnak a digitális infrastruktúra tulajdonosainak kényszerítésében, meggyőzésében és partnerségbe vonásában. A háromszög második szarván a digitális infrastruktúrát, különösen a keresőmotorokat és a közösségimédia-platformokat üzemeltető vállalatok találhatók. Manapság ezt az infrastruktúrát sokan, mondhatni az emberek többsége használja az egymás közti kommunikációra. Ezek a vállalatok – a Facebook, a YouTube, a Twitter, a Google, versenytársaik és utódaik – a digitális véleménynyilvánítás új kormányzói. Kidolgozzák és be-

¹⁰⁴ Philip ELMER-DEWITT – David S. JACKSON – Wendy KING: First Nation in Cyberspace. *Time*, 1993. december 6., <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,979768,00.html>, John Gilmore-t idézve. E híres idézetnek számos változata ismeretes, l. pl. John P. BARLOW: Censorship 2000. *OntheInternet*, <http://www.isoc.org/oti/articles/1000/barlow.html>; John Gilmore kijelentése a számítógépek, az adatvédelem és a szabadság témájában rendezett második konferencián: „az internet a cenzúrát úgy kezeli, mintha üzemzavar lenne, és megpróbálja megkerülni.”

tartatják a felhasználókkal és a közösség tagjaival a szolgáltatási feltételeiket, felhasználói licenc-megállapodásaikat és belső vállalati szabályzataik rendelkezéseit. Számos országban működnek, ám magántulajdonban állnak – vannak köztük olyanok, amelyek gazdagabbak, mint néhány olyan ország, amelyben tevékenykednek.¹⁰⁵ A háromszög harmadik szarán találhatjuk a megszólalókat, akik a digitális infrastruktúrát kommunikáció céljából használják. Idetartoznak azok, akik jól viselkednek, és azok is, akik nem: szülők és gyerekek, fogyasztók és aktivisták, trollok és normacsőszök, akik a saját nevüket használják, és akik szeretnék megőrizni névtelenségüket, a botok mögé bújók és a több identitással is rendelkezők. A háromszög két másik szára a megfigyelés és ellenőrzés különböző formáinak veti alá őket. A megszólalóknak azonban számos technika áll rendelkezésükre, hogy visszaválgjanak, tiltakozzanak, trükközzenek, trollkodjanak, és visszaéljenek a szabályozási rendszerrel. Sőt, arra is felhasználhatják a digitális nyilvánosságot, hogy társadalmi nyomással kényszerítsék e digitális platformokat szabályzataik módosítására.

A 21. század elején a véleménynyilvánítás szabadságának alapvető problémája az, hogy az online megszólalás lehetőségét a három felsorolt csoport közötti hatalmi harc határozza meg a gyakorlatban. A megszólalás tényleges lehetőségét a következők formálják: 1. az államhoz való viszonyunk; 2. a megszólalásra felhasznált digitális infrastruktúra tulajdonosaihoz való viszonyunk; 3. az államok és a digitális infrastruktúra tulajdonosai közötti együttműködő, kooptáló vagy kényszerítést alkalmazó kapcsolat.

1. ábra: A véleménynyilvánítás szabályozásának plurális modellje

¹⁰⁵ L. pl. Anupam CHANDER: Facebookistan. 90 *North Carolina Law Review* (2012) 1807., arról, hogy a Facebook olyan nagyra nőtt, olyan gazdag és hatalmas lett, hogy több szempontból is úgy viselkedik, mint egy ország.

Első megközelítésre ezt a rendszert triárendszernek is nevezhetnénk a háromszög oldalai alapján. Ami azt illeti, a véleménynyilvánítás szabályozásának új rendszere ennél sokkal összetettebb, mert valójában a szereplőknek nem csak három csoportjuk van. Először is, a nemzetközi szervezetek és érdekcsoportok, például az International Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN), valamint a nemzetközi szabványügyi szervezetek is alkotnak szabályokat, és szabályozási rendszereket vezetnek be.¹⁰⁶

Másodszor, a felhasználókat egynél több infrastruktúra-szolgáltató is felügyelheti. Még ha az egyik digitális infrastruktúra-szolgáltató hozzáférést biztosít is, lehet, hogy egy másik blokkolhat vagy akadályozhat. Képzeljünk el egy népszerűtlen megszólalót, aki weboldalt működtet vagy közösségi médiát használ. A digitális infrastruktúrának számos lehetséges ellenőrzési pontja van, amelyeket különféle magáncégek üzemeltetnek: a keresőmotor üzemeltetője eltüntethet egy oldalhoz tartozó linket, vagy hátrásorolhatja a találati listán; az ISP képes blokkolni vagy szűrni az oldalakat; a tárhelyszolgáltató megtagadhatja a szolgáltatást; a közösségi média megsűrtheti, blokkolhatja vagy visszavonhatja a posztolási jogosultságot; a domainnévszerver-iktató megtagadhatja egy weblap tartománynevének hosztolását; a fizetési rendszereket működtető vállalatok visszautasíthatják a weboldal vagy az üzemeltetői számlájára való befizetéseket.¹⁰⁷

Harmadszor, a hagyományos médiaszervezetek, mint az újságok, a műsorszolgáltatók, a kábelhálózatok és a filmstúdiók megállapodhatnak a digitális infrastruktúra szolgáltatóival a tartalom szabályozásában; közvetlenül vagy – az államoknál lobbizva – közvetetten nyomás alá helyezhetik őket a digitális tartalom szabályozása érdekében. A 21. század elején a szellemi tulajdonjogok kezelése feletti háború gyakran egymásnak uszította a tömegtájékoztatási szervezeteket és a digitális infrastruktúra tulajdonosait.¹⁰⁸ Mostanában a hagyományos médiaszervezetek, mint a közvélemény orgánumai, nyomást gyakorolhatnak a digitális infrastruktúra tulajdonosaira a gyűlöletbeszéd és más tartalom szabályozásáért.

Negyedszer, a civil társadalom szervezetei, valamint a felhasználók is nyomást gyakorolhatnak a digitális infrastruktúra szolgáltatóira. Tiltakozhatnak az általuk bosszantónak, bigottnak, rasszistának vagy gyalázkodónak ítélt megszólalások ellen.¹⁰⁹ Követelhetik, hogy a közösségimédia-platformok blokkoljanak vagy távolítsanak el bizonyos tartalmakat, és tiltsák le a trollokat vagy a kifogásolhatóan viselkedő felhasználókat. Ugyanígy, a tartalomellenőrzésen lazítani és a felhasználói jogokat szélesíteni kívánó felhasználók és civil szervezetek az ellenkező irányba próbálják terelni a diskurzust.

¹⁰⁶ L. általában Laura DENARDIS: *Protocol Politics: The Globalization of Internet Governance*. Cambridge, MIT, 2009, arról, hogy mi a szerepe a szabályalkotásnak az internetes kommunikáció és adatforgalom ellenőrzésében.

¹⁰⁷ L. BALKIN i. m. (63. lj.) 2297., 2303–1304., 2308–2310., 2322–2324., 2326., 2328., a szólás ellenőrzésének különböző technikáiról, ideértve a digitális infrastruktúrát; HALL et al. i. m. (65. lj.), áttekintés az internetes tartalmak blokkolására nemzetközileg használt mechanizmusokról; PRINCE i. m. (66. lj.), a szólás ellenőrzésének célpontjai a digitális infrastruktúrában.

¹⁰⁸ L. általában William PATRY: *Moral Panics And The Copyright Wars*. Oxford, Oxford University Press, 2009, a tartalomszolgáltatók és az internetes vállalatok digitális szerzői jogért folyó jogi küzdelmeinek története.

¹⁰⁹ L. pl. KLONICK i. m. (67. lj.) 64–67., a tartalommoderálási szabályzatok és a „harmadik fél véleményvezérek” szerepe; Russell BRANDOM: *Charlottesville Is Reshaping the Fight Against Online Hate*. *The Verge*, 2017. augusztus 15., <https://www.theverge.com/2017/8/15/16151740/charlottesville-daily-stormer-ban-neo-nazi-facebook-censorship>, „Ma délelőtt a Southern Poverty Law Center és más csoportok kitartó kampánya eredményeképpen a Daily Stormer nevű neonáci weboldal lekerült az internetről.”

Ötödször, a hekkereknek és más, rossz útra tért elemeknek az internetes infrastruktúrát – és konkrét weboldalakat, megszólalókat – célzó támadásai további nyomást gyakorolnak a digitális infrastruktúrát üzemeltető vállalatokra. A hekkerek elosztott szolgáltatásmegtagadás-sal járó vagy más támadás útján akarják elérni a megszólalók cenzúrázását vagy a megszólalástól való elrettentését. Bizonyos infrastruktúra-vállalatok, mint a Cloudflare, elsősorban azért jöttek létre, hogy a weboldalakat és megszólalókat megvédjék a hekkertámadásoktól.¹¹⁰

Hatodszor, az infrastruktúrára mért támadásoktól függetlenül, egyes csoportok különböző technikákat vetnek be, hogy az internet közönségét fegyelmezzék, zaklassák, felbolydítsák, eltántorítsák, és elhallgattassanak más megszólalókat, összezavarják, félrevezessék és megzavarják az internet közönségét.¹¹¹ Ezek a technikák informálisan, nem pedig közvetlen állami tiltások vagy utasítások útján tántorítanak el a megszólalástól, illetve ellenőrzik a megnyilvánulásokat. A megszólalók például esetenként az *online zaklatás és fenyegetés* szintjére is eljutnak, gyakran emberként viselkedő, emberi lények és botok kombinációból álló trollhadsergek koordinált bevetésével.¹¹² Ezeket a trollhadsergeket csak lazán hozhatjuk összefüggésbe országokkal és politikai mozgalmakkal, illetve azok csak áttételesen ösztönzik őket.¹¹³ A megszólalók továbbá *eláraszthatják az internetet propagandával* vagy egyéb, a megbízható információforrások hiteltelenítésére hivatott tartalommal, vagy megzavarják, összezavarják azokat az embereket, akik a közösségi médiából tájékozódnak.¹¹⁴ Az információval elárasztás (*flooding*) és a propaganda kettős célt szolgál: az első az, hogy az emberek számára megnehezítse vagy ellehetetlenítse az igaz és a hamis megkülönböztetését, a második pedig, hogy elterelje és monopolizálja az emberek korlátozott koncentrálóképességét azért, hogy kevésbé figyeljenek oda, vagy teljesen közömbösek legyenek más megszólalók iránt.¹¹⁵ Az államok és a társadalmi mozgalmak ezt a propagandát is támogathatják vagy bátoríthatják a háttérből.¹¹⁶

¹¹⁰ L. PRINCE i. m. (66. lj.). Matthew Prince a Cloudflare részéről így beszélt arról, hogy mi a hekkerek szerepe a cenzúrában: „Manapság a könnyen kivitelezhető internetes támadások olyan méreteket öltöttek és olyan súlyos következményekkel járnak, hogy ha az általam közzétett tartalom előtt nincs egy Cloudflare-hez hasonló hálózat, és valaki tyúkszemére lépsz, rögtön offline találad magad. Valójában a Daily Stormer esetében a szolgáltatás beszüntetésére irányuló kérelmek kezdetben hekkerektől érkeztek, akik szó szerint a következőket mondták: »Húzzatok az útból, hogy le-DDoS-olhassuk ezt az oldalt az internetről.«” Uo.

¹¹¹ Tim WU: *Emerging Threats: Is the First Amendment Obsolete?* Knight First Amendment Institute, 2017. szeptember, <https://knightcolumbia.org/content/tim-wu-first-amendment-obsolete>

¹¹² Uo., 11–17., a trollhadsergek felhasználása a kritikus hangok zaklatására és elhallgattatására.

¹¹³ Uo., 11–13., a Trumpot kritizáló újságírók megtámadására irányuló orosz taktikák és szélsőjobbos alkalmazásuk.

¹¹⁴ Uo., 15–17., a fordított cenzúrát, a *flooding*ot és a propagandarobotokat alkalmazó különböző technikák leírása.

¹¹⁵ Zeynep TÜFEKÇİ: *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. New Haven, Yale University Press, 2017. 241., az embereket félrevezető és megzavaró propagandával való elárasztás céljainak leírása; WU i. m. (111. lj.) 15., annak magyarázata, hogy ezek a technikák miként használják ki az emberek korlátozott koncentrálóképességét.

¹¹⁶ WU i. m. (111. lj.) 11–13., 15., az oroszok beavatkozása a 2016-os amerikai elnökválasztásba és a robotok szerepe.

Mivel a véleménynyilvánítás szabályozásának kialakuló rendszerében sok lehetséges szereplő van, akik a véleménynyilvánítást különböző módokon szabályozhatják, ezt a rendszert *plurálisnak* nevezhetjük. Fel lehetne vetni, hogy egy plurális, vagy legalábbis háromkomponensű rendszer már a 20. században is létezett, mert a tömegtájékoztatási eszközöket megjelentető társaságok ugyanazt a szerepet töltötték be, mint a digitális infrastruktúra szolgáltatói, elvégre a 20. századi tömegtájékoztatási eszközök (az újságok, a kiadók, a könyvesboltok, a filmstúdiók, a televíziós és rádiós műsorszolgáltatók) mások véleménynyilvánításának kapuőreiként működtek.

Azonban a 21. században a digitális infrastruktúra vállalatainak szerepe más, mint a tömegtájékoztatási cégekéi volt a 20. században. Azok a tömegtájékoztatási vállalatok nem azon emberek túlnyomó többségének szócsöveként funkcionáltak, akik egyben saját termékeik közönségét alkották: azok a vállalatok 1. saját tartalmat állítottak elő; 2. néhány alkotó által készített tartalmakat tettek közzé; 3. más szervezetek által a széles nyilvánosság számára gyártott tartalmakat közvetítettek. A 20. századi modellben az emberek nagy többsége a tömegtájékoztatási eszközök termékeinek csupán közönsége volt, nagyon kevesen használták aktívan a nyilvános médiát megszólalóként vagy műsorszolgáltatóként. Ezzel szemben a digitális közlés 21. századi kormányzói azzal keresnek pénzt, hogy elősegítik és bátorítják az átlagembereket a tartalomkészítésben, és az eredményként létrejövő megszólalók közösségét irányítják.

Az új médiavállalatok, mint például a Facebook, a Google, a YouTube és a Twitter, nem saját maguk készítik az általuk közvetített tartalom legnagyobb részét. Üzleti modelljük azt kívánja meg tőlük, hogy az egész világon a lehető legnagyobb számú embert vegyék rá arra, hogy posztoljanak, szóljanak és tartalmakat közvetítsenek egymásnak. A felhasználók által készített, folyamatosan hozzáférhető tartalom pedig felkelti a közönség figyelmét. Ez lehetővé teszi a digitális média-vállalatok számára, hogy először is reklámot értékesítsenek, majd adatokat gyűjtsenek a felhasználókról, és ezt az információt arra használják, hogy még több reklámmal bombázzák őket.

A 20. századi modellnek nagy közönségre volt szüksége, a 21. századnak pedig nagy közönség és nagyszámú olyan megszólaló is kell, aki aktívan részt vesz a tartalomkészítésben. Ha az emberek felhagynának a Facebookon posztolással, a vállalat elsorvadna, és szép lassan elhalna. A Facebook ideális világában a Föld minden egyes lakója folyamatosan beszélne, és folyamatosan ellenőrizné a közösségi oldalon a hírfolyamát. Egy 20. századi filmstúdiótól vagy televízióállomástól eltérően a Facebooknak nem elég, ha nagy közönsége van – arra van szüksége, hogy az emberek folyamatosan beszélgessenek egymással, és új tartalmakat rakjanak ki. Ez az oka annak, hogy a Facebook- és a Google-típusú cégek irányító pozícióban találják magukat, akár tetszik nekik, akár nem.

A 20. századi médiavállalatok, amelyek nagy közönséghez szóltak, egyszerre voltak az általuk készített tartalom szerkesztői és kiadói. De a digitális platformok, amelyek azzal keresnek pénzt, hogy az embereket ráveszik, hogy egymással beszélgessenek, elkerülhetetlenül az általuk létrehozott közösségek irányítóivá is válnak. Ez az a különbség, amely a jelenkori szólásszabadság struktúrájának triádszerű, vagy helyesebben: plurális struktúráját létrehozza.

A megszólalás szabályozásával kapcsolatban kialakult plurális rendszernek nem a 20. századi médiavállalatok a legjobb analógiája, hanem a szakmai szervezetek és egyetemek által al-

kalmazott véleménynyilvánítás-szabályozási rendszer.¹¹⁷ A szakmai szervezetek és egyetemek irányítják a tagjaik megszólalásait. Ugyanakkor a helyi kormányok szabályozói nyomást gyakorolnak mind a szakemberekre, mind a szakmai szervezetekre – megpróbálják szabályozni az egyetemeket, a hallgatókat és a tanárokat, ami a hatalmi viszonyok bonyolult szövetét alakítja ki. Ezért nem meglepő, hogy a tudományos szabadságot irányító és szakmai szabályok nem felelnek meg a megszokott, Első Alkotmánykiegészítés szerinti doktrínának.¹¹⁸

4.3. A köz- és magánszabályozás új rendszerének problémái

A véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája és a magánszabályozás összefonódik egymással. A digitális kommunikáció az államokat a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolájához vezeti, amely megteremti a magánszabályozás ösztönzőit. A platformok üzemeltetőiből különleges célú uralkodók válnak, akik a felhasználók közösségeit irányítják. A magánszabályozás kialakulóban lévő rendszere a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatban három fontos kérdést vet fel. Az első, amelyet már érintettem, az, hogy a szólásszabadság védelme egy több szereplőt érintő hatalmi játszma. A második az, hogy a megszólalás gyakorlati lehetősége nem kapcsolódik a szokásos, Első Alkotmánykiegészítés szerinti normákhoz vagy doktrínához. A harmadik pedig, hogy ebben az új rendszerben a tisztességes és törvényes eljárás egyre fontosabb értékévé válik.

4.3.1. A magánszabályozás és a magánszféra által kialakított normák

A legtöbb fórumot, amelyen napjainkban az emberek megszólalnak és érintkeznek egymással, a digitális infrastruktúra vállalatának normái szabályozzák. Ezek a normák nem felelnek meg az Első Alkotmánykiegészítés követelményeinek.¹¹⁹ Mondhatjuk, hogy ez lényegtelen a véleménynyilvánítás szabadsága szempontjából, mert a magánszabályozók feltételezhetően nem azonosak az állammal. Ez az érv azonban figyelmen kívül hagyja a szólásszabályozás kialakulóban lévő plurális rendszerének fontosságát.

¹¹⁷ L. általában Paul HORWITZ: *First Amendment Institutions*. Cambridge, Harvard University Press, 2013, az Első Alkotmánykiegészítés szerinti intézményeknek a közbeszédben játszott központi, infrastrukturális szerepéről; POST i. m. (31. lj.), a véleménynyilvánítás szabályozásának különböző módjai melletti érvek a közbeszédben, továbbá a szakmai és tudást előállító intézményekben.

¹¹⁸ Claudia E. HAUPT: Professional Speech. 125 *Yale Law Journal* (2016) 1238., 1241–1242., arról, hogy a szakmai közösségeknek a tudás előállításában játszott szerepe miatt a szakmai hozzászólás külön elbánásban részesül. L. általában POST i. m. (31. lj.), arról, hogy az Első Alkotmánykiegészítés doktrínája a tudományos szabadság és a szakmai szabályozás szempontjából másképp értelmezendő, mert itt olyan megnyilvánulásról van szó, amely kívül esik az általános közbeszéd határain.

¹¹⁹ Pl. KLONICK i. m. (67. lj.) 55., arról, hogy a Facebook megjelöli azokat a tartalmakat, amelyek támogatják vagy bátorítják a „kegyetlenséget, zaklatást, önvészélyes viselkedést, a veszélyeztetett állatok orrvadászatát, a holokauszttagadást, az Atatürkkel kapcsolatos minden támadást, a Kurdisztánról készült térképek megjelenítését és a török zászló elégetését”.

Először is, a legtöbb véleménynyilvánítás a digitális infrastruktúrán keresztül történik, és a magánszabályozás tárgya. Másodsorban, a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája miatt a magánszabályozás nem teljes mértékben magánjellegű: a folyamatos állami nyomásyakorlás, valamint a magáncégek és az államok közötti állandó interakciók és együttműködés eredménye. Harmadsorban, bár a véleménynyilvánítás internetes platformjai az Első Alkotmánykiegészítés értelmében nem nyilvános fórumok, más értelemben mégis nyilvánosak: a közéleti viták helyszínei, amelyek nem kizárólag egy előre meghatározott címzetti körnek közvetítenek üzenetet, hanem az általánosságban vett nyilvánosságnak.¹²⁰ És bár a platform tulajdonosai magáncégek, kormányzók is egyben: ők irányítják azoknak az embereknek a közösségeit, akik az alkalmazásokat használják, ők hozzák létre és alkalmazzák a normákat, és ők rendezik a felhasználók közötti vitákat is.

Ezek miatt nem sokra megyünk azzal, ha napjaink digitális véleménynyilvánításának megértéséhez mereven megkülönböztetjük egymástól az állami és a magánhatalmat. Ezzel nem azt állítom, hogy az infrastruktúra tulajdonosait állami szereplőként kellene kezelni, kivéve persze, ha történetesen állami tulajdonúak, ahogy az néhány országban van. Az az érvelés, hogy az infrastruktúra tulajdonosai állami szereplők, egyszerűen csak megismételné a digitális korszak előtti világ ma már elavult feltételezéseit. Ehelyett napjainkban az irányító hatalomnak legalább két forrását különböztethetjük meg: a szólás szabályozásának új iskoláját, amelyet az államok követnek, és a különböző netinfrastruktúra-tulajdonosok által végzett irányítást. A helyzet értelmezhetetlen, ha ezt a két csoportot egybegyűrjük csak azért, hogy megőrizzük az állami és a magánhatalom közötti hamis kettőséget. A magánszabályozás alapvető fontosságú a digitális véleménynyilvánítás szabályozása, és ilyen módon a digitális szólásszabadság szempontjából.

Az online közösségek olyan normákat alkalmaznak a véleménynyilvánításra, amelyek sokkal kevesebbet engednek, mint az amerikai Első Alkotmánykiegészítés a közhatalom vonatkozásában. Az online közösségek kordában tartják a sértő véleményeket, a szexuális tartalmakat és a gyűlöletbeszédet, amelyeket az Első Alkotmánykiegészítés általában védelmez a kormányzati szabályozással szemben.¹²¹ Ráadásul, bár az Első Alkotmánykiegészítés általában védi a nyilvánosság előtti névtelen véleményt, néhány internetes szolgáltató, mint például a Facebook, előírhatja az emberek számára, hogy valódi nevüket használják (vagy azt a nevet, amelyen a saját közösségük ismeri őket) a trollkodás és a gyalázkodó magatartás elkerülése érdekében.¹²²

A platformok tulajdonosait más és más motiválja ebben. Az egyik ok, hogy el kell érniük, hogy az emberek biztonságban és tiszteletben tartva érezzék magukat az online közösségekben. Ha a felhasználók biztonságban érzik magukat, továbbra is részt vesznek benne, tartalmakat posztolnak, és a platformot a mindennapjaik részévé teszik. Ez biztosítja a platformtulajdono-

¹²⁰ BALKIN (2004) i. m. (2. lj.) 23., „a digitális hírközlő hálózatok nyilvánosak abban az értelemben, hogy a nyilvánosság az általános interakció tereként használja őket.”

¹²¹ KLONICK i. m. (67. lj.) 52–54., 57–59., a Facebook visszaélésekre vonatkozó szabályzata (Abuse Standards) és az Első Alkotmánykiegészítés rendelkezései közötti hasonlóságok és különbségek leírása.

¹²² What Names Are Allowed on Facebook? *Facebook*, https://www.facebook.com/help/112146705538576?helpref=faq_content, „A Facebook olyan közösség, amelyben mindenki azon a néven szerepel, amelyet a mindennapi életben használ. Ezért mindig tudni lehet, kivel kerülünk kapcsolatba, ami segít a közösség biztonságának megőrzésében.”

sok számára a nyereséges működést, de ezen túlmenően hozzájárul egy folyamatos, élénk eszme- és véleménycsere kialakításához.¹²³ Mivel a platformtulajdonosok magánszereplők, az alkotmányjog megengedi nekik, hogy tartalomalapú szabályozást vezessenek be, amelyet az Első Alkotmánykiegészítés tiltana, amennyiben állami szereplőként kezelnék őket.¹²⁴ A platformtulajdonosok továbbá számos országban működnek, ennek eredményeként a moderálási szabályzataik jelentősen eltérhetnek a szólásszabadság amerikai normáitól.¹²⁵

Klonick az internetes megnyilvánulás platformjaival kapcsolatos tanulmányában rámutatott arra, hogy a legnagyobb platformok – a Facebook, a YouTube és a Twitter – véleménynyilvánítással kapcsolatos jelenlegi szabályzatai erősen védik a szólásszabadságot, nagyrészt azért, mert e vállalatok alapítói vagy maguk is amerikaiak, vagy jelentősen befolyásolta őket a szólásszabadság amerikai jogi szabályozása.¹²⁶ Nincs azonban garancia arra, hogy a közösségimédia-platformok – illetve az infrastruktúra tulajdonosai általában véve – a jövőben is változatlanul megtartják szólásszabadság-barát attitűdjüket. Először is, semmi nem garantálja, hogy a domináns szereplők továbbra is amerikaiak lesznek. Másodsor, a platformszabályzatok a vállalattulajdonosok és a részvényesek, a felhasználók és az országok igényei közötti kötéshúzás eredményének függvényében alakulnak, aminek iránya megjósolhatatlan. Például a 2017 augusztusában a Virginia állambeli Charlottesville-ben lezajlott, a fehérek felsőbbrendűségét hirdető és neonáci demonstrációkra adott válaszként számos digitálisinfrastruktúra-vállalat – domáinnéviktatók, tárhelyszolgáltatók, proxiszolgáltatók, fizetési rendszerek és még egy zenei streamingszolgáltató, a Spotify is – megtagadta a szolgáltatást a fehérek felsőbbrendűségét hirdető és neonáci szervezetektől.¹²⁷ Valószínű, hogy a jövőben ugyanilyen típusú reakciót

¹²³ Danielle K. CITRON – Helen NORTON: Intermediaries and Hate Speech: Fostering Digital Citizenship for our Information Age. 91 *Boston University Law Review* (2011) 1435., 1454–1455., arról, hogy a közvetítők a szó-
lást vállalati felelősségként szabályozzák a nyereség védelme érdekében; KLONICK i. m. (67. lj.) 19–20.

¹²⁴ L. pl. *Lloyd Corp. v. Tanner* 407 US 551., 564–565. (1972), azt állítja, hogy az Első Alkotmánykiegészítés nem akadályozza meg egy magántulajdonú bevásárlóközpont tulajdonosát abban, hogy a bevásárlóközpont tevékenységétől független szórólapok terjesztését megtiltsa a központ területén. Másrészt az online platformokat lehetne arra kötelezni, hogy tartsák be az Első Alkotmánykiegészítés doktrínáját, ha a bíróságok azt az analógiát követnék, hogy „vállalatvárosként” kezelnék őket, ami az államilag működtetett önkormányzatokkal azonos funkciókkal látná el őket. L. *Marsh v. Alabama* 326 US 501., 507–510. (1946), arról, hogy amikor egy „vállalatváros” egy állami önkormányzat funkciót vette magára, nem tudta megtiltani a városon belül a vallásos irodalom terjesztését.

¹²⁵ L. pl. Alex HERN: Facebook, YouTube, Twitter and Microsoft Sign EU Hate Speech Code. *The Guardian*, 2016. május 31., <https://www.theguardian.com/technology/2016/may/31/facebook-youtube-twitter-microsoft-eu-hate-speech-code>, a technológiai vállalatok által létrehozott megállapodásról, amelynek célja „az illegális gyűlöletbeszéd eltávolítására vonatkozó érvényes bejelentések többségének felülvizsgálata” kevesebb mint 24 órán belül, illetve a vállalatok jogalkalmazásról való közvetlen értesítésének megkönnyítése.

¹²⁶ KLONICK i. m. (67. lj.) 30., „E vállalatok korai története és munkatársaik azt mutatják meg, hogyan kristályosodtak ki az amerikai szólásszabadsággal kapcsolatos normák és a cenzúrával kapcsolatos aggályok e vállalatok véleménynyilvánítással kapcsolatos szabályzataiban.”

¹²⁷ Elizabeth FLOCK: Spotify Has Removed White Power Music from Its Platform. But It’s Still Available on Dozens of Other Sites. *PBS*, 2017. augusztus 18., <http://www.pbs.org/newshour/art/spotify-removed-white-power-music-platform-still-available-dozens-sites>; FLYNN i. m. (89. lj.) „A Facebook, a Google, a Spotify, az Uber, a Square-space és jó néhány egyéb technológiai vállalat intézkedik az általuk nyújtott platformok és szolgáltatások szélsőjobb-
oldali szervezetek általi felhasználásának korlátozásáról.”

várhatunk a magáninfrastruktúra tulajdonosaitól, ideértve azokat az amerikai tulajdonban lévő vállalkozásokat is, amelyek határozottan kiállnak az Első Alkotmánykiegészítés értékei mellett.¹²⁸

4.3.2. *A magánszabályozás és a tisztességes eljárás*

A véleménynyilvánítás magánigazgatásának dologi problémái mellett eljárási problémák is felmerülnek. Jelenleg a véleménynyilvánításra szolgáló platformok a liberális demokráciáktól eltérően szabályoznak. A közösségre vonatkozó normák végrehajtása sokszor nélkülözi a tájékoztatást, a tisztességes eljárást és az átláthatóságot.¹²⁹ A platform üzemeltetői viselkedhetnek abszolutista uralkodóhoz hasonlóan is, azt hirdetve, hogy hatalmukat jóhiszeműen gyakorolják, miközben az internetes véleménynyilvánítás igazgatása során önkényesen kivételeznek és ítéleznek.

Számos résztvevő számára az eljárással kapcsolatos értékek éppolyan fontosak, ha nem fontosabbak, mint a dologi alapértékek. Az eljárással kapcsolatos értékek pontosan azért válnak fontossá, mert az online vállalatok kormányzóként lépnek fel: felügyelik az általuk üzemeltetett közösségi teret, amit egyébként el is várnak tőlük, szabályokat és szabályzatokat vezetnek be, és a betartásukat az online közösségek nevében kényszerítik ki. Minél inkább kormányzóként vagy különleges célú uralkodóként tekintenek a felhasználók a vállalatokra, annál inkább elvárják és követelik tőlük, hogy az ilyen vezetőktől általában elvárható módon viselkedjenek az általuk kormányzottakkal szemben. Ilyen kötelezettség például a panaszkezelés és a szankciók alkalmazása során a tisztességes eljárás, a tájékoztatás, az átláthatóság, az indoklási kötelezettség, a következetesség és a jogállamiság értékeinek betartása – a „jog” ebben az esetben a vállalat nyilvánosan meghirdetett normáit és szabályzatait jelenti.

Bár lehet, hogy a felhasználók bizonyos mértékig elfogadják, ha a vállalatok a belső szabályzatok rendelkezéseit sértő posztokat eltávolítják, és kitiltják azokat, akik sértően viselkednek vagy megszegik a vállalat szolgáltatási feltételeit, azt kifejezetten zokon veszik, ha a kritériumok nem ismertek, a posztok eltávolítása gyorsított eljárásban történik, a szabályokat önkényesen alkalmazzák, a befolyásos emberek és szervezetek felmentést kapnak a szabályok alól, és a felhasználókat előzetes figyelmeztetés és védekezési lehetőség nélkül dobják ki a platformokról.

¹²⁸ L. VIOLET BLUE: Options for Neo-Nazis on the Internet Are Starting to Shrink. *Engadget*, 2017. augusztus 18., <https://www.engadget.com/2017/08/18/options-for-neo-nazis-on-the-internet-are-shrinking>, azoknak a digitális infrastruktúráknak és platformoknak a hosszú listája, amelyek megtagadták szolgáltatásaikat a szélsőjobboldali csoportoktól; FRANZ PAASCHE: PayPal's AUP: Remaining Vigilant on Hate, Violence & Intolerance. *Paypal*, 2017. augusztus 15., <https://www.paypal.com/stories/us/paypals-aup-remaining-vigilant-on-hate-violence-intolerance>, a PayPal „Acceptable Use Policyjének” magyarázata és „a gyűlölet, erőszak és intolerancia előmozdítását szolgáló kifizetések vagy pénzgyűjtést támogató vállalatok oldalainak korlátozását és letiltását” szolgáló rendelkezések alapságáról.

¹²⁹ BUNI-CHEMALY i. m. (67. lj.) „A moderálási gyakorlatok részletei általában rejtve maradnak a nyilvánosság elől, a vállalatok megtartják maguknak, és kereskedelmi titokként kezelik a felhasználók és a nagyközönség előtt.”; KLONICK i. m. (67. lj.) 73.; HOPKINS i. m. (86. lj.) a Facebook tartalommoderátorok számára készült titkos kézikönyveinek kiszivárogtatásáról.

Az állam kontra megszólalók kétszereplős modelljétől való elmozdulás a megszólalók, a magánszabályozók és az államok plurális modellje felé azt a furcsa hatást váltja ki, hogy az eljárási normák különösen szembeszökővé, ezért rendkívül értékessé válnak a felhasználók számára.¹³⁰ A felhasználók nem várhatják a magánszabályozóktól, hogy minden szempontból igazodjanak a véleménynyilvánítással kapcsolatban az államokat terhelő normákhoz. Talán elfogadják, sőt néhányan esetleg még ragaszkodnak is ahhoz, hogy a privát platformok felügyeljék a tartalmakat és a sértő megszólalásokat. Egy ilyen világban az eljárási szabályok még értékesebbé és még fontosabbá válnak. Más szóval, minthogy az online véleménynyilvánítás platformjai irányítanak, és egyre inkább hasonlítanak a kormányokhoz, aligha meglepő, hogy a felhasználók elvárják, hogy azoknak az alapvető kötelezettségeknek is megfeleljenek, amelyek általában vonatkoznak a demokratikus társadalmakban a tömegeket kormányzókra. Ezek az elvárások magukban foglalják 1. az átláthatósággal, tájékoztatással és tisztességes eljárással kapcsolatos kötelezettségeket; 2. a döntések vagy vállalati szabályzatok módosításának indoklását; 3. a felhasználók panasztételi jogosultságát az intézmény magatartásával szemben, illetve a reformok követelését; 4. a felhasználók részvételi jogosultságát az intézmény igazgatásában, még ha csak a legkorlátozottabb formában is.

Az online megnyilvánulások platformjai gyakran nem felelnek meg a tisztességes eljárással és részvétellel kapcsolatos elvárásoknak, azonban rá fognak jönni, hogy nem hagyhatják őket teljesen figyelmen kívül. Ezek az elvárások abba az irányba mutatnak, hogy az internetes platformoknak a jövőben teret kell engedniük a felhasználóiknak. Továbbá arra is rámutatnak, hogy a demokratikus kormányok milyen reformokkal állhatnak végül elő az online platformokkal szemben, mivel ezek lassan mind a kereskedelem, mind a demokrácia nélkülözhetetlen elemeivé válnak a demokratikus országokban.

Ennek az állításnak az alátámasztására segítségül hívok egy anekdotát. Nemrégiben egy az online szólásszabadsággal kapcsolatos beszélgetésben vettem részt egy igen jól ismert újságíróval együtt, aki magát a szólás- és sajtószabadság nagy védelmezőjének tartja. Meglehetősen fel volt háborodva azon, hogy a YouTube korábban eltávolított néhány videót, amelyet ő és kollégái tölthettek fel. Hevesen ellenezte azt az elképzelést, hogy a kormánynak az ő képviselőletében be kellene avatkoznia, és szabályoznia kellene a YouTube-on való megszólalást. Az Első Alkotmánykiegészítés értékeinek bajnokaként továbbra is az állam hatalma kontra egyéni megszólalók jogai kétszereplős modell mellett állt ki. Mindazonáltal valamit mégiscsak elvárt a YouTube-tól, nevezetesen az előzetes értesítést és az eltávolítás indoklását, továbbá lehetőséget arra, hogy előadja a védelmére szolgáló érveket. Röviden, a magánszabályozóktól a tisztességes eljárást várta el.¹³¹

¹³⁰ L. Jeremy MALCOLM – Cindy COHN – Danny O'BRIEN: Fighting Neo-Nazis and the Future of Free Expression. *Electronic Frontier Found.*, 2017. augusztus 17., <https://www.eff.org/deeplinks/2017/08/fighting-neo-nazis-future-free-expression>, a digitális infrastruktúra bizonyos szintjén a tartalomsemlegesség, más szinteken a tisztességes eljárás védelme mellett érvel; PRINCE i. m. (66. lj.), „én személy szerint hiszek a szólásszabadság erős védelmében, de [...] ez nagyon amerikai gondolat, amellyel nem mindenki ért egyet a világban. Másrészt viszont a tisztességes eljárás fogalma majdhogynem univerzális”; *Manila Principles on Intermediary Liability*, <https://www.manilaprinciples.org>, az átláthatóság és elszámoltathatóság iránti igényről a digitális közvetítők esetében.

¹³¹ *Future Today Summit – The Future of the First Amendment* (2016. december 6.), <https://livestream.com/92Y/FutureToday/videos/143684069>, Judith Miller megjegyzései.

4.3.3. Kilépés, véleménynyilvánítás és lojalitás a magánszabályozásban

Albert O. Hirschman elmélete alapján, amely arról szól, hogy hogyan viszonyulnak az emberek azokhoz a szervezetekhez, amelyek csalódást okoztak nekik, összegezzük a véleménynyilvánítás magánkormányzásának legfontosabb jellemzőit.¹³² A résztvevők kiléphetnek a platformról, vagy megpróbálhatják a platform üzemeltetőihez eljuttatni panaszukat, és így hangot adni tiltakozásuknak.¹³³ Lojalitásukat azzal fejezik ki, hogy kitartanak a szervezet mellett, és remélik, hogy eljön majd a javulás. Hirschman megjegyezte, hogy az intézmény természete és struktúrája dönti el, hogy a résztvevők elhagyják-e a platformot, vagy inkább hangot adnak tiltakozásuknak.¹³⁴ Arra is rámutatott, hogy ha a kilépés könnyen megvalósítható, és minden más tényező változatlan marad, akkor az alássa a tiltakozás lehetőségét.¹³⁵ Mindenesetre a maradás és panasztétel, illetve a kilépés közötti választást az intézmény iránti lojalitás határozza meg. Az intézmény iránti lojalitást pedig az alakítja, hogy a résztvevők mit gondolnak a javulás valószínűségéről, mennyire érzik, hogy a szervezet tiszteli őket, mennyire nehéz vagy költséges közösséget váltani, mennyire elkötelezettek a közösség és saját részvételi lehetőségeik mellett.

Az online platformok esetében általában nem a kilépés a jellemző stratégia. Először is, a platformról való kilépés a járulékos hatások miatt terhes lehet. Másodsorban, mint Klonick rámutat, számos felhasználó több platformon is jelen van, és inkább egymást kiegészítő, semmint helyettesítő termékeknek tekintheti őket.¹³⁶ Így a Facebook elhagyása nem olyan, mintha valaki Oroszországot elhagyva az Egyesült Államokba távozna. Az ember egyszerre több platformon is jelen lehet. A kilépés azért lehet kevésbé preferált opció, mert az egyik platformon való részvétel értékesebbé teheti a többi platformon való részvételt.

A közösségimédia-vállalatok cserébe azt az elképzelést erősítik, hogy a felhasználók egy nagyobb közösség részei, és arra bátorítják őket, hogy minél gyakrabban lépjenek be és posztoljanak. A vállalatok keményen dolgoznak azon, hogy olyan oldalt tervezzenek, amely vonzó felhasználóik számára, és leköti azok idejét és figyelmét.¹³⁷ Ezen túlmenően a vállalatok valószínűleg jelentős adatbázisokat hoznak létre a felhasználók preferenciáiról, érdeklődési köréről és szokásairól. Bár az ember kiléphet abban az értelemben, hogy az oldalt nem látogatja többé, önmagában ez a lépés nem törli a felhasználókkal kapcsolatos adatokat, és nem is akadályozza meg a vállalatot abban, hogy az adatokat a későbbiekben felhasználja, vagy felhasználják mások,

¹³² Albert O. HIRSCHMAN: *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations and States*. Cambridge, Harvard University Press, 1972. 1–3.

¹³³ Charles Tiebout a helyi önkormányzatok összefüggésében hangsúlyozta a kilépés lehetőségét. L. Charles M. TIEBOU: A Pure Theory of Local Expenditures. 64 *Journal of Political Economy* (1956) 416., 423–424. Hirschman hozzátette a felhasználók lehetőségét arra, hogy hallassák hangjukat, és amellett érvelt, hogy ez legalább olyan fontos, ha nem fontosabb, mint a kilépés. L. Albert O. HIRSCHMAN: "Exit, Voice, and Loyalty": Further Reflections and a Survey of Recent Contributions. 13 *Social Science Information* (1974) 7., 8–9.

¹³⁴ HIRSCHMAN i. m. (132. lj.) 86.

¹³⁵ Uo., 76.

¹³⁶ KLONICK i. m. (67. lj.) 35.

¹³⁷ Tim WU: *The Attention Merchants: The Epic Scramble to Get Inside Our Heads*. New York, Alfred A. Knopf, 2016. 255–626.

akiknek az adatokat a jövőben értékesítik. Amennyiben a vállalat nem tett ígéretet valamennyi összegyűjtött adat törlésére, vagy a jog nem követeli meg a cégtől a törlésüket, a személyes adatok továbbra is a rendelkezésére állnak későbbi felhasználásra. Ebben az értelemben tehát a kilépés nem lehetséges.

Ezért amikor a felhasználók úgy érzik, hogy az online platformok nem megfelelő elbánásban részesítik őket, valószínűleg a lojalitás lesz a domináns stratégia, vagyis a helyzet eltérése és a javulásban való reménykedés, illetve a panasztétel a nem megfelelő elbánás miatt, és az elszámoltathatóság és/vagy reform követelése. Érdemes megjegyezni, hogy amikor valakit kitiltanak egy platformról, ahogy az gyakran előfordul, az illető rendszerint nem a kilépést választaná: maradna és panaszt tenne.

A legjelentősebb kivételek, amikor a kilépés válik a jellemző stratégiává, azok az esetek, amikor a platform megbízhatatlanná válik, vagy nem kínál többé jelentős hálózati hatásokat. Ebben az esetben a résztvevők egyszerűen csak felhagynak a platform használatával, hivatalosan nem hagyják el.¹³⁸ Ahogy korábban megjegyeztük, ez a fajta viselkedés nem jelenti egyben a vállalat által korábban összegyűjtött személyes adatok törlését.

A reformok iránti igény mellett az internetes platformokon a véleményalkotás talán legfontosabb formája akkor jelenik meg, amikor a felhasználók megjelölik vagy azonosítják az általuk nem megfelelőnek tartott tartalmat. Ez a fajta véleménynyilvánítás nemcsak széles körben elterjedt, de ez hozza létre az online közösséget és annak normáit is. Az internetes vállalatok moderálási rendszerei valójában függenek az efféle megnyilvánulásoktól.¹³⁹ A moderálási rendszerek, mint nagyon sok nyílt forrású projekt, a felhasználókat tulajdonképpen amolyan nem fizetett munkaerőként alkalmazzák, akik a platformot felügyelik, felhívva a figyelmet a közösségi normák esetleges megsértésére, ezzel egyengetve az alakulásukat.¹⁴⁰

Mivel az online megszólalás platformjain a kilépéssel szemben többen választják azt a lehetőséget, hogy hangot adnak kifogásaiknak, a rendszergazdákat folyamatos nyomás alatt tartják a felhasználók (csakúgy, mint azon nem tagok, akik a platformot közösségi szempontból fontosnak tekintik). A kifogások hangoztatása egyenes úton vezet a tisztességes eljárás követeléséhez. Nem szabad összekevernünk a felhasználóknak a közösségimédia-vállalatokra gyakorolt befolyását a valódi demokráciával. A magánszabályozók sok tekintetben olyanok, mint a 19. század felvilágosult kényurai. Egy sor olyan felvilágosult értéket tűznek zászlajukra, amelyekről úgy gondolják, hogy felhasználóik vallják vagy vallaniuk kellene, de ezeket az értékeket

¹³⁸ Az utóbbihoz hasonló történt a MySpace-szel, bár még mindig nem egyértelmű, mi okozta a hanyatlást. L. Sean P. AUNE: Why Did Everyone Leave MySpace for Facebook? *Technobuffalo*, 2010. július 18., <https://www.technobuffalo.com/2010/07/18/why-did-everyone-leave-myspace-for-facebook>. Elképzelhető, hogy a generációs változás arra készíti az embereket, hogy megtartva régebbi médiaplatformokon meglévő fiókjukat, figyelmük legnagyobb részét újaknak szenteljék. Uo.

¹³⁹ BUNI–CHEMALY i. m. (67. lj.), „A felhasználók nagyon fontos szerepet játszanak a moderálásban, mivel majdnem minden tartalommoderálási rendszer azon alapul, hogy a felhasználók tartalmakat jelölnek meg és panaszokat nyújtanak be, így formálva az egy platform márkája szempontjából fontos normákat.”

¹⁴⁰ Uo., „A felhasználók nem annyira fogyasztók, mint inkább ingyen dolgozó digitális munkavállalók, akik dinamikus és elengedhetetlenül fontos funkciókat látnak el (annak ellenére, hogy nagyrészt nincs információjuk arról, hogy munkájukat miképpen használják fel és hogyan húznak belőle hasznot).”

bürokratikus úton és kód révén érvényesítik, mindenféle szavazás nélkül. És csakúgy, mint a felvilágosult kényurak, fenntartják maguknak a jogot arra, hogy alkalmanként önkényes döntéseket hozzanak.¹⁴¹

5. A szólás szabályozása, az elfeledtetéshez való jog és a hamis hírek problémája

Ez az elemzés alkalmazható az elfeledtetéshez való jog és a hamis hírek problémája kapcsán is.

5.1. Az elfeledtetéshez való jog

Az elfeledtetéshez való jogot, amely az európai adatvédelmi szabályozás egyik ismertetőjegye, 2014-ben a keresőmotorokra is kiterjesztette az Európai Unió Bírósága (EUB) a *Google Spain*-ügyben.¹⁴² Az ügy egy spanyol ügyvédnek, Mario Costeja Gonzáleznek a spanyol adatvédelmi hivatalhoz 2010-ben benyújtott panaszán alapul. Costeja González azt nehezményezte, hogy akik az ő nevére rákeresnek az interneten, két rövid, 1998 januárjából és februárjából származó újságcikket találnak a *La Vanguardia* című újság weboldalán.¹⁴³ Ezek a történetek hivatalos közlemények voltak, amelyek „társadalombiztosítási adósságok behajtása miatt indított foglalási eljárásokkal” összefüggésben „említették Costeja González nevét”.¹⁴⁴ Costeja González úgy érvelt, hogy az a tény, hogy ezek a történetek nyilvánosan hozzáférhetők, sérti az európai adatvédelmi irányelv alapján őt megillető jogokat,¹⁴⁵ és azt kérte az újságtól, hogy töröljék a nevét, továbbá a Google-tól, hogy az újsághírekhez vezető linkeket távolítsa el.

¹⁴¹ A Facebook részéről Mark Zuckerberg például, mint liberális autokrata, úgy döntött, hogy nem veszi le Donald Trump mint jelölt posztjait akkor sem, ha valójában technikailag megsértették a vállalat gyűlöletbeszédre vonatkozó szabályait. Deepa SEETHARAMAN: Facebook Employees Pushed to Remove Trump's Posts as Hate Speech. *Wall Street Journal*, 2016. október 21., <http://www.wsj.com/articles/facebook-employees-pushed-to-remove-trump-posts-as-hate-speech-1477075392>. Klonick példaként hozza fel, hogy a Facebook eltávolította a napalmtámadás után meztelenül menekülő vietnami lányról készült híres fotót, KLONICK i. m. (67. lj.) 63–64. A fotó valószínűleg megsértette a Facebook szolgáltatási feltételei közül azt, amelyik tiltja a meztelenséget, de aztán a szabályzat alóli kivételként visszaállították, miután egy norvég újság, amely szintén megpróbálta a képet közzélni, panaszt tett. Klonick megjegyzi, hogy a Facebook válasza valószínűleg a panaszosok erejét tükrözte, mivel a fotót nyilván már korábban is ezerszer posztolták és eltávolították, uo., 64. „Legjobb tudomásunk szerint azonban – mondja Klonick – az összes korábbi eset nem híres szerzővel, politikai vezetővel vagy egy újság főszerkesztőjével történt, így a tartalmat korábban soha nem állították vissza.” Uo.

¹⁴² L. *Google Spain SL* (57. lj.) 99. bek. Az európai jogban az elfeledtetéshez való jog sokkal régebbi keletű. L. POST i. m. (56. lj.) 1–3., az 1978. évi francia adatvédelmi törvény és az 1995. európai adatvédelmi irányelv egyes aspektusai.

¹⁴³ *Google Spain SL* (57. lj.) 14. bek.

¹⁴⁴ Uo.

¹⁴⁵ L. 95/46. sz. tanácsi irányelv, 1995 OJ (L 281) 31 (EC).

Az EUB ítéletének címzettjei azonban nem az újságok, hanem a keresőmotorok voltak, amelyek a digitális infrastruktúra részét képezik. A bíróság szerint minden érintett, így Costeja González is panaszt tehet, amennyiben az információ „nem helytálló, lényegtelen vagy már nem lényeges, vagy túlzó az adatkezelés céljához viszonyítva és az eltelt időtartam hosszát tekintve”.¹⁴⁶ Ilyen esetekben egy keresőmotor üzemeltetője köteles a szóban forgó weboldalakhoz vezető linkeket eltávolítani.¹⁴⁷ Újságokat arra kötelezni, hogy távolítsanak el bizonyos történeteket, a sajtószabadságba való súlyos beavatkozásnak tűnne.¹⁴⁸ Ehelyett az EUB már a kezdetek kezdetén a keresőmotorokat célozta meg azon az alapon, hogy az irányelv rendelkezései alapján a keresőmotort üzemeltető társaságok adatkezelők, amelyek személyes adatokat kezelnek.¹⁴⁹

Az államok a véleménynyilvánítás szabályozásának új iskolája szellemében általában az infrastruktúrát célozzák meg, mert a tényleges megszólalót nehéz megtalálni és szankcionálni. Ebben az esetben azonban nem ez a helyzet. A panasz tárgyát képező cikkek európai újságok archívumaiban voltak fellelhetők; az újságok nem névtelenek, az európai bíróságok joghatóságain belül végzik üzleti tevékenységüket, és könnyen lokalizálhatók. Az elfeledtetéshez való jog azért a keresőmotorokat célozza, mert a cél nem a teljes cenzúra alkalmazása, hanem a *tényleges elfeledés* megvalósítása.¹⁵⁰

A digitális kort megelőző időkben a kínos információt tartalmazó régi újságcikkek érdektelen híreknek számítottak. Az emberek az újságok régi példányait eldobták, könyvtárba vagy máshová kellett értük elmenni, ahol az archívumot tárolták. A digitális korban az egyes szervezetek publikálnak, de nem törölnek. A régi cikkek szabadon kereshetők az újságok archívumaiban, amelyek online maradnak. Ez a tény megváltoztatja az újság mint a nyilvánosság egyik intézményének természetét. Az újság már nem pusztán az aznapi eseményekről szóló híradás, amelyet holnap félre lehet tenni, el lehet raktározni (már ha egyáltalán elraktározzák) viszonylag kisszámú könyvtárban és egyéb archívumban, amelyek a nyilvánosság számára nem gyorsan és könnyen hozzáférhetők. Ellenkezőleg, az újság egyre fontosabb és értékesebb internetes archívummá válik, az emlékezés olyan intézményévé, amely a keresőmotorok segítségével széles körben és könnyen hozzáférhető. Az újságok a valós időben megtapasztalt történelem fontos lenyomataivá válnak, amelyek az emberek számára kutatás és olvasás céljára elérhetőek lesznek napokkal, hónapokkal, évekkel később is.

¹⁴⁶ *Google Spain SL* (57. lj.) 93. bek.

¹⁴⁷ Uo., 94. bek.

¹⁴⁸ Az európai adatvédelmi irányelvtől eltérően Olaszország az újságírás számára nem biztosít kivételt a nemzeti adatvédelmi jogszabály alkalmazása alól. 2006-ban egy olasz bíróság az elfeledtetéshez való jogot az újságokra vonatkozóan alkalmazta, és utasította őket arra, hogy távolítsák el a régi cikkeket. L. POST i. m. (56. lj.) 27., 97. j., Athalie Matthews *How Italian courts used the right to be forgotten to be an expiry date on the news* című cikkét idézve, *The Guardian*, 2016. szeptember 20., https://www.theguardian.com/media/2016/sep/20/how-italian-courts-used-the-right-to-be-forgotten-to-put-an-expiry-date-on-news?CMP=share_btn_tw

¹⁴⁹ *Google Spain SL* (57. lj.) 28. bek.

¹⁵⁰ L. David HOFFMAN – Paul BRUENING – Sophia CARTER: *The Right to Obscurity: How We Can Implement the Google Spain Decision*. 17 *North Carolina Journal of Law & Technology* (2016) 437., 458., „Az eredmény sokkal inkább a tényleges elfeledésről, semmint az elfeledtetéshez való jogról szól.”

A múltban, amikor kínos anyag látott napvilágot az újságokban, a cikkek szereplői gyakorlatilag homályba veszttek, amikor az olvasók kidobták az újságokat (így az újságban megjelent régebbi történetekhez csak azok fértek hozzá, akik ellátogattak a könyv- és levéltárakba). A keresőmotoroknak köszönhetően ez a tulajdonképpeni homály (*practical obscurity*) a múlté. A keresőmotorok találatai között kínos cikkek is megjelenhetnek, minden időbeli korlát nélkül. A keresőmotorok üzemeltetőinek megcélzásával az elfeledtetéshez való jog megpróbálja visszaállítani a digitális korszak előtti tulajdonképpeni homályt (és így a magánélet védelmét). Az elfeledtetéshez való jog három kérdést vet fel.

5.1.1. Járulékos cenzúra

Először is, az elfeledtetéshez való jog a járulékos cenzúra klasszikus példája. Az állam ahelyett, hogy a megszólaló után nyúlna, az infrastruktúra szolgáltatóját célozza meg, és azzal fenyegeti a keresőmotort üzemeltető társaságot, hogy felelősségre vonja, amennyiben nem távolítja el az újságokban megjelent kínos cikkekhez vezető linkeket. A kormány az infrastruktúra tulajdonosára helyez nyomást, hogy eltompítsa (de teljesen ne némítsa el) az eredeti megszólaló hangját. A megszólaló nem némul el teljesen, mert ha valaki ismeri a sérelmes cikk URL-jét, továbbra is hozzáfér a megszólaláshoz, de természetesen a találati listáról való levétel lényege az, hogy a keresőmotor linke nélkül a legtöbb ember nem fogja megtalálni az adott cikket.¹⁵¹

5.1.2. Az internetet mint globális közkinccset érő fenyegetések

Másodsorban, az elfeledtetéshez való jog a globális internetet fenyegeti, mert felveti azt az aggodalmat, hogy a bíróságok a linkek globális eltávolítását fogják előírni helyénvaló jogorvoslatként.¹⁵² Napjainkban ha például a Google Franciaországban megsérti az elfeledtetéshez való jogot, eltávolítja a sértő cikket a Google.fr-ről, a francia felhasználókat megcélzó francia nyelvű keresőmotorról, valamint az európai Google-oldalokról (pl. a Google.de-ről, a Google.es-ről

¹⁵¹ Más szemszögből azonban a jogorvoslat nem eredményez tényleges elfeledést. Az Európai Unió Bíróságának ítélete csak arra kötelezi a Google-t, hogy távolítsa el azokat a keresési találatokat, amelyek akkor jelennek meg, ha valaki Costeja González nevét beírja, de ha bármilyen más keresés történik, az ugyanúgy megjelenik. L. *Google Spain SL* (57. lj.) 94. bek., ami megtiltja „a neve alapján indított keresések esetén megjelenő eredménylistákban azoknak a linkeknek a feltüntetését, amelyek harmadik felek által jogszerűen nyilvánosságra hozott weboldalakhoz vezetnek, és amelyek személyesen hozzá kötődő, valódi információkat tartalmaznak” (*kiemelés tőlem – J. B.*) Végül is a *Google Spain*-ügyben hozott határozat nem érinti az elfeledtetéshez való jogról szóló számos történetet és cikket, ideértve ezt a jogi témájú esszét is, valamint a *Google Spain*-eljárást, amelyben felmerült Costeja González úr neve.

¹⁵² Az Európai Unió Bírósága jelenleg is vizsgálja ezt a kérdést. L. Alex HERN: ECJ to Rule on Whether 'Right to Be Forgotten' Can Stretch Beyond EU. *The Guardian*, 2017. július 20., <https://www.theguardian.com/technology/2017/jul/20/ecj-ruling-google-right-to-be-forgotten-beyond-eu-france-data-removed>

stb.).¹⁵³ Földrajzi szűrést használ arra, hogy azonosítsa azokat az embereket, akik IP-címük alapján valószínűleg Franciaországból (vagy egy másik EU-tagállamból) indítanak keresést.¹⁵⁴ 2016-ban a Google egy további jogorvoslatot jelentett be: a földrajzi szűrést használja arra, hogy megakadályozza a Franciaországban (vagy egy másik EU-tagállamban) tartózkodó embereket abban, hogy a keresőmotorok találati listájához *bármely* Google-hoz kapcsolódó oldalról hozzáférjen, ideértve a Google.com-ot is, az általános angol nyelvű Google keresőmotort, amely az Egyesült Államokat is kiszolgálja.¹⁵⁵ A Google.com-on kereső, Európai Unión kívül tartózkodó személyeket ez azonban nem érinti.

A bíróságok azonban dönthetnek úgy, hogy még a földrajzi szűrés sem elég. Ennek az oka, hogy a francia állampolgárok Franciaország határain kívül tartózkodva hozzáférnek a Google.com-hoz, vagy használhatnak olyan virtuális magánhálózatot vagy proxit, amely azt a hatást kelti, hogy Franciaországon kívül tartózkodnak. Annak megakadályozásához, hogy ezek az emberek hozzáférjenek a sértő weboldalakhoz, a Google-nak az egész világon el kell távolítania az ilyen oldalak linkjeit.¹⁵⁶

¹⁵³ Transparency Report: Search removals under European privacy law. *Google*, <https://transparencyreport.google.com/eu-privacy/overview>, „Eltávolítjuk az URL-eket az összes európai Google Search-domainből (Google.fr, Google.de, Google.es stb.), és geolokációs jeleket használunk arra, hogy korlátozzuk az URL-hez való hozzáférést az összes domainről eltávolított kérés személyt tartózkodási helye szerinti országból.”

¹⁵⁴ L. Portée du référencement de M. Plaignant appliqué par Google. *CNIL*, 2016. március 24., <https://www.cnil.fr/fr/infographie-portee-du-referencement-de-mplaignant-applique-par-google>, ami azt mutatja be, hogy az elfeledtetéshez való jog hogyan működik a Google egyes országokban hozzáférhető, különböző verzióiban.

¹⁵⁵ Samuel GIBBS: Google to extend 'right to be forgotten' to all its domains accessed in EU. *The Guardian*, 2016. február 11., <https://www.theguardian.com/technology/2016/feb/11/google-extend-right-to-be-forgotten-googlecom>, „Ha egy német lakos sikerrel kéri a Google-tól, hogy távolítsa el a nevével kapcsolatos kereséskor megjelenő találatokat, a link nem lesz látható a Google weboldal egyik verziójában sem, ideértve a Google.com-ot, amikor a keresőmotort Németországból használják. A Google a böngező IP-címe alapján határozza meg annak helyét.”

¹⁵⁶ L. pl. *Google Inc. v. Equustek Solutions Inc.* [2017] SCR 34 (Can.). Az *Equustek*-ügyben a kanadai legfelső bíróság kimondta, hogy a Google-nak nemcsak Kanadában, de a világon mindenhol el kell távolítania a keresési eredmények linkjeit. Az ügy szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogvita volt, amelyben kalóztermékek értékesítéséről volt szó, és a tartományi bíróság előzetes határozata szerint az ügy érdemi részével kapcsolatos döntéshozatalig a linkeket el kell távolítani, ami gyakorlati hatását tekintve egy Google-lal szembeni folyamatos intézkedés. Vö. uo., 17. bek., ideiglenes intézkedés megítélése a Google-lal szemben egy vállalat összes weboldalának eltávolítására a globális keresőmotorjából, és uo., 62–64. bek., Côté és Rowe bírók különvéleménye, akik azt fogalmazták meg, hogy a Google-lal szembeni jogorvoslat nem helyénvaló, mivel az intézkedés valójában folyamatos, így másfajta vizsgálatnak kell alávetni, mivel nagyobb terhekkel jár, mint egy ideiglenes intézkedés. Abella bíró, a többségi vélemény megfogalmazója, azzal érvelt, hogy az ügyben nem merültek fel a szólásszabadsággal kapcsolatos kérdések: „Ez a végzés nem olyan hozzászólás eltávolítását rendeli el, amely látszólag a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos értékekről szól, hanem az a célja, hogy a számos bírósági végzést sértő weboldalak ne jelenjenek meg semmilyen felsorolásban. Eddig legalábbis nem fogadtuk el azt, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága megköveteli termékek jogszerűen értékesítésének előmozdítását”, uo., 48. bek. Abella bíró megjegyezte, hogy „amennyiben a Google bizonyítani tudja, hogy egy ilyen intézkedésnek való megfelelés egy másik joghatóságban hozott jogszabályok megsértését kívánna meg tőle, ideértve a véleménynyilvánítás szabadságának megsértését, bármikor Brit Columbia bíróságaihoz fordulhat az ideiglenes intézkedés megfelelő módosítása érdekében. A Google a mai napig nem nyújtott be ilyen kérést”, uo., 46. Az *Equustek*-ügyben nyitva maradt az a kérdés, hogy mi történik akkor, ha egy bíróság egy üggyel kapcsolatban úgy dönt, hogy az nem kapcsolódik a véleménynyilvánítási szabadsághoz, de más országok ezzel nem értenek egyet. L. Michael GEIST: *Global Internet Takedown Orders Come to Canada: Supreme Court Upholds International Removal of Google Search Results*, <http://www.michaelgeist.ca/2017/06/global-internet-takedown-orders-come-canada-supreme-court>

Ez a fajta jogorvoslat aláásná az internet globális közkincs (*global public good*) jellegét. Ezután semmi nem akadályozna meg egyes országokat abban, hogy – a szólásszabadságra vonatkozó saját szabályait követve – az általuk szabályozni vagy cenzúrázni kívánt véleményekkel kapcsolatban globális szűrést, blokkolást vagy linkeltávolítást követeljenek. Saját szűk látókörű érdekeiktől vezérelve minden egyes ország korlátozni fogja a felhasználók hozzáféréseit világszerte. Ennek eredménye pedig versenyfutás lesz az első helyért (vagy az utolsóért, nézőpont kérdése). Napjainkban az internetet többnyire a legkevésbé cenzúrázó rendszer, azaz az Egyesült Államok értékei vezérlik. Ha az országok globális szűrést, blokkolást és linkeltávolítást alkalmazhatnak, az internetet végső soron a leginkább cenzúrázó rendszer fogja vezérelni. Ez pedig a szabad internetet mint globális közkinccset fogja aláásni.

5.1.3. A magánszabályozás kooptálása

Harmadsorban, az elfeledtetéshez való jog azt példázza, hogy az államok (és ebben az esetben az Európai Unió) miként próbálták meg felhasználni a magánkézben lévő infrastruktúra tulajdonosait és a magánszabályozásra való képességeiket. Annak példája ez, hogy a szólás szabályozásának új iskolája miként próbálja meg kihasználni és bevonni a magánszabályozás érvényesülését.

Nem elegendő megalkotni az elfeledtetéshez való jogot, a gyakorlatban is ki kell kényszeríteni. Az Európai Unió tagállamaiban nem célravezető külön-külön kialakítani a linkek megszüntetésére irányuló egyéni kérések meghallgatásának rendszerét, mert túlságosan sokan állnának elő ilyen kéréssel. Az Európai Uniónak olyan adminisztrációra volt szüksége, amely megfelelő technikai kapacitásainak köszönhetően el tudja látni ezt a funkciót. Az európai bíróságok az elfeledtetéshez való jog gyakorlati megvalósítására nem más, mint a Google-t választották ki. Az európai hatóságok azt kérték a Google-tól, hogy hozzon létre egy olyan belső rendszert, amely fogadja és megvizsgálja a linkeltávolítással kapcsolatos kérelmeket, amelyek elutasítás esetén megfellebbezhetőek a nemzeti adatvédelmi felügyeleti hatóságnál vagy a bíróságnál.¹⁵⁷ Másképp fogalmazva, az Európai Unió delegálta a Google-hoz azt a feladatot, hogy ön-

upholds-international-removal-google-search-results, „A bíróság megállapította, hogy akik globális eltávolítás iránti határozatot kérnek, azoknak nem kell áttekinteniük más országok jogszabályait annak megállapítására, hogy kérésük más országokban jogszabályba ütközik-e. A bíróság ezzel a közvetítőkre, pl. a Google-ra hárítja a kötelezettséget, és megnöveli annak valószínűségét, hogy ezek a vállalatok kiválasztják majd azokat a szabályokat, amelyet hajlandók követni.”

¹⁵⁷ Factsheet on the „Right to Be Forgotten” Ruling (C-131/12) i. m. (84. lj.). Az Európai Bizottság kiadott egy tájékoztatót Gyakran feltett kérdések (FAQ) az elfeledtetéshez való joggal kapcsolatban címmel, amely elmagyarázza, hogy első lépésben a panaszos magánszemélynek kell a Google-hoz eljuttatni a kérést, uo. E tekintetben a „Google köteles a törlésre irányuló kéréseket egyenként megvizsgálni, és az európai uniós jogszabályokban és az Európai Unió Bírósága ítéletében felsorolt kritériumokat alkalmazni”, uo. A keresőmotort üzemeltető vállalat visszautasíthatja a kérést, amennyiben megállapítja, hogy az elfeledtetéshez való jog nem alkalmazandó és/vagy a közérdek megkívánja, hogy a linkek a továbbiakban is megjelenjenek, uo. Ekkor a panaszos „panaszt tehet a nemzeti adatvédelmi felügyeleti hatóságoknál, vagy a nemzeti bíróságokhoz fordulhat. Az elfeledtetéshez való jog alkalmazásával kapcsolatban az állami hatóságok hozzák meg a végleges döntést”, uo.

magán belül hozzon létre egy olyan bürokratikus mechanizmust, amely első fokon eljáró szervként lehetővé teszi az elfeledtetéshez való jog gyakorlati alkalmazását. A feltételezés szerint a Google a legtöbb kérést ezen a szinten rendezni tudja, így erőforrásokat takarít meg a kormányzatok számára.

Ezek a fejlemények mutatják a szólásszabadság-szabályozás új iskolájának és a köz- és a magánszféra kooptálásának logikus kimenetelét. Az elfeledtetéshez való jog megalkotásakor az Európai Unió valójában egy magánszervezetet hatalmazott fel arra, hogy legyen az intéző szerve. Az állam (vagy ebben az esetben az EU) a Google magánszabályozásának egyre növekvő rendszerét kooptálja annak érdekében, hogy az állam céljai megvalósításának szolgálatába állítsa. Ez a lehetőség azonban már eleve benne rejlett a járulékos cenzúra rendszerében. Egy magán-infrastrukturaszolgáltató felszólítása arra, hogy blokkolja az illegális vagy káros tartalmat, gyakorlatilag egyenértékű volt az arra való utasítással, hogy fejlessze ki azokat a technikai képességeket – algoritmikus döntéshozattal, bürokrácia útján vagy a kettő valamilyen kombinációján keresztül –, amelyekkel képes az állam döntéseit végrehajtani. A szólásszabadság szabályozásának új iskolája az online megszólalás új kormányzóinak utasítása vagy legalábbis bevonása irányába mutat.

A Google, a Facebook és a hasonló magáncégek ambivalens módon viszonyulnak ezekhez a fejleményekhez. Egyrészt felfoghatják úgy is, hogy jobb, ha ők, és nem a kormány bürokratái hozzák létre és alkalmazzák az új rendszert. Ez nagyobb beleszólást biztosít számukra a jogok gyakorlati alkalmazásába. Sőt, hosszú távon nem korlátozást jelent e cégek számára, hanem erősíti a hatalmukat: nélkülözhetetlenné válnak az államok számára és a szólásszabadság szabályozásának rendszerében. Másrészt minél könnyebb az államoknak kooptálni a véleménynyilvánítás magánplatformjait, hogy helyettük elvégezzék a munkát, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy további követelésekkel állnak majd elő. A véleménynyilvánítás-szabályozás új iskolájának evolúciójában rejtlő ígéret és veszély egy olyan világot vetít előre, amelyben a nagy, globális, magántulajdonban lévő platformok az államok kormányzó szervévé válnak. Minél nagyobb mértékben végeznek szabályozói munkát ezek a vállalkozások, annál nélkülözhetetlenebbé és erőteljesebbé válnak azon államok számára, amelyek szabályozni igyekeznek őket.

5.2. A hamis hírek problémája

Most pedig tekintsük át a hamis hírek problémáját. Az álhírek bejárják a közösségi médiát. Tétélezzük fel, hogy a hamis hírek a demokratikus rendszerek szempontjából valódi problémát jelentenek. Hogyan lehet ezt szabályozni? Az államok számára a cél elérésének legkevésbé hatékony módja a hamis híreket gyártó személyek és szervezetek megcélzása, bárhogy is definiáljuk a hamis hírek fogalmát: ezen emberek legnagyobb része ismeretlen, vagy az országon kívül tartózkodik, és sokan közülük bothadseregeket vetnek be. Ehelyett a kormány nyomást gyakorolhat a digitális infrastruktúra bizonyos részeire – a legvalószínűbb, hogy a közösségimédia-vállalkozásokra – a probléma megoldása érdekében. Más szóval, az álhírek problémájának kormányzati megoldása valószínűleg a véleménynyilvánítás-szabályozás új iskolájának megfelelő rendelkezés lesz, amely arra bátorítja a közösségimédia-vállalatokat, hogy hozzák létre a magánszabályozás új formáit. A közösségimédia-cégeket utasíthatják arra, hogy azonosítsák és kövessek figyelemmel a hamis hírekkel kapcsolatos történeteket és azok terjesztőit, blokkolják a ha-

mis hírekhez, hírportálokhoz vezető linkeket, vagy mellékeljenek hozzájuk egyértelműsítő és ellensúlyozó anyagot.¹⁵⁸ Az ilyesfajta blokkolás, szűrés és ellenőrzés természetesen felveti az általam korábban említett járulékos cenzúra és előzetes digitális korlátozás minden problémáját.

Nyilvánvalóan a kormányzatok a közvetlen utasítások helyett rábeszélést és társadalmi nyomásgyakorlást alkalmazhatnak. Ráadásul, ahogy a gyűlöletbeszéd vagy a sértő megnyilvánulások esetében, a magánszabályozás iránti igény nemcsak a kormányok részéről merül fel: jelentkezhet a felhasználók részéről is. A nyomásgyakorlásnak ez a második formája azért különösen fontos, mert ez a közösségi irányítás egyik jellemzője. A közösségimédia-vállalatoknak még csak nem is kell venniük a lapot – pr-ügycént vagy az online közösségeik szabályozásának rutinelemeként hozhatnak döntéseket és tehetnek különböző lépéseket a hamis hírek ellensúlyozására. E megoldások közé tartozhat például a hírfolyamok szerkesztése, a hirdetésértékesítések átláthatóbbá tétele, a gyanús linkek megjelölése vagy kiegészítése javasolt alternatívákkal. A Facebook már kihirdette a fentiek szellemében készült vállalati szabályzatát.¹⁵⁹

A kormányok, magánszemélyek és felhasználók irányából érkező, a hamis hírek problémájára adott reakció iránti igény példázza a véleménynyilvánítás magánkormányzásának 21. századi fejlődését. A véleménynyilvánítás-szabályozás vélt problémájának megoldásaként a köz- és a magánszektor számos szereplője arra készíti az infrastruktúra tulajdonosait, jelen esetben a közösségimédia-vállalatokat, hogy kifejlesszék saját programjaikat, algoritmusait és igazgatási rendszerüket, és segítsenek a felhasználóknak eldönteni, hogy milyen híreket olvassanak és tekintsenek megbízhatónak. Más szóval, a véleménynyilvánítás szabályozásának új, plurális rendszere arra ösztönzi a platformok tulajdonosait, hogy a magánkormányzás még kiterjedtebb és kidolgozottabb rendszerét hozzák létre.

¹⁵⁸ L. pl. Emma LLANSÓ: German Proposal Threatens Censorship on Wide Array of Online Services. *Center for Democracy & Technology*, 2017. április 7., <https://cdt.org/blog/german-proposal-threatens-censorship-on-wide-array-of-online-services>, ami arról szól, hogy a hamis hírek visszaszorítására tett német törvényjavaslat „jelentős ösztönzést teremtene a vállalatoknak arra, hogy a véleménynyilvánítás széles skáláját cenzúrázzák”.

¹⁵⁹ Rob GOLDMAN: Update on Our Advertising Transparency and Authenticity Efforts. *Facebook Newsroom*, 2017. október 27., <https://newsroom.fb.com/news/2017/10/update-on-our-advertising-transparency-and-authenticity-efforts>, új reklámszabályzat bejelentése; Will OREMUS: Facebook Is Finally Fixing the Ad System That Let Russia Secretly Influence Elections. *Slate*, 2017. október 27., http://www.slate.com/blogs/future_tense/2017/10/27/facebook_is_finally_fixing_the_ad_system_that_let_russia_secretly_influence.html, „A Facebook bejelentette, hogy a felületén megjelenő reklámok átláthatóságának növelése érdekében új szabályzatokat kíván bevezetni”; Sara SU: News Feed FYI: New Test With Related Articles. *Facebook Newsroom*, 2017. április 25., <https://newsroom.fb.com/news/2017/04/news-feed-fyi-new-test-with-related-articles>, az új rendszer tesztelésének bejelentése; Kaya YURIEFF: Facebook Steps Up Fake News Fight with „Related Articles”. *CNN Tech*, 2017. augusztus 3., <http://money.cnn.com/2017/08/03/technology/facebook-related-articles/index.html>, amely arról tájékoztat, hogy a Facebook „is közölni fog olyan, harmadik személyekkel, pl. a Snopesszal és a PolitiFacttel ellenőrzött cikkekkel, amelyek szerkesztőket alkalmaznak arra, hogy [...] a felhasználókkal kétszer is átgondoltassák, hogy valódinak fogadjak-e el egy történetet.”

6. Következtetés: a digitálismédia-vállalatok új társadalmi kötelezettségei

Ez a jövő útja, és semmi garancia nincs arra, hogy az eredmény kedvez majd a szólásszabadságnak. A szólásszabadság értékei szempontjából a nagy, nemzetközi infrastruktúra-tulajdonosok és közösségimédia-platformok számára az lenne a legjobb megoldás, ha újradefiniálnák saját magukat. Ideális esetben új típusú médiavállalatként értelmezik majd magukat, amelyek számára kötelezettség a szabad internet globális közkincsének védelme, csakúgy mint a véleménynyilvánítás szabadsága kialakulóban lévő globális rendszerének megőrzése és kiterjesztése. A demokratikus értékek védelmezőinek sok mindent kellene tenniük annak érdekében, hogy a digitális infrastruktúra vállalatainak társadalmi felelősségét hangsúlyozzák, és segítsék e vállalatokat megérteni és elfogadni a kialakuló globális nyilvánosság alakításában betöltött kulcsfontosságú szerepüket.

Mindez nem először történik: a 20. században megváltoztak az amerikai újságírás normái. Az 1890-es években az újságok még erős pártkötődéssel működtek.¹⁶⁰ A 20. század elején a progresszív reformok hatására a lapok kiadói és szerzői fokozatosan felismerték, hogy nekik (és versenytársaiknak) sokkal inkább a nyilvánosság egészével, semmint a politikai pártokkal szemben van társadalmi felelősségük, és idővel kialakították az objektivitásnak azon szakmai normáit, amelyekre ma már a megfelelően képzett, profi újságírókkal szembeni elvárásként gondolunk.¹⁶¹ Az újságírói objektivitás és tisztesség modern fogalmai azonban az 1920-as évekig nem alakultak ki teljes egészében.¹⁶² Ezek a szakmán belülről és a szakmán kívülről érkező nyomásra adott válaszként jelentek meg; az újságírók úgy érezték, hogy az 1910-es és 1920-as években a politikai propaganda és a pr-kampányok megélnkülése fenyegeti az újságírást és egyben a demokráciát is.¹⁶³ Az újságírók „a propaganda korában tudatára ébredtek az információ manipulálhatóságának”¹⁶⁴ és annak, hogy a propagandisták és a reklámügynökségek szándékosan félretájékoztatják a nyilvánosságot. Ennek eredményeképpen új normákat hoztak létre, és a társadalmi felelősség új formáit fogalmazták meg. A 21. században az új médiavállalatoknak a társadalmi felelősségvállalás új kategóriájával kell szembesülniük. Van okunk azt remélni, hogy a 20. század elejének történelme a 21. században megismétli önmagát.

Ebben az esszében azonosítottam néhányat a 21. század elejének jellegzetes, szólásszabadsággal kapcsolatos problémái közül, és néhány új elképzelést, amelyek segíthetik a megértésüket: a bizalmi adatkezelők, az algoritmus révén okozott sérelem, a véleménynyilvánítás szabályozásának régi kontra új iskolája, a köz- és a magánszféra közötti együttműködés és kooptálás,

¹⁶⁰ L. Michael SCHUDSON: The Objectivity Norm in American Journalism. 2 *Journalism* (2001) 149., 159–160.

¹⁶¹ Uo., 160–161.

¹⁶² Uo., 161.

¹⁶³ Uo., 162., „Amikor az újságírók elhatárolódtak a politikai pártoktól, hirtelen olyan összützel szembesültek, amelyet a kormányzatok, piaci szereplők, politikusok és mások által felbérlet információs zsoldosok hadserege indított függetlenségük ellen.”

¹⁶⁴ Uo.

végezetül a véleménynyilvánítás és a véleményt nyilvánító közösségek magánkormányzásának gondolatát. Ezek a 21. század szólásszabadsággal kapcsolatos problémáiról való gondolkodás központi fogalmai.

Nem az a kérdés, hogy a digitális szólásnak rendelkeznie kell-e ezekkel a jellemzőkkel – ezek már megvannak. A kérdés az, hogy a magánkormányzás miként valósul meg, az államok hogyan alkalmazzák az új iskola szerinti technikákat, hogyan próbálják bevonni az infrastruktúra-tulajdonosokat, és azok milyen választ adnak erre. A digitális infrastruktúra tulajdonosai nem pontosan abban a helyzetben vannak, mint a 20. századi tömegtájékoztatási vállalatok voltak. Hozzájuk hasonlóan azonban a társadalmi terhek új csoportját kell átvállalniuk a szabad internet globális közkinccse, valamint az egészséges és élénk globális nyilvánosság megőrzése érdekében.

FORDÍTOTTA: IPSO JURE FORDÍTÓIRODA

A FORDÍTÁST LEKTORÁLTA: REMÉNYI ÉDUA VÉNUSZ